

Murhelauluja ja vallankumousrunoja

Suomalaiset arkkiveisut aikansa kuvaajina 1899-1917

Tiina Huuskonen

Pro gradu-tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

Toukokuu 2016

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Aiheen esittely	1
1.2. Tutkimuskysymys ja aiheen rajausta	2
1.3. Metodeina sisällönanalyysi ja kertomusanalyysi	6
1.4. Lähteet ja aiempi tutkimus	9
2. Arkkiveisujen historia	12
2.1. Mitä arkkiveisut olivat?	12
2.2. Laulujen aiheet ja tekijät	14
2.3. Arvottomat arkkiveisut?	18
3. Arkkiveisut yhteiskunnan kuvaajina	22
3.1. Yksitoista laulua elämästä	22
3.2. Siitä suuresta muotihulluudesta ja wiinattomuudesta	28
3.3. Trubaduurilauluja papeista, herroista ja huijareista	35
4. Laulut toivat uutisia kansalle	42
4.1. Surulaulu ihmispedoista	42
4.2. Murhelauluja mereltä	48
4.3. Sotalauluja ja taistelukuvauksia	54
5. Lauluilla tehtiin politiikkaa	63
5.1. Akitaattorien saarnateksti	63
5.2. Köyhälistön vapauslauluja	70
5.3. Suomisyöjät Suomessa	76
6. ”Niin kirjoittamasta lakata minäkin saan”	83
Lähdeluettelo	89
Liitteet	

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

HUUSKONEN, TIINA: Murhelauluja ja vallankumousrunoja. Suomalaiset arkkiveisut aikansa kuvaajina 1899-1917.

Pro gradu-tutkielma, 94 s., 3 liitesivua.

Suomen historia

Toukokuu 2016

Pro gradu-tutkielmani aiheena ovat suomalaiset arkkiveisut ja niiden välittämä kuva omasta ajastaan. Tutkimukseni käsittelee vuosia 1899-1917, eli ensimmäisen ja toisen sortokauden aikaa. Tutkin mistä aiheista arkkiveisujen kirjoittajat painattivat laulun ja mitä niiden sisältö kertoo tutkimusaikakaudesta. Pyrin yhdistämään laulut ympäröivään yhteiskuntaan, sillä ajattelen niiden sisällön heijastelevan yhteiskunnan arvoja, asenteita ja ilmiöitä. Erityisesti minua kiinnostaa miten sortokaudet ja yhteiskunnalliset uudistukset näkyvät lauluissa. Arkkiveisut olivat ennen kaikkea kaupallisia tuotteita, joten niihin ei kannattanut painattaa aiheita, joista kukaan ei ollut kiinnostunut.

Tutkimukseni lähteinä käytän Turun yliopiston kirjaston Fennica-kokoelmasta löytyviä arkkiveisuja. Olen rajannut aineistoni niin, että se koostuu 74 arkkiveisusta. Lisäksi olen jakanut arkkiveisut kolmeen teemaan: yhteiskuntaan, uutisiin ja politiikkaan. Tutkimukseni metodeina käytän sisällönanalyysia ja kertomusanalyysia. Pyrin työssäni muodostamaan arkkiveisujen sisällön perusteella tyyppikertomuksia ja tätä kautta löytämään laulujen sisällöille tyypillisiä piirteitä.

Tutkimukseni näkökulma kuuluu historiatieteiden alaan, mutta tutkimukseni aihe liittyy folkloristiikkaan. Arkkiveisuja on tutkittu aiemmin folkloristiikan, kirjallisuuden ja musiikkitieteen aloilla, mutta historian tutkijoita aihe on kiinnostanut vähän. Tutkimukseni pyrkii muuttamaan tätä tilannetta, koska arkkiveisut ovat erinomainen lähde, kun halutaan tutkia ihmisten asenteita ja yhteiskunnan ilmiöitä sekä tapahtumia.

Tulin tutkimuksessani siihen tulokseen, että arkkiveisut ovat ennen kaikkea kansan omaisuutta ja niissä pyritään purkamaan kansan tuntemaa vihaa sekä kaunaa herroja kohtaan. Näin ollen kansa ei kokenut sortokausia yhtä merkittäviksi kuin ylemmät luokat. Arkkiveisussa kansan sortajiksi kuvataan herrat ja virkamiehet, eivät venäläiset. Olen sitä mieltä, että arkkiveisuja kannattaisi tutkia lisää ja laajentaa lähdeaineisto koskemaan myös Helsingin yliopiston kirjaston arkkiveisukokoelmia.

Asiasanat: arkkiveisut, kertomusperinne, suullinen perinne, kansanperinne, sortovuodet, autonomian aika, työväenluokka, politiikka, onnettomuudet, henkirikokset, sodat, yhteiskuntaluokat.

1. Johdanto

1.1. Aiheen esittely

Kapitalismi hirmutanssin ihmiskunnalla tanssittaa, johon hornan himovalssin ensimmäiseksi soitattaa. / Kauhun tanssin pyörtehissä nyt ihmiskunta mellastaa, siks' kuin uipi kyynelissä väsyneensä jo tunnustaa. / Tään hirmutanssin seurausta, ihmiskunta ymmärtää, kuin ruumis tuntee uupumusta, henkituskiin väsähtää. / Titanicin haaksirikko, aavikolla Atlantin, siinä taaskin vararikko, jossa sortui viisaskin.¹

Lainaus on Mooseksen arkkiveisusta *Titanic-Laulu sekä Titanic-hymni Malmslättin junan onnettomuus Ruotsissa ja Ilmalaivaonnettomuudet ympäri maapalloa eli kapitalismin hirmutanssi merellä, maalla ja ilmassa*. Kuulin tästä laulusta arkkiveisuja käsittelevällä luennolla suorittaessani folkloristiikan perusopintoja. Laulun nimi ja sen sisältö olivat niin mielenkiintoisia, että aihe jäi vaivaamaan minua ja vähitellen siitä syntyi aihe pro graduuni. Arkkiveisuja on aiemmin tutkittu pääasiassa folkloristiikan, kirjallisuuden ja musiikintutkimuksen tieteenaloilla. Sen sijaan historiantutkijoita aihe on kiinnostanut vähän ja tutkimukseni pyrkii muuttamaan tätä tilannetta.

Arkkiveisuilla tarkoitetaan painotuotteita, jotka olivat yleensä yhden paperiarkin kokoisia ja sisälsivät sekä lauluja että runoja. Ne voidaan sisältönsä puolesta jakaa kahteen ryhmään, eli hengellisiin ja maallisiin lauluihin. Tämän lisäksi maallisista voidaan erotella eri pääryhmiä kuten opettavaiset laulut, ihmetarinat, uutiset, murhalaulut ja rakkauslaulut.² Muita käytettyjä nimityksiä olivat arkkivirret ja arkkiviisut, mutta tulen työväni käyttämään termiä arkkiveisut. Vanhassa kirjallisuudessa arkkivirsillä tarkoitettiin sekä hengellistä että maallista laulua ja runoutta. Esimerkiksi historialliseksi virreksi sanottiin kertomuksen muotoon tehtyä laulua. Myös arkkiveisut on sanana vanha, mutta se piti sisällään vain laulut. Sen sijaan viisu-sana tuli käyttöön vasta 1700-luvun loppupuolella ja sillä tarkoitettiin lähinnä maallisia lauluja. Kirjallisuushistorioitsija Arvid Hultin vakiinnutti arkkiveisut-sanan käyttöön vuonna 1929 ilmestyneessä tutkimuksessaan, joka

¹ Saunio & Tuovinen, 1978, 74. Mooseksen laulu ei kuulu Turun yliopiston kirjaston arkkiveisukokoelmiin, joten olen ottanut lainauksen tutkimuskirjallisuudesta.

² Asplund 2006, 205.

käsitteli Helsingin yliopiston arkkiveisukokoelmia.³ Suomessa arkkiveisujen julkaisu alkoi 1600-luvun alkupuolella ja päättyi vasta toisen maailmansodan jälkeen 1940-luvulla.⁴ Näin ollen arkkiveisut olivat kolmensadan vuoden ajan erittäin tärkeä ilmaisumuoto.

Tutkimukseni aiheena ovat vuosina 1899–1917 Suomessa ilmestyneet arkkiveisut ja niiden välittämä kuva omasta ajastaan. Aikaväli on osittain niin sanottua arkkiveisujen kulta-aikaa, mutta myös historiallisilta tapahtumiltaan mielenkiintoinen. Suomen historian kannalta aikakausi on eräänlainen jatkumo ensimmäisestä sortokaudesta Suomen itsenäistymiseen. Sen sijaan maailmalla paljon julkisuutta saaneita tapahtumia olivat muun muassa Venäjän ja Japanin välinen sota, Titanicin uppoaminen, ensimmäinen maailmansota ja Venäjän vallankumous. Ajanjakson kuluessa teollistuminen ja kaupungistuminen jatkuivat Suomessa ja niiden seuraukset muuttivat yhteiskuntaa. Samalla erilaiset joukkoliikkeet, kuten raittius- ja työväenliike, kokosivat ihmisiä yhteen ja niiden jäsenet alkoivat vaatia parannuksia yhteiskunnallisiin oloihin. Tutkimusaikakauden alussa Venäjän tsaari Nikolai II julkaisi helmikuun manifestin, mikä aloitti venäläistämispolitiikan Suomessa. Erityisen paljon minua kiinnostaakin näkyvätkö ensimmäisen ja toisen sortokauden vaikutukset arkkiveisujen sisällössä.

1.2. Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Tutkimukseni perustuu oletukseen siitä, että arkkiveisujen aiheista ja sisällöistä on mahdollista seurata yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia ja historiallisia tapahtumia. Ajattelen laulujen sisällön peilaavan omaa aikaansa, joten kirjoittajat ottivat laulujensa aiheeksi kiinnostavia, ajankohtaisia tai muuten tärkeitä asioita. Arkkiveisut olivat kirjoittajilleen tulonlähteitä, joten oli kannattamatonta painattaa lauluja, joista kukaan ei ollut kiinnostunut. Näin ollen laulujen aiheiksi valikoituivat teemat, jotka koskettivat ostajia. Arkkiveisujen pääasiallista lukijakuntaa oli tavallinen kansa, jolla tarkoitan lähinnä maaseudun ja kaupunkien työläisiä.

Sisältö rakentuu kolmen teeman, eli yhteiskunnan, uutisten ja politiikan mukaan, sillä tutustuttuani aineistooni huomasin, että näistä aiheista on eniten lauluja lähdemateriaalissani. Olen tutkimuksessani erottanut toisistaan yhteiskunnan ja politiikan, vaikka ne liittyvätkin toisiinsa. Ajattelen yhteiskunnallisten laulujen kuvaavan ennen kaikkea kansaa ja heidän arkeaan sekä arvojaan. Sen sijaan poliittisiksi lauluiksi olen luokitellut

³ Salokas 1923, 15.; Asplund 2006, 206.

⁴ Saunio & Tuovinen 1978, 16–17.

sellaiset laulut, joiden taustalla on poliittinen aate tai jotka kuvaavat esimerkiksi eduskuntaa tai suhdetta Venäjään.

Tutkin siis mistä arkkiveisujen kirjoittajat puhuvat kuvatessaan yhteiskuntaa? Ja toisaalta mistä asioista ei puhuta ja mistä tämä voisi johtua? En tutkimuksessani pyri etsimään historiallista totuutta, sillä sekin, että asioista kerrotaan erilaisia versioita, on mielenkiintoista. Tutkimuksessani teen myös vertailuja samasta aiheesta tehtyjen versioiden välillä. Pohdin syitä erilaisiin versioihin, mutta en tutki kirjoittajien henkilökohtaisia motiiveja. Tämä johtuu siitä, että vain harvasta kirjoittajasta tiedetään muutakin kuin oikea nimi ja syntymäaika. Tämän takia olen myös päättänyt kirjoittaa arkkiveisun tekijän nimen harvoin näkyviin tekstissä. Viittaan siis työssäni lähinnä arkkiveisujen ja yksittäisten laulujen nimeen, en tekijään.

Ensimmäisessä osiossa käsittelen mitä tapahtui yhteiskunnassa ja tarkemmin sanottuna kansan keskuudessa. Tutkin mitä aiheita kirjoittajat ottavat esiin puhuessaan yhteiskunnasta ja näkyvätkö tutkimusaikakautenani ajankohtaisiksi tulleet sosiaaliset kysymykset lauluissa. Lisäksi olen kiinnostunut arkkiveisuista kansan valistajina ja toisaalta kothujen sekä sensaatioiden levittäjinä.

Toisessa käsittelyluvussa tutkin arkkiveisuja entisajan kansan uutisina. Luku jakaantuu kolmeen osaan, eli murhiin, onnettomuuksiin ja tutkimusaikakautenani käytyihin kahteen sotaan. Tutkin mitä ja miten näistä asioista kerrotaan. Vaikka en teekään diskursianalyttistä tutkimusta, olen kiinnostunut laulujen kielestä ja kiinnitän huomiota kirjoittajien kirjoitustyyliin. Lisäksi vertailen arkkiveisujen ja sanomalehtien asemaa tiedonvälittäjinä. Tulivatko uutiset kansan tietoisuuteen nopeasti vai olivatko tiedot vanhoja jo painosta tullessaan?

Kolmannen käsittelyluvun yhdistävänä teemana on politiikka ja siinä keskityn eduskuntatyöhön, työläisiin sekä sortokausiin. Mistä aiheista kirjoittajat tekivät laulun? Tutkimuskirjallisuudessa sortokausia on pidetty merkittävinä vaiheina Suomen historiassa. Mutta olivatko sortokaudet merkittäviä myös tavalliselle kansalle?

Eri versioiden lisäksi myös sensuuri vaikutti arkkiveisujen sisältöön ja tapahtumista kertomiseen. Painoasiainylhallitus eli painoylihallitus oli senaatin alaisuudessa toimiva elin, jonka tehtävänä oli valvoa painotuotteita ja harjoittaa ennakkosensuuria. Tuotteet piti toimittaa painoasiamiehelle, joka tarkisti, ettei julkaisu sisältänyt kiellettyä materiaalia. Tällaisiksi luettiin muun muassa jumalanpilkka, väärät tai yhteiskunnalle vaaralliset tiedot sekä valtionsalaisuudet. Teksti ei myöskään saanut lietsoa lukijaa maanpetokseen tai kapinaan, halventaa päättäjiä kuten keisaria ja kenraalikuvernööriä tai hyökätä Venä-

jän kansalaisia vastaan. Määräykset olivat melko epämääräisiä, mutta niillä pyrittiin es-
tämään venäläisen politiikan arvostelu ja toisaalta suomalaisen vastarinnan esiintuonti.⁵

Jokaisessa kirjapainokaupungissa täytyi toimia julkaisuja valvova painoasiamies. He tarkistivat kaikki painetut julkaisut ja karsivat niistä sensuurinvastaiset kirjoitukset pois. Riippui paljolti virkamiehestä itsestään minkä hän katsoi tällaiseksi kirjoitteluksi.⁶ Vain pieni osa arkkiveisuista toimitettiin sensuuriviranomaiselle. Viranomaisia sensuurin laiminlyönti ei haitannut, koska he olivat kiinnostuneempia painotuotteista, jotka levisivät maanlaajuisesti. Arkkiveisut aiheuttivat lähinnä paikallisia skandaaleja, kun kirjoittaja meni liian pitkälle pilkkaamaan tai syyttäessään muita henkilöitä rikoksista.⁷

Sotasensuurin aikana määräykset tarkentuivat koskemaan viholliselle mahdollisesti hyödyllisiä kotimaan uutisia, ulkomaan uutisia sotatapahtumista, sotakirjeenvaihtajien kertomuksia sekä sotaa kritisoivia tai valtion virallisen totuuden vastaisia kirjoituksia. Lisäksi valvonnalla pyrittiin hillitsemään poliittisia kannanottoja, jotka olivat voineet aiheuttaa hallitusvastaisuutta tai yleistä levottomuutta. Sotasensuuri koski myös sähköitä, postia ja ulkomaalaisia lehtiä. Lisäksi vihollisvaltioiden ja muun muassa joidenkin ruotsalaisten sanomalehtien maahantuonti oli kielletty.⁸

Olen rajannut lähdemateriaalini niin, että mukaan on otettu vain arkkiveisut, joiden painovuosi on tiedossa. Joissakin tapauksissa vuotta ei ole merkitty arkkiveisuun painovaiheessa, mutta se on lisätty myöhemmin joko omistajan tai Turun yliopiston pääkirjaston henkilökunnan toimesta. Olen tarkistanut, että samat tiedot löytyvät kirjallisuushistorioitsija Arvid Hultinin teoksesta *Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta. Laatinut ja julkaissut Arvid Hultin. II Maalliset arkkiveisut*. Painovuoden lisäksi valintaani on vaikuttanut arkkiveisujen jako hengellisiin ja maallisiin arkkiveisuihin, joista käsittelen vain jälkimmäisiä. Hengellisiä arkkiveisuja julkaistiin vielä aikana, jota tutkimukseni käsittelee, mutta niiden määrä oli vähentymään päin. Hengellisiä ja maallisia arkkiveisuja on välillä vaikea erottaa toisistaan ja Hultin mainitsee, että joitakin arkkiveisuja on voinut päätyä väärään luokkaan.⁹

Lähdemateriaalini ei sisällä ruotsinkielisiä arkkiveisuja, koska Turun kokoelmassa ei ole yhtään ruotsinkielistä arkkiveisua, joka olisi julkaistu tutkimusaikana. Hel-

⁵ Kujala 1995, 30–31.

⁶ Leino-Kaukiainen 1984, 104, 110.

⁷ Hakapää 2013, 234, 245.

⁸ Kuusanmäki 1980, 87–90, 94–95, 97

⁹ Hultin 1929, VII–VIII.

singin yliopiston kirjaston kokoelmissa tällaisia arkkiveisuja on 18 kappaletta ja ne käsittelevät muun muassa murhia, Titanicin uppoamista ja ensimmäistä maailmansotaa¹⁰. Aiheet ovat siis samoja kuin suomenkielisissä lauluissa ja tutkimukseni kannalta olisi voinut olla mielenkiintoista tutkia miten ruotsinkieliset arkkiveisut kuvaavat samoja asioita. Olen kuitenkin päättänyt pitäytyä Turun yliopiston aineistossa.

Olen rajannut lähteiden joukosta pois arkkiveisut, jotka ovat puhtaasti rakkaus- tai huvilauluja. Näiden osuus kasvoi 1800-luvun lopussa, mutta aineistoani oli pakko rajata, jotta pystyisin tarkemmin analysoimaan laulujen sisältöä. Rakkauslaulut käsittelevät lähinnä rakkauden ihanuutta, pettymyksen tunteita ja nuorten halua mennä naimisiin rakkaudesta. Historiantutkija Kaarlo Wirilanderin mukaan esimerkiksi laulut, joissa sääty- ja sukuylpeä isä estää erisäätyisten nuorien naimisiinmenon, olivat omalta osaltaan murentamassa sääty-yhteiskuntaan kuuluvaa patriarkaalisuutta¹¹. Laulut eivät olisi kuitenkaan tuoneet omaan tutkimukseeni paljoakaan uutta ja uskon, että muut arkkiveisut vastaavat tutkimuskysymyksiini paremmin. Olen rajannut analyysini ulkopuolella myös painotuotteiden kuvat ja koristeet, eli tutkin pelkästään tekstejä.

Lähdemateriaalin karsimisessa minua on auttanut Hultinin teos, josta olen nähnyt arkkiveisujen nimet ja niiden sisältämät laulut, mikäli ne on painettu kansilehteen. Aloin koota lähdemateriaalia tekemällä aakkojärjestyksessä aineistopyyntöjä kaikkiin aikakauden arkkiveisuihin, mutta myöhemmin aloin rajata materiaalia pois nimen perusteella. En myöskään tehnyt aineistopyyntöjä sellaisiin kappaleisiin, joiden tiedoissa luki merkintä epätäydellinen, huono tai sivuja puuttuu. Tällaisia oli kuitenkin vain muutama kappale.

Aineistoni sisältää eri tekijöiden tai painopaikkojen versiot samasta aiheesta. Esimerkiksi Titanicin haaksirikko ja ensimmäinen maailmansota saivat monen arkkiveisunikkarin sepittämään aiheesta laulun. Sen sijaan en ole ottanut mukaan saman arkkiveisun uusia painoksia, eli täysin samanlaista painotuotetta, mikä on julkaistu uudestaan, vaan ainoastaan vanhimman aikarajauksen sisään mahtuvan version. Mukana on kuitenkin arkkiveisuja, joissa tekijä on käyttänyt samaa laulua uudestaan toisessa painotuotteessa. Nämä eivät siis ole uusia painoksia, koska tekijä on laittanut mukaan uusiakin lauluja.

Aineiston rajaamisen jälkeen olen tehnyt ratkaisuja myös analyysivaiheessa. Kaikista arkkiveisuista tai niiden sisältämistä lauluista ei näy mainintaa tutkimuksessa tai

¹⁰ Esim. Hultin 1932, 97, 115, 145–146.

¹¹ Wirilander 1966, 358.

alaviitteissä. Ne ovat kuitenkin olleet mukana vaikuttamassa analyysiin ja auttaneet minua tekemään yleistyksiä. Mikäli sama teema tai tapa kirjoittaa toistuu useassa laulussa, olen tulkinnut sen merkiksi yleisestä käytännöstä. Kaikki lähdemateriaalini arkkiveisut on lueteltu tutkimuksen lopusta löytyvästä liitteessä. Olen järjestänyt arkkiveisut painotuotteen nimen, en kirjoittajan mukaan.

1.3. Metodeina sisällönanalyysi ja kertomusanalyysi

Tutkimuksessani käytän metodeina sisällönanalyysia ja kertomusanalyysia. Sisällönanalyysi on väljä teoreettinen kehys, jonka avulla voidaan analysoida niin kirjoitettujen, kuultujen kuin nähtyjenkin aineistojen sisältöä. Se on yksi laadullisen tutkimuksen metodeista ja siinä tutkitaan kieltä kommunikaation välineenä. Sisällönanalyysissa ollaan kiinnostuneita kommunikaation sisällöstä ja ajatellaan kielen kuvaavan todellisuutta, eli käsitys todellisuudesta on realistinen.¹² Realistisessa tarkastelutavassa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä aineistossa on ja mitä siinä kerrotaan tutkittavasta aiheesta.¹³ Tässä mielessä sisällönanalyysi eroaa diskurssianalyysista, joka on kiinnostunut kommunikaatiosta prosessina ja katsoo kielen rakentavan todellisuutta.¹⁴ Vaikka olenkin kiinnostunut myös siitä, miten lauluissa kuvataan esimerkiksi yhteiskuntaa ja sotia, pitäydyn realistisessa kielikäsitksessä. En siis tutki, miten laulut mahdollisesti rakensivat todellisuutta, vaan keskityn niihin oman aikansa kuvaajina.

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen ja yhtäläisyyksiä sekä eroja etsien. Tavoitteena on saada aikaan tiivistetty ja yleinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijan tulisi pyrkiä tekemään johtopäätöksiä ja kytkemään tulokset laajempaan kontekstiin sekä aiempaan tutkimukseen. Periaatteessa suurin osa laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä juontaa juurensa juuri sisällönanalyysista.¹⁵

Oma tutkimukseni on aineistolähtöistä, eli olen muodostanut kolme pääteemaani vasta aineistoon tutustumisen jälkeen.¹⁶ Olen aluksi tutustunut aineistooni ja sen jälkeen luokitellut, teemoitellut ja tyypitellyt tutkimusaiheeseeni liittyviä asioita. Luokittelu on

¹² Tuomi & Sarajärvi 2013, 47, 91, 103—104.; KvaliMOTV – 7.1.2. Realismi vs. relativismi eli erilaiset kielikäsitkset. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1_2.html (Haettu 22.4.2016.)

¹³ KvaliMOTV – 7.3. Analyysi ja tulkinta. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html (Haettu 22.4.2016.)

¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2013, 47.

¹⁵ Tuomi & Sarajärvi 2013, 103—104.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.

yksinkertaistaen sitä, että aineisto jaetaan luokkiin ja lasketaan, kuinka monta kertaa kukin luokka esiintyy aineistossa. Teemoittelu muistuttaa luokittelua, mutta siinä painotetaan sisältöä, eli mitä aiheesta sanotaan. Teemoja voidaan vielä tiivistää tyypeiksi, jolloin saadaan selville, mitkä ovat aineiston tyypillisiä ja yleisiä elementtejä tai millaisia tyypillisiä kertomuksia aineistossa on. Tyypittelyn tavoitteena on pystyä löytämään ja esittämään tutkittavasta aiheesta jotain olennaista ja keskeistä.¹⁷ Olen jakanut aineistoni pääteemoihin ja siitä edelleen vielä erilaisiin alateemoihin, eli tyyppeihin. Lisäksi olen laskenut näiden tyyppien esiintymistä aineistossani. Näin olen saanut kuvan siitä, mitä aiheita arkkiveisuissa käsitellään ja olen pystynyt tekemään tämän perusteella johtopäätöksiä.

Laadullisessa tutkimuksessa analyysi on aineiston lukemista, materiaalin järjestelyä, sisällön ja sen rakenteiden erittelyä, jäsentämistä sekä pohtimista. Tutkijan työnä on tiivistää ja tulkita sekä käydä vuoropuhelua teorian, empirian ja oman ajattelun kanssa.¹⁸ Tutkimusprosessini aluksi luin kaikki arkkiveisut läpi, rajasin aineistoa ja luin tekstejä uudestaan. Tämän jälkeen luokittelin arkkiveisut teemojen mukaan. Olen lukenut lauluja useita kertoja tehden alleviivauksia sekä muistiinpanoja ja eriteltyt sisältöä esimerkiksi kertomuskaavan mukaan. Tämän jälkeen olen kirjoittanut laulujen sisällöistä sanallisen tiivistelmän. Tämän jälkeen olen muodostanut sisällön perusteella tyyppikertomuksia ja tyypillisiä piirteitä. Lopuksi olen pyrkinyt yhdistämään tulokset laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Mainitsemani kertomuskaava liittyy tutkimukseni toiseen metodiini, eli kertomusanalyysiin. Helsingin yliopiston folkloristiikan professori Satu Apo määrittelee artikkelissaan kertomuksen kuvaukseksi tapahtumasta tai tapahtumasarjasta, jossa kuvataan inhimillistä toimintaa, määrittellään taustaa tai puitteita, tapahtumaa tai tapahtumasarjaa ja sen tuloksia. Lisäksi kertomuksessa on mukana kertojan omaa arviointia tapahtuneesta.¹⁹ Mielestäni suurin osa arkkiveisuista täyttää kertomuksen kriteerit. Ne aloitetaan kertomalla taustaa tai puitteita, kuvataan tapahtuma ja kerrotaan, miten kävi. Lopussa on myös kirjoittajan omia arvioita tapahtumista ja varoituksia kuulijoille. Usein kirjoittaja tuo esiin omia mielipiteitään myös tekstin lomassa joko suoraan tai sanavalintojen avulla. Arkkiveisujen vertaamista kertomuksiin tukee myös se, että kertomustekstejä voivat olla

¹⁷ KvaliMOTV – 7.3. Analyysi ja tulkinta. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3.html (Haettu 22.4.2016).; Tuomi & Sarajärvi 2013, 92–93.

¹⁸ KvaliMOTV – 7.1. Analyysin äärellä. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1.html (Haettu 20.4.2016).

¹⁹ Apo 1990, 62–63.

muun muassa laulettu ja kirjoitetut kertomukset²⁰.

Sosiolingvisti William Labov on kehittänyt kertomuksia varten kaavan, jonka mukaan kertomuksen alussa on tiivistelmä, jossa kerrotaan kertomuksen idea. Tämän jälkeen seuraavat esittely ja mutkistava toiminta eli komplikaatio. Tapahtumaketjuun saadaan loppuratkaisu, jonka jälkeen kertomuksen päätös palauttaa kuulijan nykyhetkeen. Näiden lisäksi läpi kertomuksen voi esiintyä arviointia ja arvottamista.²¹

Kertomusanalyysiin liittyy narraatiotutkimus, jossa ollaan kiinnostuneita tekijän merkityksestä. Narraatiossa keskitytään erityisesti tutkimaan sitä, kenestä kerrotaan, kenen näkökulmasta asiat esitetään ja miten kertoja suhtautuu henkilöihin.²² Kertojan osuus korostuu erityisesti poliittisissa arkkiveisuissa, sillä ne on yleensä kirjoitettu tietystä näkökulmasta ja jotakin toista ryhmää vastaan. Kulttuurien tutkimuksessa kertomusten kulttuurikontekstin selvittämistä pidetään erittäin tärkeänä asiana. Kertomukset ovat aina jonkun kommunikointia jollekulle jossakin historiallisessa tilanteessa.²³ Tämä on mielestäni merkittävä huomio. Vaikka arkkiveisut olivatkin ensisijaisesti kansan hupia, on niillä toisinaan ollut myös syvempi merkitys.

Arkkiveisuissa, kuten muissakin kertomuksissa, kertoja voi ilmaista mielipiteitään monin eri tavoin. Hän voi esittää suoran kommentin, puhua kertomuksessa olevan henkilön suulla, käyttää rakenteellista painotusta, eli esittää tietyt kertomuksen osat laajemmin kuin toiset, toistaa ja kehystää, eli käyttää arvottavia attribuutteja kuvatessaan henkilöitä tai tapahtumia. Lisäksi käytettävissä ovat yksittäiset kielikuvat ja sanavalinnat, esimerkiksi liioittelu ja vähättely. Kertoja voi myös valita kertomuksensa tyyliksi esimerkiksi asiallisuuden, huumorin tai ironian.²⁴ Kertomukset eivät koskaan kerro vain tapahtumia, vaan niissä on mukana myös kertojan omaa arviointia. Tapahtumien syitä ja seurauksia sekä niiden tekijöitä kuvatessaan kirjoittaja kertoo paitsi oman mielipiteensä, myös yhteiskunnan arvoja ja asenteita.²⁵

²⁰ Apo 1990, 63.

²¹ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 111, 113.

²² Apo 1990, 71–73.

²³ Apo 1990, 76.

²⁴ Siikala 1984, 98.

²⁵ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 111.

1.4. Lähteet ja aiempi tutkimus

Käytän lähteinäni opiskelupaikkakuntani Turun yliopiston kirjaston Fennica-kokoelmasta löytyviä arkkiveisuja. Kokoelma on pienempi kuin Helsingin yliopiston kirjaston vastaava kokoelma, mutta kuitenkin riittävän kattava pro gradu-tutkimukseen. Lähdemateriaalini käsittää kaiken kaikkiaan 74 arkkiveisua. Painotuotteet eivät jakaannu tasaisesti jokaiselle vuodelle, vaan esimerkiksi vuosilta 1901, 1903 ja 1907 löytyy vain yksi arkkiveisu per vuosi, kun taas vuodelta 1914 niitä on 12 kappaletta sekä vuodelta 1917 11 kappaletta. Kappalemäärät lisääntyvät muutenkin 1910-luvulle tultaessa. Tutkimani arkkiveisut on suurimmaksi osaksi painettu Tampereella, Porissa tai Helsingissä. Näiden kolmen kaupungin lisäksi aineistostani löytyy myös Viipurissa, Turussa, Torniossa, Kuopiossa, Iisalmessa, Porvoossa ja Lahdessa julkaistuja arkkiveisuja. Lisäksi yksi arkkiveisu on merkitty painetuksi ”Perliinissä”²⁶.

Lähdemateriaalia etsiessäni sain apua Turun yliopiston pääkirjaston henkilökunnalta. Kirjastonhoitaja Liisa Hilander kertoi minulle, että arkkiveisut ovat tulleet kirjastoon lahjoitusten ja ostojen kautta. Ne eivät siis ole olleet valmis kokoelma, vaan lisää on hankittu mahdollisuuksien mukaan.²⁷ Erikoiskirjastonhoitaja Panu Turusen mukaan Turun yliopiston kirjaston Fennica-osaston työntekijät ovat 1900-luvun aikana tehneet lyijykynämerkintöjä Hultinin teoksiin.²⁸ Olen käyttänyt näitä tietoja tehdessäni aineistopyyntöjä arkkiveisuihin. On mahdollista, etteivät Hultinin teokseen tehdyt merkinnät ole ajan tasalla. Käydessäni kirjastossa Hilander kertoi minulle, että myöhemmin on saattanut tulla lisää arkkiveisuja, joita henkilökunta ei ole merkinnyt kirjaan. Toisaalta yliopiston Volter-tietokannasta ei löydy haun avulla kuin pieni määrä kokoelman arkkiveisuista. Siksi Hultinin teoksen merkinnät ovat olleet paras keino löytää lähdemateriaalia.

Olen tutkimuksessani hyödyntänyt folkloristiikan, kirjallisuuden ja musiikkitieteen alalla aiemmin tehtyä arkkiveisututkimusta. Folkloristi Anneli Asplund on tutkinut paljon kansanmusiikkia ja erityisesti arkkiveisuja. Käytän hänen artikkeleitaan teoksessa *Suomen musiikin historia – Kansanmusiikki*. Artikkelit käsittelevät muun muassa arkkiveisujen historiaa, aiheita, tekijöitä ja lukijoita. Käytän myös Asplundin kirjaa *Balladeja ja arkkiveisuja, Suomalaisia kertomalauluja*. Siinä on arkkiveisujen historiaa käsittelevän

²⁶ Laulu kolmesta poliisista, jotka tekivät väärän valan ja saivat kunniamerkin, 1902.

²⁷ Panu Turusen sähköpostiviesti tekijälle 3.1.2013. Tekijän hallussa. Liisa Hilanderin sähköpostiviesti tekijälle 10.1.2013. Tekijän hallussa.

²⁸ Panu Turusen sähköpostiviesti tekijälle 17.2.2012. Tekijän hallussa.

johdanto-osuuden lisäksi laulujen jaottelu yhteentoista perustyyppiin. Jokaisesta ryhmästä on pyritty ottamaan esimerkkejä, jotka ovat mahdollisimman monipuolisia ja kuvaavia. Teoksessa kerrotaan myös laulujen taustaa ja julkaisuhistoriaa.

Kirjallisuuden emerita professori Liisi Huhtala on tutkinut arkkiveisuja kirjallisuuden tutkimuksen kannalta. Käytän työssäni hänen artikkeleitaan *Arvottomat arkkiveisut?* ja *Arkkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta*, joissa arkkiveisujen historian lisäksi tarkastellaan muun muassa laulujen merkitystä aikalaisille ja niiden kautta välittyvää kuvaa yhteiskunnasta. Filosofian tohtori Pirjo-Liisa Niinimäen etnomusikologian väitöskirja *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa* keskittyy säe- ja säkeistörakenteisiin sekä loppusointuihin. Itse en tutkimuksessani tule kiinnittämään huomiota arkkiveisujen sävelmiin, mutta olen käyttänyt Niinimäen tutkimuksesta arkkiveisujen historiaa käsittelevää osuutta. Vanhempaa arkkiveisututkimusta edustavat historiantutkija Eino Salokkaan *Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana* ja kirjallisuudentutkija Vihtori Laurilan *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I osa yleiset näkökohdat*. Myöhemmät tutkijat ovat käyttäneet näitä teoksia omien tutkimustensa lähteinä.

Helsingin yliopiston kirjastossa pitkään työskennellyt Arvid Hultin on laatinut arkkiveisukokoelmista kolme kirjaa, jotka julkaistiin 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa. Ensimmäinen osa käsittää hengelliset arkkiveisut, toinen osa maalliset ja kolmannessa ovat arkkisadut, ruotsalaiset arkkiveisut ja sävelhakemisto. Jokaisen kirjan alussa on lyhyt johdanto, jossa Hultin käsittelee arkkiveisujen ja yliopiston kokoelman historiaa sekä laulujen aiheita ja niiden tekijöitä. Kirjat ovat siitäkin mielenkiintoisia, että ne on tehty aikana, jolloin arkkiveisuja julkaistiin vielä jonkin verran.²⁹

Tutkimuskirjallisuus painottuu sosiaalidemokraattien suuntaan, koska aineistosta nousevia teemoja on katsottava siltä kannalta. Aineistoni teemat ovat työläisiä koskevia ja ylemmät luokat ovat niissä hiljaisempia. Arkkiveisujen sisällöistä nousee voimakkaasti esiin työväenluokan ja sosialismin vaikutus yhteiskuntaan. Näistä aiheista ei ole ollut vaikea löytää tutkimuskirjallisuutta, sillä ne ovat kiinnostaneet tutkijoita läpi vuosikymmenien. Filosofian tohtori Antti Kujala on tutkinut työväenliikettä ensimmäisen sortokauden aikana kirjassaan *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899-1905*. Sen sijaan Jouko Heikkilän historiatieteisiin kuuluva väitöskirja *Kansallista luokkapoliittikkaa* käsittelee sosiaalidemokraatteja pääasiassa toisen sortokauden aikana. Toisenlaista poliittista näkökulmaa edustaa poliittisen historian professori Vesa Vareksen tutkimus *Varpuset ja pääs-*

²⁹ Hultin 1932, VI.

kyset. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Aikakauden yleiskuvauksessa olen käyttänyt apuna esimerkiksi Suomen historian emeritusprofessori Pentti Virrankosken teosta *Suomen historia*.

Jari Ehrnrooth on valtiotieteen väitöskirjassaan *Sanan vallassa, vihan voimalla* tutkinut sosialistisia vallankumousoppeja ja niiden vaikutusta työväenliikkeeseen. Hän on käyttänyt lähteinään käsikirjoitettuja lehtiä, jotka ovat julkaisutavaltaan lähellä arkkiveisuja ja sisältävät samanlaisia teemoja. Sen sijaan Sami Suodenjoen historian alaan kuuluva väitöskirja *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat* on tutkimus työväestön järjestäytymisestä vuosina 1899–1909. Hän tutkii aihetta mikrohistoriallisella otteella ottaen kohteekseen urjalalaisen suutarin. Erityisesti minua kiinnostavat tutkimuksen ajatukset maa-laisväestön vastarinnan muodoista. Suodenjoki tuo esiin käsitteen kiistämisen kulttuuri, jolla tarkoitetaan kansan eri tavoin ilmaisemaa vastarintaa vallanpitäjiä kohtaan.³⁰ Käsite on auttanut minua analyysissäni, sillä arkkiveisut olivat lähinnä niin sanottujen rahvaan runoilijoiden tekstejä.

Metodikirjallisuutena olen käyttänyt Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven teosta *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Satu Apon artikkelia *Kertomusten sisällön analyysi* ja edesmenneen folkloristiikan professori emerita Anna-Leena Siikalan tutkimusta *Tarina ja tulkinta*. Tuomen ja Sarajärven teos on tutustuttanut minut sisällönanalyysiin perusteisiin. Sen sijaan Apon ja Siikalan tutkimukset ovat olleet minulle esimerkkinä, miten tulkita kertomusten sisältöä ja niiden esittäjiä.

Olen käyttänyt Kansalliskirjaston Historiallista Sanomalehtikirjastoa etsiessäni mainoksia, uutisia ja aikalaiskuvauksia. Eniten hakutuloksia sain sanoilla arkkiveisu, murhalaul~ ja viisu~, mutta myös kirjoittajien ja kirjapainojen nimet sekä erilaiset tapahtumat tuottivat tuloksia. Sanomalehdet ovat olleet hyvä lähde tutkiessani arkkiveisuja uutisten levittäjinä. Tulen vertailemaan uutisten ja arkkiveisujen sisältöä toisiinsa etsien sekä yhtäläisyyksiä että eroja.

Aikakauden sensuuria tutkiessani olen käyttänyt lähteinäni Turun ja Porin lääninhallituksen arkistoon kuuluvia Saapuneiden salaisten asioiden diaareja. Niissä on tiedot saapuneista ja lähetetyistä salaisista kirjeistä ja ne käsittelevät lähinnä ulkomaalaisten valvontaan, rikosasioihin ja virkamiesten toiminnan valvontaan liittyviä asioita. Olen käynyt diaarit läpi vuosilta 1899-1917. Lääninhallituksen arkiston kokoelmat löytyvät Turun maakunta-arkistosta.

³⁰ Suodenjoki 2010, 35.

2. Arkkiveisujen historia

2.1. Mitä arkkiveisut olivat?

Termit arkkivirsi, -veisu ja – viisu viittaavat lauluihin sekä runoihin, joita julkaistiin koko-, puoli- tai neljännespainoarkin suuruisina lehtisinä. Paperi taiteltiin niin, että nimilehti tuli päällimmäiseksi ja tällainen ulkoasu oli samanlainen kaikkialla Euroopassa. Sanana arkkiveisu voi viitata sekä itse painotuotteeseen, jossa on yksi tai useampi laulu, että yksittäiseen lauluun, joka on painettu arkkiin.³¹ Itse tulen työssäni käyttämään arkkiveisu-sanaa, kun tarkoitan koko painotuotetta ja laulu-sanaa, kun viittaaan painotuotteessa olevaan yksittäiseen lauluun. Lähes jokainen arkkiveisu sisältää nimiösivun. Siinä kerrotaan arkkiveisussa olevien laulujen nimet, painopaikka ja -aika, laulun kirjoittaja sekä arkkiveisun kustantaja. Arkkiveisut olivat yksinkertaisia, halpoja ja nopeita julkaista.³² Ulkoasun yksinkertaisuudella pyrittiin pitämään arkkiveisujen hinnat alhaisina. Painotuotteissa on kuitenkin näkyvissä koristelua ja kuvia jonkin verran.³³

Suomessa arkkiveisujen nimi on saanut alkunsa arkkiveisujen painoasun mukaan. Samoin on menetelty Brittein saarilla, missä niitä on kutsuttu nimillä broadside tai broadsheet songs. Sen sijaan Ruotsissa nimi skillingsvisa viittasi halpaan hintaan ja Tanskassa nimi gadevise tuli siitä, että niitä myytiin kaduilla. Keski-Euroopassa ensimmäinen arkkiveisu painettiin 1400-luvulla ja Saksassa sekä Alankomaissa arkkiveisujen kulta-aikaa elettiin jo 1500-luvulla. Englannissa arkkiveisuja alettiin painaa 1500-luvun alkupuolella, mutta tuotteet yleistyvät vuosisadan puolivälin jälkeen. Ruotsissa ensimmäinen arkkiveisu painettiin vuonna 1583 ja Suomi seurasi muita maita 1600-luvun alkupuolella.³⁴

Ensimmäinen säilynyt suomenkielinen arkkiveisu *IV Suloista ja lohdullista kijos ja rucous weisu Jumalan cunniaxi ja Suomalaisten hyväxi kääty ja lauletta tehty Dynminnin Linnas* on painettu vuonna 1622 Riiassa. Niinimäen mukaan painotuote tuli Helsingin yliopiston kirjastoon vasta 1950-luvulla ja tämän takia se puuttuu esimerkiksi Hultinin luettelosta. Sen sijaan ensimmäinen Suomessa painettu arkkiveisu on samalla ensimmäinen Turun Akatemian kirjapainon julkaisu. Arkkiveisu oli nimeltään *Ylimmäisen keisarin Jesuxen Christuxen mandati eli käsky* ja se julkaistiin vuonna 1643.³⁵

³¹ Asplund 2006, 205.; Niinimäki 2007, 23, 99.

³² Hakapää 2013, 222.

³³ Jersild 1975, 12.

³⁴ Asplund 2006, 205.

³⁵ Niinimäki 2007, 58–60.

Yhteen arkkiveisuun painettiin kerrallaan joko yksi tai useampi laulu riippuen laulujen pituudesta. Samassa arkkiveisussa julkaistut laulut eivät välttämättä liittyneet toisiinsa mitenkään ja ne saattoivat olla sisällöltään hyvinkin erilaisia. Joistakin lauluista tuli aikojen saatossa niin suosittuja, että niistä otettiin kymmeniä uusia painoksia ja ne jatkoivat elämäänsä suullisena perinteenä jopa vuosisatojen ajan.³⁶ Alkuaikoina painotuotteille oli yleistä julkaisuvuoden puuttuminen. Kun tuote ilmoitettiin painetuksi ”tänä vuonna”, sitä pystyi myymään uutena seuraavinakin vuosina. Ostajien huijaaminen pyrittiin estämään, kun painovuosi piti alkaa merkitä näkyviin 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Uutuutta korostettiin myös laulun nimessä, ja tällä tavalla haluttiin houkuttaa ihmisiä ostamaan tuotteita.³⁷

Suomessa laulut olivat aluksi käännöksiä ruotsin kielestä, mutta vähitellen tekijät oppivat kirjoittamaan omia tekstejä ja muokkasivat sisällön johonkin itselleen tuttuun sävelmään.³⁸ Asplund arvelee, että 1600-luvulla arkkiveisut olisivat olleet sekä laulettavaksi että luettavaksi tarkoitettuja. Tämä taas tarkoittaisi hänen mielestään sitä, että niiden käyttäjät olivat useimmin säätyläisiä kuin talonpoikia.³⁹ Arkkiveisut eivät sisältäneet sävelmien nuotteja, vaan painotuotteeseen merkittiin sävelmä, jonka mukaan se tuli laulaa. Tuotteen nimi toimi ikään kuin mainoksena sisällöstä ja lisäksi etusivulle saatettiin painaa laulun alkusanat.⁴⁰ Esimerkiksi arkkiveisussa *Hupaisia Lauluja illan puhteeksi* annetaan ohje ”Lauletaan kuin Hämeenlinnan rautatiestä tehty laulu”.⁴¹

Käyttötavaltaan arkkiveisut olivat jossain kirjallisen ja kirjoittamattoman kirjallisuuden välissä kuulumatta selvästi kumpaankaan. Sävelmiltään veisut kuuluivat ehdottomasti suulliseen perinteeseen, sillä niille oli ominaista tuntematon tekijä, veisujen muuttuminen painoksesta ja esitystilanteesta toiseen sekä niiden kyky elää omaa elämäänsä vihkosten ulkopuolella.⁴²

Nykyään ei ole tiedossa kuinka paljon arkkiveisuja julkaistiin 1600- ja 1700-lukujen aikana. Joitakin viitteitä arkkiveisujen määrästä antaa Arvid Hultinin vuonna 1931 tekemä luettelo Helsingin yliopiston kirjaston kokoelmien arkkiveisuista. Hänen mukaansa maallisia arkkiveisuja oli yli 4 800 nimikettä ja hengellisiä hieman yli 1 700. Määrää ei voi kuitenkaan pitää täysin todellisuutta vastaavana, sillä kokoelmat eivät sisällä kaikkia Suomessa painettuja lauluja. Lisäksi arkkiveisujen julkaisu jatkui vielä Hultinin

³⁶ Asplund 2006, 206.; Niinimäki 2007, 25.

³⁷ Asplund 2006, 206–207.; Laurila 1956, 163.

³⁸ Asplund 1994, 35.

³⁹ Asplund 2006, 210.

⁴⁰ Jersild 1975, 12.

⁴¹ *Hupaisia Lauluja illan puhteeksi*, 1912.

⁴² Huhtala 1996, 240.

tutkimuksen aikaan.⁴³

Suomessa kansanomaisen laulukulttuuri oli elinvoimainen aina ensimmäiseen maailmansotaan asti.⁴⁴ Samaan aikaan sanomalehtien lukeminen yleistyi niin paljon, että niitä voitiin pitää joukkotiedotusvälineenä.⁴⁵ Sanomalehtien valttina oli nopeus, säännöllisyys sekä asiallisuus ja kun joissakin sanomalehdissä oli mukana runoja ja kertomuksia, tarjosivat ne kansalle sen mitä arkkiveisut ennen.⁴⁶ Asplundin mukaan painetulla tekstillä oli enemmän painoarvoa kuin laulettuilla sanomalla. Ihmisillä oli taipumus uskoa, että jos jokin oli painettu, sen täytyi olla totta.⁴⁷

Toisaalta arkkiveisujen tekijät saivat sanomalehdistä hyödyllistä tietoa tapahtumista ja niiden yksityiskohdista. Sanomalehdet eivät olleet pelkästään uhka arkkiveisujen tulevaisuudelle, vaan myös apukeino monipuolisemman tiedon tuottamiseen. Aineistossani tämä näkyy tarkkoina tietoina nimistä ja tapahtumien kulusta. Jotkut arkkiveisut on myös julkaistu pian tapahtuman jälkeen.

2.2. Laulujen aiheet ja tekijät

Suomessa ensimmäiset arkkiveisujen kirjoittajat olivat kirkonmiehiä ja oppineita, jotka halusivat varoittaa ihmisiä paheista, maailmallisuudesta ja tapainturmeluksesta. Varhaisimmat arkkiveisut olivat virsien suomennoksia ja laulujen aiheet olivat muutenkin hengellisiä, historiallisia ja opettavaisia. Aiheiden maallistuessa niiden hengellinen sisältö säilyi erityisesti luonnonmullistuksista tai suurista onnettomuuksista kerrottaessa, sillä ne oli usein tarkoitettu hartauskirjallisuudeksi tai varoitukseksi synnistä. Esimerkiksi 1600- ja 1700-luvun onnettomuuksista kertovat laulut olivat suurimmaksi osaksi uskonnollista julistusta. Luonnonkatastrofien ja onnettomuuksien ajateltiin olevan seurausta Jumalan kostosta. Uskonnollisuus jatkui vielä 1800-luvullakin. Tuolloin jopa monet rikoksista kertovat laulut päättyivät uskonnolliseen tai moraaliseen opetukseen.⁴⁸

Kun tiedonvälitys oli hidasta ja lukutaito puutteellista, uutiseksi kelpasi mikä tahansa arkielämästä poikkeava. Arkkiveisut toimivat tiedonvälittäjinä ennen sanomalehtiä ja vielä yhtä aikaa lehdistön kanssa. Erityisen suosittuja olivat erilaiset murhat, ryöstöt,

⁴³ Hultin 1931, V.

⁴⁴ Saunio & Tuovinen, 1978, 17

⁴⁵ Tommila 1988, 25.

⁴⁶ Salokas 1923, 8–9.

⁴⁷ Asplund 1994, 26.

⁴⁸ Asplund 2006, 208, 214.; Asplund 1994, 26.; Niinimäki 2007, 68, 75–76.

sodat ja sensaatiot, mutta myös romanttiset rakkauslaulut ja kansanballadit kelpasivat aiheiksi. Arkkiveisujen kautta kansa sai kuulla myös hallitsijoiden tekemisistä: kruunajaisista, häistä, uusista kruununperillisistä tai Suomen matkoista. Rikos- ja vankilaulut olivat varsinkin 1800-luvun lopulla suosittuja. Niille oli yleistä minä-muodossa kirjoittaminen, jolloin laulu toimi mestattavan viimeisinä sanoina ja varoituksina muille. Monet varkaat ja murhamiehet nousivat oman aikansa julkisuudenhenkilöiksi juuri arkkiveisujen kautta.⁴⁹

Suomessa arkkiveisut maallistuivat myöhemmin kuin esimerkiksi Ruotsissa tai Keski-Euroopassa. Niinimäen mukaan rajaa maallisen ja hengellisen kirjallisuuden välillä oli muutenkin hyvin vaikea määritellä. Toisaalta aiheiden monipuolistuminen ja maallistuminen vaativat tarpeeksi suuren ostavan yleisön. Keski-Euroopassa arkkiveisut olivat ennen kaikkea kaupunkikulttuuria, mutta Suomessa tämä ei ollut mahdollista alhaisen väestömäärän takia.⁵⁰ Arkkiveisuissa alkoi 1700-luvun aikana yleistyä maalliset aiheet ja laulujen viihteellisyys. Rakkaudesta tai tunteista ei voinut vielä 1600-luvulla puhua avoimesti, mutta nyt painettiin tanssi-, hää- ja pilkkalauluja.⁵¹

Rakkauslaulut nousivat kaikkein yleisimmäksi aiheeksi 1870-luvulta lähtien. Laulujen keskeisimpiä teemoja olivat uskollisuus ja petollisuus rakkaudessa. Sisältö noudatti useimmiten samaa kaavaa: tapahtumapaikkana oli maaseutu ja rakastavaiset kuuluivat eri säätyihin. Nuoret lupaavat rakastaa toisiaan ikuisesti, mutta rikas ja sukuylpeä isä saa kuulla asiasta. Tällöin nuoret tekevät itsemurhan joko yhdessä tai erikseen. Sääty-yhteiskunnan murenemista kuvaa se, että lauluissa oltiin usein rakastavaisten puolella ja heillä ajateltiin olevan oikeus mennä naimisiin rakkaudesta. Lauluissa oli yleistä antaa vanhemmille neuvoja, jotta he hyväksyisivät nuorten valinnat.⁵² Esimerkiksi laulussa *Jaakko ja Maria* nuoret hukuttautuvat, kun Marian isä haluaa naittaa hänet rikkaalle naapurinpojalle. Laulun viimeinen säkeistö kuuluu näin: ”Te isät äidit kuulkaa nyt, / te tästä vaari ottakaa, / ettette niitä eroita, / jotk’ ovat yhteen liitetty”.⁵³

Rakkauslaulujen ja hengellisten arkkiveisujen rinnalla alkoi 1800-luvun loppupuolella ilmestyä arkkiveisuja, jotka muistuttivat sisällöltään nykyajan sensaatiolehtiä.⁵⁴ Sanomalehtien määrän lisääntyminen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa aiheutti arkkiveisu-

⁴⁹ Asplund 1994, 26, 35–36.; Niinimäki 2007, 67—68, 73—76.

⁵⁰ Niinimäki 2007, 57–58.

⁵¹ Asplund 2006, 208, 220.

⁵² Huhtala 1988, 49–50, 52–53.

⁵³ Asplund 1994, 279.; Wirilander 1966, 356—357.

⁵⁴ Saunio & Tuovinen, 1978, 16—17.

jen aiheiden ja sisällön päivittämistä. Hengellisten arkkien osuus oli vähentynyt jo aiemmin, sillä kansa ei halunnut kuulla syntisten tuomioista. Nyt arkkiveisujen aiheiksi tulivat kulkuri- ja asevelvollisuuslaulut, sotakertomukset, juomari-, kapakka- ja raittiuslaulut.⁵⁵

Arkkiveisujen kirjoittaminen siirtyi 1840-luvulta lähtien enemmän kouluja käymätömien rahvaan edustajien käsiin. Samalla pappien ja oppineiden osuus tekijöinä huomattavasti vähentyi, eivätkä he lopulta pystyneet kontrolloimaan painotuotteiden julkaisua. Rahvas otti kirjoittamisen lisäksi myös kustannus- ja myyntitoiminnan haltuunsa 1870-luvulta lähtien. Aikaa 1870-luvulta aina 1920-luvun alkuun sanotaan arkkiveisujen kultaajaksi juuri niiden julkaisumäärän lisääntymisen takia. Tuolloin arkkiveisut olivat Suomen yleisin painotuote.⁵⁶

Varhaisimmat arkkiveisujen myyjät kulkivat ympäri Eurooppaa markkinoilla, toreilla ja muissa paikoissa missä ihmisiä oli koolla. Kauppiaat olivat alempaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvia soittajia, laulajia ja sekalaisten tavaroiden myyjiä. He kiersivät kylästä ja kaupungista toiseen lisäänsioiden toivossa. Myyjät esittivät laulujaan pyrkien vetoamaan kuulijan tunteisiin, pilkanhaluun ja uteliaisuuteen. Juuri arkkiveisujen ominaisuus pilkata laulujensa kohteita sai oppineet halveksimaan lauluja ja niiden kauppiaita.⁵⁷ Suomessa arkkiveisujen myyjien tausta oli 1800-luvulla hyvin kirjava. Toiset hankkivat ansionsa kulkukauppiaina ja markkinalaulajina, kun taas toiset olivat sotilaita, työmiehiä, renkejä ja merimiehiä.⁵⁸

Markkinoille saapunut yleisö tunsu arkkiveisujen tekijän kauppaamat laulut ja osasi pyytää häntä laulamaan jotain tiettyä laulua. Kansan oli helppo ostaa arkkiveisuja, sillä ne olivat halpoja ja helposti ymmärrettäviä. Huhtala korostaa, etteivät arkkiveisut vaatineet käyttäjältään täydellistä lukutaitoa.⁵⁹ Sekä Huhtala että Niinimäki näkevät tärkeämpänä laulujen yksinkertaisen säetyypin ja sävelmän, jotka auttavat kuulomuuistia. Arkkiveisuissa olisikin tärkeintä yhdessä opettelu ja vihkosten ostaminen muistoksi tai muistin tueksi.⁶⁰

Suurin osa arkkiveisujen leviämisestä tapahtui maaseudulla. Myyntiä hoitivat lähinnä kulkukauppiaat, jotka saattoivat laulujen lisäksi myydä muitakin tuotteita. Myynnin ohella kauppiaat saivat kuulla, millaisia lauluja kansa halusi lisää ja he pystyivät välittä-

⁵⁵ Esim. Niinimäki 2007, 80—81.

⁵⁶ Asplund 2006, 257.; Laurila 1956, 162.; Hakapää 2013, 225–226.

⁵⁷ Asplund 2006, 205, 261.

⁵⁸ Asplund 2006, 261.

⁵⁹ Huhtala 1988, 46.

⁶⁰ Huhtala 1996, 240.; Niinimäki 2007, 63.

mään tietoja eteenpäin tekijöille. Sen sijaan kaupungeissa myyntiä harjoittivat aluksi katu kauppiaat ja myöhemmin muun myynnin ohella myös erilaiset puodit.⁶¹ Arkkiveisuja saatettiin mainostaa myös itse painotuotteissa laittamalla loppuun maininta, että kustantajalle on jätetty lisää lauluja, joita pystyy tilaamaan.⁶² Arkkiveisut olivat ennen kaikkea kaupallisia tuotteita, vaikka valistus- ja herätystarkoituksessa julkaistuja lauluja jaettiin ilmaiseksikin.⁶³

Etsin sanomalehdistä mainoksia tekemällä hakuja sanalla arkkiveisu tai käyttämällä yksittäisten tekijöiden ja kirjapainojen nimiä. Hakuni kohdistui kaikkiin lehtiin, jotka ilmestyivät tutkimusajan sisällä. Haut eivät kuitenkaan tuottaneet niin paljon tuloksia kuin olin olettanut. Mielestäni tämä viittaa siihen, etteivät aikalaiset uskoneet, että arkkiveisujen ostajat lukisivat sanomalehtiä. Näin ollen mainostaminen olisi mennyt hukkaan. Myös Akatemian tutkija Jyrki Hakapään mukaan pysyvien myyntipisteiden ylläpitäminen tai tuotteiden mainostaminen sanomalehdissä oli harvinaista. Joidenkin arkkiveisujen takasivulla on maininta myyntipaikasta, mutta myyjät eivät luoneet varsinaisia myyntiverkostoja. Häinkin korostaa arkkiveisujen myynnin tapahtuneen kiertämällä paikasta toiseen omaa tuotetta laulaen ja mainostaen.⁶⁴

Arkkikirjallisuudessa on välillä mahdoton tietää tekstin tekijää. Julkaisija valitsi arkkiveisuihin painettavat laulut. Hän saattoi käyttää omia tekstejään tai lainata niitä muilta ja laittaa mukaan kansanlauluja sekä aiemmin julkaistuja runoja. Varsinaisia tekijänoikeuksia ei tunnettu vaan joskus pelkästään toisen tekstin kopioiminen riitti siihen, että julkaisija mainitsi itsensä ”kirjoittajaksi” tai ”sepittäjäksi”. Kansilehden maininta ”kokoillut”, ”painoon toimittanut” tai ”painoon kustantanut” tarkoittikin usein varsinaista kokoamistyötä eikä sitä, että tekstit olisivat olleet hänen tekemiään. Silti suurimmasta osasta arkkiveisuja löytyy maininta, jossa jälkipainos kielletään.⁶⁵

Kiinteillä kustannusliikkeillä, kuten esimerkiksi vuonna 1895 Poriin perustetulla Otto Andersin kirjapainolla, oli jälleenmyyjiä ympäri maata ja heille toimitettiin tuotteita jopa 10 000 kappaleen painoksina. Arkkiveisujen kirjoittajat toimittivat laulujansa kirjapainoille joko käymällä henkilökohtaisesti paikan päällä tai postittamalla tuotteensa. Usein tekijöistä merkittiin lauluihin vain nimikirjaimet.⁶⁶

Arkkiveisujen tekijöiden todelliset julkaisu- tai kustannusmäärät ovat epävarmoja,

⁶¹ Jersild 1975, 14.

⁶² Esim. Arwid Nisunen: 3:me Humoorista laulua 1916.

⁶³ Niinimäki 2007, 62–63.

⁶⁴ Hakapää 2013, 232.

⁶⁵ Laurila 1956, 162–163.

⁶⁶ Laurila 1956, 163.

koska nimitiedot ovat puutteellisia. Vain pieni osa kirjoittajista julkaisi elämänsä aikana yli viittätoista painotuotetta. Suurimmalle osalle arkkiveisujen tekeminen toi lisäansioita, mutta ei tarjonnut ammattia tai elantoa. Vaikka nimimerkkien käyttö tai tekijöiden nimettömyys vaikeuttaakin tutkimusta, voi sanoa, että arkkiveisujen kirjoittajat olivat pääasiassa miehiä, mutta tarkempia tietoja on vaikea saada. Arkistoja tutkimalla on mahdollista saada tietää synnyin- ja kuolinvuodet, mutta luonne ja elämäntapahtumat jäävät tuntemattomiksi.⁶⁷

2.3. Arvottomat arkkiveisut?

Suomessa lukutaidon taso oli melko korkea luterilaisen kirkon ansiosta. Uudenlainen lukemiskulttuuri syntyi 1800-luvun lopulla, kun yhä useammalla oli mahdollisuus lukea sanomalehtiä ja kirjallisuutta. Sivistyneistön keskuudessa suhtautuminen kansan lukuharrastukseen oli ristiriitainen. Toisaalta sen tiedettiin olevan kansanvalistuksen edellytys, mutta toisaalta oltiin huolissaan yhteiskuntarauhan puolesta. Sivistyneistö olisi halunnut kontrolloida kansan lukutottumuksia, jotta nämä eivät saisi huonoja vaikutteita.⁶⁸ Sivistyneistön parissa ajateltiin, että lisäämällä kansan lukuharrastusta ja sivistyksen tasoa, saadaan aikaan talonpoikaisto, joka on kiinnostunut isänmaansa tulevaisuudesta.⁶⁹

Autonomian ajan alussa arkkiveisujen painattaminen oli parinkymmenen, lähinnä ylempään säädyn edustajan käsissä. He pyrkivät nostamaan tuotteidensa tasoa lisäämällä laulujen joukkoon suomennoksia esimerkiksi J. L. Runebergin tai Z. Topeliuksen runoista.⁷⁰ Sivistyneistö oli alkanut vastustaa arkkiveisuja 1800-luvun alussa. He katsoivat, että arkkiveisut olivat huonoa kirjallisuutta, mitä julkaistiin aivan liikaa. Erityisen paljon arvostelua herättivät tuotteiden kaupallisuus, tekijöiden nimettömyys ja tapa painaa samoja arkkiveisuja uusina.⁷¹

Arkkiveisut leimattiin massakulttuurin tuotteiksi, eikä niitä sen takia voitu lukea vakavasti otettavaksi kirjallisuudeksi. Silti vuonna 1867 Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen kir-

⁶⁷ Hakapää 2013, 227–229.

⁶⁸ Mäkinen 2003, 310–311.

⁶⁹ Lassila 2008, 74.

⁷⁰ Asplund 2006, 257.

⁷¹ Laurila 1956, 182–183.

joitti, että sivistyneistön tuli ottaa arkkikirjallisuus haltuunsa sen elinvoimaisuuden takia.⁷² Samaan aikaan, kun sivistyneistön huoli kansan lukutottumuksista lisääntyi, arkkiveisujen julkaisumäärät kasvoivat. Arkkiveisuja pyrittiinkin käyttämään hyväksi kansan sivistystyössä. Ajateltiin, että kansan sivistyksen tasoa mitataan, sillä minkälaista kirjallisuutta se lukee. Kansanvalistusseura päätti alkaa julkaista kansalle soveliaista kirjallisuutta, mutta kansan ehdoilla. Seuran jäsenet ymmärsivät, että kansalle tuli tarjota valistuksen lisäksi myös viihdettä.⁷³

Keväällä 1891 seuran toimikunta suunnitteli kirjasarjaa, jossa olisi runoutta, balladeja sekä rakkauslauluja. Tämän sarjan nimeksi tuli Kansanvalistus-seuran Lehtisiä. Tämän lisäksi suunniteltiin *Warpus-Joukko*-nimistä kirjasarjaa, joka sisälsi siveellisiä ja opettavaisia tarinoita. Kirjasarjan tarkoituksena oli korvata arkkikirjallisuus, mutta julkaisutoiminta jäi muutamaan niteeseen.⁷⁴ Kansa ei ollut kiinnostunut 1880- ja 1890-luvulla ilmestyneistä lehtisistä, joissa käsiteltiin raittiutta, säästäväisyyttä ja tehokasta lantataloutta. Näin ollen yläluokan pyrkimys tuottaa kansan kukkarolle sopivia ja sitä sivistäviä lauluja kuivui kokoon.⁷⁵

Myöskään kansanperinteen kerääjät eivät arvostaneet arkkiveisuja, sillä kirjallisen laulun ei katsottu kuuluvan kansanlaulun piiriin. Kerääjät halusivat tallentaa ”aitoa ja vanhaa ja kaunista suomalaista kansanlaulua”, eivät arkkiveisuja.⁷⁶ Sanomalehdissäkin saatettiin verrata nykyajan oloja vanhoihin Kalevalan aikaisiin oloihin ja todeta etteivät asiat olleet niin hyvin kuin ennen.⁷⁷ Sen sijaan jotkut aikakauden kirjailijat tajusivat arkkiveisujen merkityksen. Liisi Huhtala viittaa Juhani Ahon teokseen *Muuan markkinamies*, Minna Canthin *Työmiehen vaimoon* ja Aleksis Kiven *Seitsemään veljekseen* esimerkkeinä arkkiveisujen mainitsemisesta kaunokirjallisuudessa.⁷⁸

Vastustuksesta huolimatta arkkiveisut säilyivät kansan suosiossa. *Hämeen Voiman* artikkelissa vuodelta 1911 tuodaan esille, että ainoat kirjalliset teokset, mitkä löytyvät monen maaseudun ja kaupungin perheen kirjahyllystä ovat virsikirja, katekismus ja muutama arkkiveisu. Kirjoittajan mielestä huonoa ja ala-arvoista kirjallisuutta löytyy aina sieltä missä muuten luetaan vähän.⁷⁹ Toisessakin artikkelissa arkkiveisujen suosio laiteetaan maaseudulla asuvien syyksi. Kirjoittaja kertoo miten rengit, talonpojat ja karjapiiat

⁷² Huhtala 1996, 239.

⁷³ Lassila 2008, 75, 78.

⁷⁴ Lassila 2008, 78–79.

⁷⁵ Huhtala 1988, 46–47.

⁷⁶ Asplund 2006, 268–269.

⁷⁷ Hiukan rekilauluista., Karjala 18.6.1909.

⁷⁸ Huhtala 1988, 45–46, 50, 53.

⁷⁹ Kirjallisuuden merkitys valistustyössä., Hämeen Voima 1.7.1911.

laulavat ”jotakin irstaisiin sanoihin puettua rekilaulua tai ’wiisua’”. Artikkelin mukaan arkkiveisut ovat sisällöltään, sanoiltaan ja sävellykseltään arvottomia. Osittain tämän takia hän on huolissaan kansan arvostelukyvyn ja järjen turmeltumisesta. Jutun lopuksi kirjoittaja toteaa, että valistuksella ja sivistyksellä on vielä paljon tehtävää maassamme.⁸⁰

Arkkiveisuilla oli tärkeä asema uutisten tuojana vielä 1900-luvun alkupuolella. Sanomalehdessä *Suomalainen* kerrotaan, miten Venäjän ja Japanin välisestä sodasta oli ilmestynyt arkkiveisu. Kirjoittajan mielestä laulu ei ole sisällöllisesti kovinkaan runollinen, vaan itse asiassa melkoista ”renkutusta”, mutta tuotetta on myyty hyvin paljon. Hänen mukaansa perheissä joissa ei yleensä lueta edes sanomalehtiä, arkkiveisu on uutisten-tuoja ”kaukaisesta idästä” ja lapset sekä aikuiset osaavat sisällön.⁸¹

Arkkiveisujen suosiota kansan keskuudessa on mahdollista tarkastella kiinnittämällä huomiota niistä otettuihin uusiin painoksiin. Esimerkiksi arkkiveisu *Akseli ja Hilda* julkaistiin vuosina 1875-1914 kaiken kaikkiaan 34 kertaa ja se tunnettiin koko maassa.⁸² Lähes yhtä moneen uusintapainokseen ylsi *Juho ja Hilma*, joka painettiin ensimmäisen kerran vuonna 1891 ja vuoteen 1927 mennessä siitä otettiin kaiken kaikkiaan 32 uutta painosta. Laulu näyttää olleen suosituin 1890-luvulla, jolloin sitä julkaistiin jopa kuusi kertaa yhden vuoden aikana.⁸³

Myös aikalaiskuvaukset kertovat arkkiveisujen suosiosta. Nimimerkki Simo kertoo *Tampereen Sanomissa*, miten hän oli jouluaattoamuna Tampereen kauppatorille kävellessään kuullut ”jotakin arkkiweisun tapaista”. Mennessään selvittämään laulun alkuperää, hän oli löytänyt vanhan naisen, joka oli laulanut väkijoukon keskellä. Kirjoittaja oli ostanut laulun ja kertoi seisseensä paikalla parikymmentä minuuttia, minkä aikana muitakin ostajia ilmaantui.⁸⁴ Lyhyen kertomuksen sävy on lämmin eikä kirjoittaja kritisoi arkkiveisua tai sen myyjää. Hän jopa laittaa muutaman säkeistön tuotteesta muidenkin luettavaksi.

Arkkiveisuja puolustivat itse kirjoittajatkin. Vilho Itkonen⁸⁵, eli Mooses ottaa kantaa laulujen suosioon oman painotuotteeseensa alkulehdillä ja se on otsikoitu ”Yleisölle”.

⁸⁰ Hiukan rekilauluista., Karjala 18.6.1909.

⁸¹ Keski-Suomesta. Rekilaulut ja arkkiweisut., Suomalainen 30.3.1904.

⁸² Wirilander 1966, 358.

⁸³ Hultin 1931, 119—120.

⁸⁴ Pikku uutisia. Huwittawa näky., Tampereen Sanomat 28.12.1905.

⁸⁵ Mooses eli Vilho Itkonen julkaisi vuosina 1912–1914 yhteensä 17 arkkiveisua joista yksi oli uusi painos. Itkonen arkkiveisujen nimet olivat pitkiä ja kuvailevia. Hän kirjoitti kaksi kertaa lakonikkureista ja kirkkoherroista sekä otti useasti aiheekseen tamperelaisen poliisiupseeri Blåfieldtin. Hultin 1931, 111–114. Saunio & Tuovinen 1978, 19.

Hänen mukaansa arkkiveisujen aika ei ole ohi, vaikka niin väitetään ”nykyajan’ viisasteliain ja vähemmän kehittyneidenkin suusta”. Kansan keskuudessa laulut ovat menestyneet satoja vuosia ja tulevat menestymään tulevaisuudessakin. Siinä missä hienommat runot ja laulut jäävät kirjakauppojen hyllyille, arkkiveisujen painokset myydään loppuun muutamassa päivässä. Itkosen mukaan syynä tähän on se, ettei kansa ymmärrä ”viininhöyryssä sepustettua salonkirunoutta”. Sen sijaan arkkiveisujen aiheet ovat kansalle tuttuja ja sisältö sen takia ymmärrettävää. Puolustuspuheensa lopuksi Itkonen ilmoittaa, että häneltä saa näitä ”viheliäitä renkutuksia” yhden markan postimerkkiä vastaan.⁸⁶

⁸⁶ Mooses: Kaksi tämän ajan laulua 1914, TYK.

3. Arkkiveisut yhteiskunnan kuvaajina

3.1. Yksitoista laulua elämästä

Tämän luvun laulut käsittelevät ennen kaikkea ihmisiä ja yhteiskuntaluokkien välisiä eroja ilman poliittista aatetta. Ne ovat kertomuksia elämästä ja arjesta. Olen luokitellut yhteiskuntaa käsitteleviksi lauluiksi yksitoista kappaletta. Monet niistä sopisivat sisältönsä puolesta muihinkin teemoihin, mutta olen luokitellut laulut sen mukaan, mikä sisällössä on hallitsevinta. Yhteiskuntaa käsitteleville lauluille on yleistä, että ne on painettu muiden laulujen kanssa.⁸⁷ Sen sijaan esimerkiksi uutislaulut on useimmiten painettu yksinään, kuten tulemme myöhemmin huomaamaan. Sen takia puhun tässä lauluista, enkä arkkiveisuista.

Suomi oli vuoden 1906 eduskuntaudistukseen asti neljään säätyyn jaettu yhteiskunta. Sääty-yhteiskunnalle ominaisia piirteitä olivat patriarkalisuus, hierarkkisuus ja staattisuus. Sääty-yhteiskunnan rakenteet olivat alkaneet murtua, kun alemmat yhteiskuntaluokat vaurastuivat. Myös ihmisten halu irrottautua yhteisön, perheen, suvun ja säädyn valvonnasta, joudutti muutosta. Todellisuudessa yhteiskunta oli jakaantunut kahtia säätyläisiin, eli herroihin ja tavalliseen kansaan, eli rahvaaseen 1800-luvun kuluessa.⁸⁸ Rajat olivat melko häilyviä ja ne saattoivat muuttua tilanteesta toiseen. Esimerkiksi rikas talonpoika saattoi pitää itseään osana herrasväkeä suhteessa tilattomiin, mutta säätyläisille hän oli rahvasta, koska teki ruumiillista työtä. Herrasväki piti erottavana tekijänä sivistystä, jonka tunnusmerkkeinä olivat muun muassa tavat, omaisuus ja pukeutuminen. Yhteiskunnan hierarkian katsottiin kuuluvan olennaisena osana sääty-yhteiskuntaan ja tekevän toisista johtajia ja toisista palvelijoita. Kansa selitti yhteiskunnassa vallitsevat luokkaerot synnynnäisiksi ominaisuuksiksi, eli jotkut vain saattoivat saamaan omaisuutta ja aseman. Rajat perustuivat ajatukseen meistä sekä heistä ja ne määrittelivät, kenen kanssa oltiin tekemisissä ja millä tavalla. Kumpikaan ryhmä ei kyseenalaistanut näiden rajojen olemassaoloa.⁸⁹

Arkkiveisuissa oli tyypillistä kuvata eri ryhmien välisiä eroja. Laulussaan *Talonpojan arvo* kirjoittaja etäännyttää itsensä kertojaksi, joka kuvailee talonpoikien asemaa ja herrojen suhtautumista heihin. Suhtautuminen talonpoikiin on melko alentuvaa, vaikka mielestäni kirjoittaja onkin heidän puolellaan. Talonpojat kuvataan luonteeltaan tyhmiksi,

⁸⁷ Poikkeuksena ainakin J. F.: Iloinen laulu Komioista kaupungin piiosta ja ihanista tehtaan työistä 1914.

⁸⁸ Wirilander 1966, 336—337.; Tommila 1988, 27.

⁸⁹ Haapala 1995, 99–100.

vähään tyytyviksi ja hyväuskoisiksi. Heitä ei voi sanoa jaloiksi, vaikka he ovat ahkeria ja ovat raivanneet korvet pelloiksi. Kun taloudellinen tilanne on hyvä, herrat haluavat vain hyötyä talonpojista ja pitää ryhmien väliset erot voimassa. Esimerkiksi talonpojan yrittäessä herrojen ravintolaan, herrat sanovat ”fyi faan talonpoika hullu, / - - pysy vaan pi-halla / Ei sua voi syömähän laskea”. Pula-aikana suhtautuminen kuitenkin muuttuu ja ”Veljenä nyt kiiltokaulat / Talonpoikaa lähenee/ Hyvää päivää vanha tuttu / Anna meille viljasloppu”.⁹⁰ Laulun lopussa on päiväys 1.9.1917. eli se on kirjoitettu aikana, jolloin Suomessa vallitsi elintarvikepula.⁹¹ Suomessa työttömyys oli lisääntynyt ja elintarvikkeiden saatavuus heikentynyt syyskesällä. Elintarvikelaki antoi senaatille oikeuden säännöstellä elintarvikkeiden kauppaa ja hintoja sekä käyttää jopa pakkotoimia ruoan saannin varmistamiseksi. Laki oli kuitenkin tehoton, sillä sitä valvottiin kunnissa. Tämän takia säännöstelyä rikottiin yleisesti.⁹² Mielestäni laulussa viitataan juuri näihin pakkotoimiin, kun kerrotaan herrojen yrittävän saada talonpojilta viljaa.

Herrat eivät siis halunneet rahvaan nousevan ylöspäin yhteiskunnassa, mutta ennakkoluuloja esiintyi myös oman ryhmän sisällä. Laulajapoika⁹³ on kirjoittanut laulun *Yl'oppilas* ja se kertoo Kalle-nimisestä miehestä, jonka käytös sekä olemus muuttuvat ylioppilaaksi valmistumisen jälkeen. Kallen vanhemmat ovat pojastaan ylpeitä ja isä käy ”itse jo waarinpuulle” jättäen talon Kallelle. Isännäksi päästyään poika laittaa kodin sisustuksen uusiksi, tuhlaa rahaa, juopottelee ja pelaa korttia. Päivisin Kalle viettää aikaansa peilaten itseään peilistä. Hän myös häpeää omaa isäänsä, joka on ”aito moukka”. Kallen mielestä olisi parempi, jos tämä olisi pappi, lukkari tai vaikkapa ”kuiwunut kirja-toukka”.⁹⁴

Laulun lopussa tilanne kuitenkin kääntyy pääläelleen, kun kirjoittaa kertoo ettei ”kylillä kiitetä Kallea, / Waan nauru ja juoru se kulkee. Jo weljetkin yhtywät ilkuntaan / – Niin paljoa moukkakin julkee. / Jop' isäkin kiroo ja jöllöttää, / Ja rengit ne pilkaton laulaa: / 'Jäi Kалlemme keltanokaksi waan, / Kun aina hän kasteli kaulaa””.⁹⁵ Näin kirjoittaja antaa viimeisen sanan rengeille, jotka nauravat ja moralisoivat Kallea. Laulun alussa oppineisuutta arvostetaan ja pidetään hyvänä asiana, mutta laulun lopussa isää jo

⁹⁰ Sanfrid Takala: Talonpojan arvo, 1917.

⁹¹ Haapala 1995, 218.

⁹² Virrankoski 2001, 710.

⁹³ Laulajapoika oli Juho Kujalan nimimerkki. Hän oli palvelijattaren ja tilanomistajan avioton lapsi. Kujala liittyi työväenliikkeeseen vuonna 1905 ja toimi suurlakon jälkeen kiertävänä agitaattorina. Hänet valittiin eduskuntaan vuosina 1913 ja 1916. Sisällissodan jälkeen Kujalan kuolemantuomio muutettiin elinkautiseksi vankeudeksi. Hän kuoli vankilassa vuonna 1919. Saunio & Tuovinen 1978, 19.

⁹⁴ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

⁹⁵ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

kaduttaa pojan suosiminen. Kallelle nauravat kyläläiset ja kouluja käymättömät veljetkin. Mielestäni laulun opetus on, että mikäli oppineisuutta ei osannut käyttää oikein, se ei ollutkaan hyvä asia, vaan naurun aihe.

Sekä kansa että herrat suhtautuivat paheksuvasti niin sanottuihin nousukkaisiin. Heidän ei katsottu kuuluvan kumpaankaan olemassa olevaan ryhmään, vaan he olivat eräänlaisia valeherroja. Yhtä lailla ihmiset paheksuivat liian hienosti pukeutuvia työläisiä ja kauppa-apulaisia, joiden ajateltiin yrittävän olla jotain muuta kuin mitä oikeasti olivat. Ajan tiedemiehet puhuivat keskiluokan kasvusta tarkoittaen, sillä uudenlaista yhteiskunnan kerroksellisuutta. Vaurastuneet talonpojat, pienyrittäjät ja toimihenkilöt muodostivat uuden ryhmän, jonka jäsenet samaistuivat herroihin tai kokivat olevansa väliluokka herrojen ja kansan välillä.⁹⁶

Suomessa tuloerot olivat 1910-luvun alussa suuremmat kuin koskaan ennen. Vaikka osa kansasta oli siirtynyt rahaan perustuvaan vaihdantalouteen, eli suurikokoinen ryhmä yhä puoliksi omavaraistaloudessa ja heidän tulonsa säilyivät pieninä. Tämä suurensi elintasoerojen kuilua, sillä köyhin osa väestöstä jäi entistä pahemmin jälkeen muiden nauttiessa varallisuuden kasvusta.⁹⁷ Arkkiveisuissa oli mahdollista kiistää vallitsevat arvot ja kääntää köyhyys tavoiteltavaksi asiaksi. Laulu *Iloinen tanssi* on iloinen ja huoleton kertomus miehestä, joka kulkee linnasta ja talosta toiseen laulaen sekä tanssien. Kirjoittajan asenne linnojen loistokkuuteen ja maalliseen mammonaan on väheksyvä, sillä ”Ei liikuta poikaseen laisinkaan nuo”. Mies ei joudu tekemään töitä elantonsa eteen, koska nälän yllättäessä hän poikkeaa seuraavaan taloon. Laulu antaa kuvan kulkurin elämää ihannoivasta asenteesta. Miehen päivät ovat täynnä viiniä, laulua, tanssia ja uusia naistuttavuuksia. Taustalle loihditaan kuva maaseutuidyllistä, missä tähdet ja kuutamot tuovat valoa kulkijalle.⁹⁸

Liisi Huhtalan mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa 1800-luvun lopulla tapahtuneet muutokset näkyvät arkkiveisuissa vain vähän. Ympäröivä yhteiskunta teollistui, mutta veisujen maisemana oli maaseutu, jossa tehdastyöläiset olivat harvinaisia. Laulut eivät ota kantaa sosiaalisiin epäkohtiin ennen 1900-lukua ja naisten asemasta lähinnä piilaittiin. Huhtala kuvaa arkkiveisuja asenteiltaan konservatiivisiksi ja perinteistä talonpoikaista elämäntapaa ihannoiviksi. Lauluissa käsiteltiin myös tukkilaisten, merimiesten ja kulkureiden elämäntapaa sekä Amerikan siirtolaisuutta, mutta nämä saatiin näyttämään

⁹⁶ Haapala 1995, 100–101.

⁹⁷ Haapala 1995, 105–106.

⁹⁸ Kolme Hauskaa Kuplettilaulua, 1917.

positiivisilta asioilta eikä pakon sanelemina tilanteina. Tässä näkyy arkkiveisujen terapeutinen ja hieman kapinallinenkin piirre. Kirjoittaessaan esimerkiksi laulua tilattomasta kulkurista, arkkiveisun tekijä saattoi samalla purkaa tuntojaan epätasa-arvoista yhteiskuntaa kohtaan.⁹⁹

Iloinen tanssi on erinomainen esimerkki Huhtalan kuvaamasta kulkurielämän ihannoimisesta. Laulun mies pääsee osallistumaan rikkaiden juhliin, mutta valitsee mieluummin vapaan elämän ilman loistokkuutta. Sisältö ei anna viitteitä, että linnoissa elämä olisi parempaa tai että mies jäisi mistään paitsi. Laulussa korostetaan miehen tanssivan mieluummin maantiellä.¹⁰⁰ Arkkiveisun sisällä saatettiin ottaa myös täysin erilainen asenne aiheeseen. Painotuotteen kolmas laulu on *Kaksi laulua elämästä* ja siinä kirjoittaja kuvaa sekä rikkaan että köyhän elämää 1910-luvun Suomessa. *Iloisessa tanssissa* kulkurin materiaalin köyhyys esitetään positiivisena asiana, mutta nyt laulu tuo eri yhteiskuntaluokkien väliset erot esiin negatiivisessa mielessä.¹⁰¹

Ensimmäinen osa on nimeltään *Laulu rikkaan elämästä*. Se on kirjoitettu minämuodossa ja kuvaa rikkaaksi syntyneen osaa. Hänen elämästään ei tunnu puuttuvan mitään, sillä hänellä on omaisuutta sekä naissuhteita ja yhteiskunnan muut jäsenet arvostavat häntä. *Laulu köyhän elämästä* on myös minä-muotoinen, mutta siinä kertojan elämän kuvataan olevan täynnä puutetta ja surua. Köyhä tekee töitä ansaitakseen elantonsa, mutta ei saa arvostusta edes työkavereiltaan tai esimieheltään. Kuoleman kohdatessakaan rikas ja köyhä eivät ole tasa-arvoisia, sillä rikasta muistellaan kaivaten, mutta köyhää ei kukaan sure.¹⁰² On mielenkiintoista, että samaan arkkiveisuun on laitettu näinkin erilaisia lauluja yhteiskunnasta. Vaikka *Laulu köyhän elämästä* on sisällöltään kannanotto ihmisten kurjuuteen, vie *Iloinen tanssi* terävyyttä arvostelulta.

Laulussa *Kaidalla tiellä* on aistittavissa samaa tyytyväisyyttä köyhän elämään kuin *Iloisessa tanssissa*. Kirjoittaja kuvailee: ”vaan en minä silti valita/ enkä surun päiviä vietä/ -- Iloisesti mä laulelen / ja mielellä keveällä/ -- mä kaidalla tiellä astelen / kuin rikkahat leveällä”. Laulussa köyhän tie on vaivalloinen ja täynnä ohdakkeita, mutta kuitenkin oikea ja ”johtaa iloon taivaan”. Sen sijaan rikkaiden kulkemaa leveää tietä pitkin ei pääse taivaaseen.¹⁰³ Mielestäni kirjoittaja pyrkii lohduttamaan kuulijaa sillä, että köyhiä odottaa kuoleman jälkeen paremmat ajat. Kirjoittaja suhtautuu tähän kylläkin hieman ironisesti, koska ”onhan se autuus myöhäistä, / vaan minkäs sille taitaa/ -- Kun leveelle

⁹⁹ Huhtala 1988, 53–55.; Wirilander 1966, 359.

¹⁰⁰ Kolme Hauskaa Kuplettilaulua, 1917.

¹⁰¹ Kolme Hauskaa Kuplettilaulua, 1917.

¹⁰² Kolme Hauskaa Kuplettilaulua, 1917.

¹⁰³ Kaarlo Uskela: Kaidalla tiellä, 1916.

tielle en päästä voi, / niin kuljen tietä kaitaa. / Leveetä mennä meinasin, / mutta menemättä jää se / -- Taivaaseen minä matkustan, / kun helvettiin en pääse.”¹⁰⁴

Herrojen ja kansan välisiä eroja voitiin tuoda esiin paljon kärjistetympin. Laulussa *Raskas työpäivä* tarina alkaa kuvauksella siitä, miten aamulla kello kymmenen herra maaka sängyssään potien krapulaa. Hänen piikansa huolehtii työnantajalleen puhtaita vaatteita, kylvyn sekä aamiaisen ja lopulta herra jaksaa lähteä hoitamaan töitään kahdeksi tunniksi. Loppupäivän hän viettää ruokaillen, korttia pelaten ja kaduilla kävellen ”kuin puolihullu pukki” kunnes ”hän käytävällä keikahtaa, / vossikkata viheltää ja kiroaa.”¹⁰⁵

Laulun nimen voi ymmärtää monella tavalla. Sen voi ajatella viittaavan ironisesti rikkaan herran päivään. Hänen päivänsä koostuu suurimmaksi osaksi nukkumisesta, syömisestä ja hauskanpidosta eikä varsinaiseen työntekoon kulu kuin pari tuntia. Toisaalta laulussa on myös toinen työläinen, eli herran piika. Tämän työpäivä alkaa jo aamulla herran vielä nukkuessa ja jatkuu pitkälle iltaan asti.¹⁰⁶ Myös laulussa *Piian jenkka* kerrotaan rouvansa orjuuttamasta piiasta, joka lähtee viettämään vapaailtaa armaansa kanssa. Hän laulaa ja tanssii aamuyöhön asti, mutta kotiin tultuaan epäilee, että aamulla saa ”rouvalta toria”.¹⁰⁷ Lauluissa herrojen ja piikojen kuvaukset työpäivästä ovat toistensa vastakohtat ja tuovat esiin sitä ristiriitaa mikä yhteiskunnassa monen mielestä vallitsi.

Suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset näkyivät myös suhtautumisessa alkoholiin. Suomalaiset raittiusseurat olivat vuonna 1888 yhdistyneet yhdeksi liitoksi, eli Raittiuden Ystäviksi. Yhdistyksen tavoitteena oli muun muassa jäsenten ehdoton raittius.¹⁰⁸ Myös työväenliike oli omaksunut raittiusaatteen ja vaati Suomeen täydellistä kieltolakia¹⁰⁹. Laki hyväksyttiin yksimielisesti ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan kokoonnuttua vuonna 1907.¹¹⁰

Suomalaiseen alkoholikulttuuriin on kuulunut juomien nauttiminen terveyden edistämiseksi tai juhlan takia. Ihmistä, joka joi viinaa tai olutta vain siksi, että teki mieli, katsottiin karsaasti. Sen sijaan toimintaan liittyvä juominen hyväksyttiin ja tuolloin osallisena olivat vähintään silminnäkijän roolissa yhteisön muutkin jäsenet.¹¹¹ Perinteisessä

¹⁰⁴ Kaarlo Uskela: *Kaidalla tiellä*, 1916.

¹⁰⁵ R. Väinölä: *Kaksi Hauskaa kuplettia*, 1915.

¹⁰⁶ R. Väinölä: *Kaksi Hauskaa kuplettia*, 1915.

¹⁰⁷ *Arkkiveisuja y. m. vetänyt viisi itse Ee vuu vessu*, 1904.

¹⁰⁸ Sulkunen 1986, 82–84.

¹⁰⁹ Tällä tarkoitettiin ”täydellistä alkoholin valmistamisen, maahantuonnin, myynnin ja anniskelun kieltämistä ja kriminalisointia”. Peltonen 1997, 65.

¹¹⁰ Peltonen 1997, 63.

¹¹¹ Apo 2001, 299–300.

maaseutukulttuurissa ajateltiin, että alkoholijuoma ja humala olivat kallisarvoisia. Alkoholien käyttöä ohjasivat yhteisön säännöt ja viranomaisten tiukkaa säätelyä ei aina koettu järkevänä tai oikeudenmukaisena.¹¹² Lauluissa onkin tyyppillistä kuvata poliiseja, jotka etsivät laittoman viinan valmistajia ja naureskella heille.¹¹³

Kilju laulu kuvaa alkoholijuomaa, jonka valmistus oli yleistynyt maaseudun vähittäiskaupan kehittyessä, koska ihmisten oli helpompi ostaa hiivaa ja sokeria, joita tarvittiin tämän olutta vahvemman juoman valmistamiseen. Lisäksi viranomaisten oli vaikea valvoa, milloin juoman alkoholipitoisuus ylitti sallitun 2,5 tilavuusprosentin.¹¹⁴ Laulunsa aluksi tekijä pyytää, ettei yleisö paheksuisi, vaikka hän on ottanut laulunsa aiheeksi kiljun. Hänen mielestään kilju on ”juomaa oiwaa”, hyvää lääkettä ja apuna krapulaan. Laulun ohjeena on ”Jos sinulla aamulla rapulata on, / niin tartu ensi työkseksi ’Kilju’ pullohon.” Kirjoittaja kuitenkin varoittaa, että jos kiljuun sekoittaa ”tenua”, juoma saa maan pyörimään silmissä ja tie vie poliisiasemalle.¹¹⁵ Suomessa valmistettiin 1900-luvun alussa kotitekoisia juomia kuten kotikaljaa ja sahtia. Näiden ajateltiin olevan päihdyttäviä vain, jos sekaan lisättiin viinaa. Sota-aikana konjakista ja makeasta malaganviinistä tuli apu moneen vaivaan, mutta tavallinen kansa nautti alkoholinsa kiljun, pontikan tai pulituurin¹¹⁶ muodossa.¹¹⁷

Raittiusaate säilyi työväenliikkeen ideologiassa vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Jäsenten keskuudessa yleistyi kuitenkin viinankäytön liialliseen kurinalaisuuteen ja siivouteen liittyvä ironia.¹¹⁸ Tällaiseksi jäsenten piirissä levinneeksi ironiaksi voi mielestäni laskea Gabriel Tossun¹¹⁹ laulun *Kyypparin valitus*, missä kuvataan alkoholin loppumisen kamaluutta. Laulun kyyppari ottaa ulkopuolisen tarkkailijan roolin kertoessaan miten asiat ovat nykyään. Hän muistelee kulta-aikaa, jolloin viinaa, viiniä ja punssia riitti, mutta toteaa että se aika on mennyt menojaan. Hänen asenteensa tulee selkeästi ilmi kerrosäkeessä, jossa lauletaan: ”Kieltolaki, voi kauhistausta. / Se mustin pilvi taivaallan on / Ilman viinaa elon on musta, / tuskaa täyn’ ja tuik’ arvoton.” Laulussa elämä ilman viinaa on niin kamalaa, että kuolemakin tuntuisi pelastukselta.¹²⁰ Kuten arkkiveisun nimestäkin

¹¹² Apo 2001, 365–366.

¹¹³ Esim. A. N.: Kolme laulua, 1916.

¹¹⁴ Peltonen 1997, 83, 86–87.

¹¹⁵ A.N.: Kolme laulua. 1916.

¹¹⁶ Pulituuri on ruotsalaisperäinen lainasana, joka tarkoittaa kiillotusainetta tai puusepänlakkaa. Siitä on saanut alkunsa 1900-luvun alun yhdyssana puliukko, jolla tarkoitetaan rappioalkoholista. Häkkinen 2011, 968.

¹¹⁷ Peltonen 1997, 83, 86–87.

¹¹⁸ Apo 2001, 209–210.

¹¹⁹ Gabriel Tossun oikea nimi oli Eino H. Ahti, entinen Andersson. Hirvonen 2000, 47–48.

¹²⁰ Gabriel Tossu: Humoristisia lauluja I., 1917.

voi päätellä, laulun yleiskuva on leikkimielinen. Mielestäni sisältö kuitenkin kuvaa hyvin sitä, ettei koko kansa ollut yksimielisenä kieltolain kannalla vaan raittiuden ihannetta on vastustettu tai ainakin vierastettu. Yleisesti ottaen aineistoni laulut suhtautuvat myönteisesti alkoholiin. Niissä on kuitenkin aistittavissa valistavia piirteitä. Käsittelenkin seuraavaksi arkkiveisuja kansan valistajina.

3.2. Siitä suuresta muotihulluudesta ja wiinattomuudesta

Kuten aiemmassa luvussa tuli esiin, arkkiveisuissa otetaan usein ulkopuolisen tarkkailijan asema. Käsittelen seuraavaksi lauluja, joissa kertoja kuvaa yhteiskuntaa ja samalla esittää omia mielipiteitään, jotka voi lukea kirjoittajan pyrkimykseksi valistaa kansaa. Koska ajattelen kielen heijastavan yhteiskuntaa, kirjoittajan kommentit tuovat myös esiin yhteiskunnassa vallinneita arvoja ja asenteita. Tämän teeman lauluista on siis mahdollista löytää vallalla olleita stereotyyppioita. Valistuksen lisäksi tutkin muun muassa sitä, miten naisista puhutaan ja mitä tämä kertoo yhteiskunnasta. Tähän teemaan kuuluu yhteensä 15 laulua.

Arkkiveisut ovat pääasiassa miesten kirjoittamia, joten ne kuvaavat suomalaista yhteiskuntaa miesten näkökulmasta.¹²¹ Suullisessa perinteessä miehet esiintyvät naisia useammin kertojina ja sukupuolirooleja on käsitelty vain miesten näkökulmasta. Vaikkei kertomuksissa pyritäkään opettamaan tai moralisoimaan, tuodaan niissä selkeästi esiin, minkälaisista käytöstä naisilta toivotaan ja minkälaisista ei. Tällainen pohdinta liittyy varsinkin seurusteluun, eli niissä kuvataan millainen naisen tulisi olla seurustelukumppanina. Sen sijaan miesten ominaisuuksia tai uskottomuutta ei käsitellä. Suullinen perinne, erityisesti kertomukset ja sananparret, on tyypillisesti sisältänyt misogynisia piirteitä.¹²² Tämä näkyy myös omassa aineistossani.

Aineistossani on paljon lauluja, jotka käsittelevät naisten pukeutumista. Esimerkiksi arkkiveisussa *Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta* kerrotaan ulkomailta lähtöisin olevasta muotihulluudesta, joka on tullut villitsemään suomalaisia. Kirjoittaja viittaa erityisesti naisiin, jotka ovat joutuneet muodin orjiksi. Nyt naisilla on päässään hatut, joissa on silkkinauhoja, koristeita ja kukkia. Eikä tässä vielä kaikki vaan ”Wielä lintujakin rä-

¹²¹ Omassa aineistossani on tietävästi kaksi naisten kirjoittamaa arkkiveisua. Toki nimimerkkien käyttö ja osittainen nimettömyyskin voivat vääristää kuvaa tilanteesta.

¹²² Apo 1987, 123—125.

kätään / Että kaunihilta näyttäis, / Joita hatun päälle tällätään / Että muotin uuden täyt-
täis.”¹²³ Sääty-yhteiskunnan aikana vaatetuksesta oli säädetty lakeja, joiden rikkomista
paheksuttiin. Myöhemmin erilaiset normit ja yhteisön odotukset korvasivat lait. Rahvaan
pukukoreilua ja uusia kulutustottumuksia, kuten hienoja vaatteita, pidettiin tuomittavina
asioina. Myös herrasväen vaatteet herättivät keskustelua, sillä he olivat niitä, jotka pys-
tyivät parhaiten seuraamaan ulkomaiden muotivirtauksia.¹²⁴

Asusteiden avulla pystyi korostamaan omaa paikkaansa yhteiskunnassa. Perintei-
sesti vallalla oli ajatus, että hattu kuuluu ylemmän säädyn edustajille ja huivi rahvaan
naisille.¹²⁵ Muotihulluudesta kertovassa laulussa naisilla on sateenvarjo ja sormikkaat,
joiden tarkoitus on suojata kauneutta sekä estää ruskettuminen. Muotihulluus ei koske
vain nuoria säätyläisnaisia, vaan ”wanhoilla ämmillä” on hatut ja ”Työmiehen luokan
waimotkin / Muodin perään prällä”.¹²⁶ Mielestäni tässä viitataan sääty-yhteiskunnassa
vallalla olleeseen ajatukseen, etteivät alemman säädyn edustajat saaneet koreilla asus-
teilla. Se, että työläisillä oli varaa sateenvarjoon ja sormikkaisiin, viittasi lisääntyneeseen
varallisuuteen.¹²⁷

Laulussaan kirjoittaja haluaisi, että palattaisiin menneisyyden tapoihin, jolloin ih-
miset käyttivät kotimaisia vaatteita ”ain’ kunkin säädyn jälkeen”. Nyt rahat menevät ul-
komaalaisille kauppiaille ja suomalaiset menettävät miljoonittain markkoja. Mielestäni
laulu on osoitettu erityisesti talonpojille, joille ei enää kelpaa sarkatakki, vaan pitää olla
tohvelia ja trikoota, kuten herroillakin.¹²⁸ Kirjoittaja tuntuu olevan huolissaan siitä, että
ihmiset yrittävät nousta yhteiskuntaluokassa ylöspäin ja unohtavat säädynmukaisen pu-
keutumisen. Yliopistonlehtori Riitta Oittisen mukaan syytökset vaatteilla koreilusta saat-
toivat olla oire pelosta menettää valta. Pukeutumisen muutokset heijastelevat yhteiskun-
nan muutoksia, joten rahvaan hienot vaatteet olivat osa laajempaa muutosta.¹²⁹ Kirjoittaja
puhuttelee laulussaan yleisöä hyvinkin suoraan. Hän esimerkiksi kirjoittaa: ”Oi, häpee
sinä madon ruoka / Ja tutki itseäsi”. Ja kehottaa lopuksi: ”Niin jättäkäämme kokonaan /
Nuot muotihulluudet, / Niin saamme nähdä aikanaan / Sen siunaukset suuret”.¹³⁰

Lauluissa *Herttainen tyttö* ja *Vanhapiika* otetaan myös kantaa muotivillitykseen.

¹²³ O. W. M.: Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta 1904.

¹²⁴ Oittinen 1990, 52.

¹²⁵ Oittinen 1990, 58.

¹²⁶ O. W. M.: Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta 1904.

¹²⁷ Wirilander 1966, 344.

¹²⁸ O. W. M.: Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta 1904.

¹²⁹ Oittinen 1990, 65.

¹³⁰ O. W. M.: Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta 1904.

Niissä kuvataan naisten epäkäytännöllisiä kenkiä ja kummallisesti koristeltuja hattuja¹³¹ sekä mekkoja, joissa on ”rimsut ramsut ja kaikki vehkehet, / Silkkisillä nauhoilla ympär liepehet”.¹³² Laulun sisältö voimistaa osaltaan niitä stereotyyppioita, joita naisten muotihulluudesta oli vallalla. Miehetkin seurasivat muotia ja olivat tarkkoja pukeutumisestaan, mutta tähän on kiinnitetty paljon vähemmän huomiota kuin naisten osuuteen¹³³.

Pukeutumista käsittelevät arkkiveisut muistuttavat mielestäni vanhoja hengellisiä arkkiveisuja, joiden tarkoituksena oli valistaa kansaa ja varoittaa heitä synnistä. *Ylpiän piian laulu*¹³⁴ kuului 1700- ja 1800-luvun suosituimpiin lauluihin ja se kertoi koreilunhaluisesta palvelustyöstä, jota Jumala lopulta rankaisi. Laulussa kuulijaa kehoitetaan kunnioittamaan vanhempiaan ja jokapäiväistä leipää sekä välttämään turhamaisuutta.¹³⁵ Ihmisten tuli käyttäytyä oman säätynsä mukaisesti, koska sääty-yhteiskunta oli Jumalan asettama järjestys, jota ei saanut rikkoa. Wirilanderin mukaan arkkiveisut toisaalta pitivät yllä sääty-yhteiskunnan rakenteita, mutta toivat myös tutuksi uudenlaisen yhteiskunnan malleja.¹³⁶

Lauluissa naiset pukeutuvat uuden muodin mukaisesti, koska he haluavat päästä naimisiin. *Vanhassapiiassa* sanotaan: ”Sen täytyy olla hoikka, ja hyvin somana, / Että saisi, että saisi olla aina miehen omana”. Laulujen naiset pukeutuvat miehiä miellyttääkseen epämukaviin kenkiin ja puristaviin kureliiveihin ja etsivät aviomiestä huveista, mutta ”sitten kuin pääset vaimoks, / kyllä miestäsi nuijerrat”.¹³⁷ Lauluissa ei anneta kovin imartelevaa kuvaa naisista. Naiset pukeutuvat epämukaviin ja hullunkurisilta vaikuttaviin vaatteisiin sekä asusteisiin vain päästäkseen naimisiin. Lisäksi sisällöstä saa sellaisen kuvan, että nainen kelpaa miehelle, mikäli hän on hoikka ja kaunis. Miehille tällaisia vaatimuksia ei luetella, eli arkkiveisut noudattavat kertomusperinteitä. Samassa arkkiveisussa *Vanhanpiian* kanssa on laulu *Vanhapoika*, joka kuvaa jätetyn miehen surua. Tämä muistelee rakastaan, jolla oli vaaleat kiharat, siniset silmät, pieni nenä ja suu sekä ”sievä ryhti”. Vanhapoika toivoo, että hän vielä joskus kelpaisi jollekin tytölle.¹³⁸ Näiden laulujen perusteella vanhaksi piiksi tai pojaksi jääminen oli kauhea kohtalo.

¹³¹ R. Väinölä: Kaksi Hauskaa kuplettia 1915.

¹³² Laulajapoika: Kolme iloista kuplettia, 1914. Laulajapoika-nimen takana on Frans Lepistö. Samalla nimellä on julkaissut arkkiveisuja myös Juho Kujala. Hultin 1931, 241, 260.

¹³³ Oittinen 1990, 64.

¹³⁴ Tunnetaan myös nimillä Pommerin ja Pramian piian laulu. Asplund 2006, 222.

¹³⁵ Asplund 2006, 222.; Wirilander 1966, 341—342.

¹³⁶ Wirilander 1966, 336.

¹³⁷ Laulajapoika: Kolme iloista kuplettia, 1914.; R. Väinölä: Kaksi Hauskaa kuplettia 1915.

¹³⁸ Laulajapoika: Kolme iloista kuplettia, 1914.

Kauniin ulkonäön ja sievän ryhdin lisäksi arkkiveisut toivoivat naisilta myös siveelisyttä. *Iloinen laulu Komioista kaupungin piiosta ja ihanista tehtaan tytöistä*¹³⁹ kertoo tytöistä, jotka tulevat kaupunkiin töihin ja alkavat pukeutua muotivaatteisiin sekä käydä iltaisin huvituksissa miesten kanssa. Lopulta huvittelu vie voiton ja tytöt sanoutuvat irti työpaikaltaan. Rahojen loputtua he ”elatuksen etsiivät, / Helpommin kun muuten. / Ei aikomusta awioon / Liene heille päästä, / Kun ei raukat itseänsä, / Miehellensä säästä.” Tällä tavalla he pilaavat myös tulevaisuutensa, sillä laulajan mielestä tällaisista naisista tulee huonoja vaimoja ja äitejä.¹⁴⁰

Laulun sisältö kuvaa hyvin suomalaista yhteiskuntaa, jossa perhe oli perusyksikkö. Ihanteena oli yksiavioinen ja lapsia tuottava perhe-elämä, koska sen ajateltiin turvaavan kansakunnan järjestystä. Naisen tuli olla ennen kaikkea äiti, mutta miesten seksuaaliseen aktiivisuuteen suhtauduttiin suvaitsevaisemmin. Nuoria perheettömiä työläisiä ja itsenäisiä naisia pidettiin poikkeavina ja heidät leimattiin helposti ”kevytkenkäisiksi” tai ”sakilaisiksi”. Avioliiton ulkopuoliset seksisuhteet tuomittiin ja mikäli nainen tällaisesta tuli raskaaksi, hän kantoi yksin seuraukset. Toisaalta aikakaudelle ominaiseen tapaan ajateltiin, että yksilön seksuaalisuus vaikutti koko yhteiskuntaan. Perinteisen patriarkaalisuuden mallin pelättiin murtuvan vapaamielisten aatteiden ja naisten vapautumisen takia. Todellisuudessa peloille ei ollut aihetta, sillä keskiluokka ja työläiset omaksuivat perhekeskeisyyden.¹⁴¹

Laulun lopussa kirjoittaja kertoo toivovansa, että nuoret naiset ottaisivat laulusta opikseen ja muuttaisivat elämänsä paremmaksi.¹⁴² Näin arkkiveisutkin pyrkivät olemaan mukana naisten valistuksessa. Erityisesti maalta kaupunkiin muuttaneiden tyttöjen siveydestä oltiin huolissaan sanomalehdissä. Heidän pelättiin ”suistuvan kaidalta tieltä” turhamaisuutensa takia ja helpon elämän toivossa. Prostituutiota pyrittiin ehkäisemään kasvatuksen ja erityisesti kirjallisuuden avulla.¹⁴³ Suomen historian professori Pirjo Markkola on tutkinut tamperelaisia työläiskoteja suunnilleen samalta ajalta mitä oma tutkimukseni koskee. Hänen mukaansa vain joka viides nainen synnytti aviottoman lapsen. Lisäksi kaupunkilaisnaiset saivat vähemmän aviottomia lapsia kuin maalaistytöt. Hänen mukaansa aviottomien lapsien määrä ei noussut muutenkaan korkeaksi, että ne olisivat vaarantaneet työläisperhe-instituution.¹⁴⁴ Näin ollen arkkiveisujen ja aikalaisten huoli oli turhaa.

¹³⁹ Arkkiveisun sisällä laulun nimenä on Kaupungin kauneista piiosta ja ihanista tehtaan tytöistä. Käytän kuitenkin kansilehdellä olevaa nimeä, koska se oli ihmisten näkyvillä houkutellen ostamaan.

¹⁴⁰ J. F.: *Iloinen laulu Komioista kaupungin piiosta ja ihanista tehtaan tytöistä* 1914.

¹⁴¹ Haapala 1995, 123.; Anttila & Pollari 2009, 136-137.

¹⁴² J. F.: *Iloinen laulu Komioista kaupungin piiosta ja ihanista tehtaan tytöistä* 1914.

¹⁴³ Oittinen 1990, 56.

¹⁴⁴ Markkola 1994, 62, 126.

Laulussa *Juurukellot* kerrotaan, miten Liisa istuu Kaisan luona juomassa kahvia ja kertomassa kylän uusimpia juoruja. Liisa juo kuusi kuppia kahvia ja käy samalla läpi nuorten seurustelut, kyläläisten velat ja aviottomat lapset sekä päivittelee laiskottelevia ja jumalattomia miehiä. Kirjoittajan tyyli on aluksi kertova, mutta laulussa puhutellaan myös kuulijaa. Liisa kauhistelee, että kylälle ollaan perustamassa työväenliittoa ja sanoo: ”Oi kuulkaa älkää päästäkö / Sinne poikia tyttäriänne”. Sosialistien kuvataan mullistavan maailmanjärjestyksen, tappavan papit ja jakavan omaisuuden sekä naiset, jotta ”saisivat lapsia tehdä waan / Ja laiskana pankolla maata”.¹⁴⁵ Näin kirjoittaja antaa laulunsa henkilöahmon kautta varoituksen kuulijalle. Tämä on kuitenkin merkki kirjoittajan omasta mielipiteestä ja on tulkittavissa valistuksena.

Samassa arkkiveisussa on laulu *Miesten surulaulu kun uusi naispuolue perustetaan*, joka kuvaa miesten ja naisten roolien vaihtumista. Laulussa miehet ovat menettäneet oikeudet ja virat naisille, joten he joutuvat pesemään pyykkiä ja hoitamaan lapsia. Miesten on turha valittaa, vaikka he eivät enää saakaan juoda alkoholia tai käyttää housuja. Naiset sen sijaan kuvataan hyvin miehisinä. He toimivat kenraaleina, pappeina ja tuomareina, pilkkovat puita ja kantavat vettä sekä ”miestänsä rökkiinkin wäliin antawat”. Laulun loppupuolella tilanne käännetään miesten onneksi. Tili-iltoina miehet vievät vaimojensa rahat ja muun ajan he istuvat keinutuolissa laulellen lapset polvellaan.¹⁴⁶ Laulun sisällössä voi nähdä Huhtalan mainitsemää pilailua naisten kustannuksella. Naisten valta pelottaa miehiä aluksi, mutta lopulta nokkelat miehet keksivät keinon kääntää tilanteen itselleen hyödylliseksi.

Vuosisadan vaihteessa sivistyneistö huolestui ”yhteiskuntarakenteen ja yhteiskunnallisen järjestyksen perusteista” ja alkoi kiinnittää huomiota erityisesti työläisperheisiin. Työläiskodin ihanteeksi tuli vanhemmat ja lapset viihtyisässä asunnossa ilman vuokralaisia. Perheen isän tuli käydä töissä ja äidin hoitaa talous niin, että isän palkka riitti elämiseen. Työläisnaiset haluttiin sitoa koteihin ja heidän tehtäväkseen nähtiin lasten kasvatusta. Näin sivistyneistö uskoi, että voitaisiin estää yhteiskunnallisia levottomuuksia.¹⁴⁷ Arkkiveisujen kirjoittajien pilaillessa naisten ja miesten roolien vaihtumisella, hän saattoikin ottaa kantaa ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Suomessa alkoholin kulutus asukasta kohti oli Euroopan alhaisinta 1900-luvun alussa.¹⁴⁸ Alkoholikysymys liitettiin ennen kaikkea agraariympäristöön, sillä tilattoman

¹⁴⁵ Arwid Nisunen: 3:me Humoorista laulua 1916.

¹⁴⁶ Arwid Nisunen: 3:me Humoorista laulua 1916.

¹⁴⁷ Markkola 1994, 181, 229.

¹⁴⁸ Virrankoski 2001, 559.

väestön kasvu oli kiihtynyt 1800-luvun kuluessa. Päättäjät ajattelivat, että vaivaishoidon ongelmat ratkeaisivat, mikäli tilaton väestö raitistuisi. Alkoholikysymys olikin osa uudenlaista sosiaalipolitiikkaa, jossa pyrittiin estämään yhteiskunnallisten ongelmien kasvaminen. Vuosisadan vaihteen työväestö tuli suureksi osaksi maaseudulta. Näin ollen heidän aatemaailmansa, arvostuksensa ja traditionsa olivat yhtenäisiä, vaikka he muuten olivatkin hyvin heterogeeninen ryhmä. Suomen historian professori Irma Sulkusen mukaan maaseudun alkoholivastaisuus yhdistettynä työväenliikkeen kieltolakitavoitteeseen loivat raittiushenkisen mielipideilmaston.¹⁴⁹ Vaikka arkkiveisuissa oli tyypillistä suhtautua alkoholiin myönteisesti, kirjoittajat käyttivät niitä myös valistamaan alkoholin haitoista.

Vuonna 1912 ilmestyneessä arkkiveisussa *Hupaisia Lauluja illan puhteeksi* on *Laulu wiinasta kahwista ja oluesta*. Kirjoittajan asenne viinaan on yleisesti ottaen melko hyväksyvä, ottaisihan hän itekin viinaryypyn, jos joku tarjoaisi. Humaltumisen ja liiallisen alkoholin juonnin kerrotaan kuitenkin aiheuttavan hankaluuksia, kuten tappeluja ja murhia.¹⁵⁰ Ikään kuin varoitukseksi, arkkiveisuun on painettu myös toinen laulu nimeltään *Wangin laulu*. Laulu on lyhyt, vain neljä säkeistöä pitkä ja siinä kertoja kulkee hiljaisena vankilaan vuodattaen kyyneleitä ja mieltien vanhempiaan. Varoitukseksi ymmärrän viimeisen säkeistön: ”Niitä rikoksia tehdään niin monta, / Niin kauan kuin eletään tääl’, / Ja helppo on langeta nuoren, / Kun ei muistele wankiloita”.¹⁵¹ Viihteeksi tarkoitettun laulun lisäksi mukaan on haluttu laittaa myös varoitus nuorisolle, jotta nämä muistaisivat, että teoilla on seuraukset ja eläisivät niin, etteivät joutuisi vankilaan.

Jos edellisessä laulussa valistus on hienovaraisempaa, suhtautuu vuonna 1916 painettu *Muudan Uusi Wiisu Siitä suuresta wiinattomuudesta* selkeän kielteisesti alkoholiin. Laulun kirjoittaja aloittaa kertomalla, miten vuonna 1914 Suomessa tuli voimaan kieltolaki, minkä seurauksena kaupunkien viinakaupat suljettiin, eikä maalla voinut enää juoda juhlissa. Alkoholista oli mahdollista saada lupalapuilla, mutta kirjoittajan mielestä alkoholia ei kannattanut nauttia vaan säästää rahat. Lisäksi hän toivoo, että hallitus vahvistaisi kieltolain, sillä ”hyvää siitä itäisi”.¹⁵² Arkkiveisu on painettu Raittiuskansan Kirjapainossa, joten on mahdollista, että kirjoittaja on kuulunut Raittiusliikkeeseen tai ainakin kannattanut yhdistyksen aatteita. On myös syytä pohtia voisiko arkkiveisu olla niin sanotusti tilauksesta tehty? Tätä ajatusta tukee se, että kirjoittaja kehottaa kuulijaa miettimään

¹⁴⁹ Sulkunen 1986, 26–27, 274–276.

¹⁵⁰ Y. W-n.: *Hupaisia lauluja illan puhteeksi*, 1912.

¹⁵¹ Y. W-n.: *Hupaisia lauluja illan puhteeksi*, 1912.

¹⁵² Ramstedt: *Muudan Uusi Wiisu Siitä suuresta wiinattomuudesta* 1916.

onko alkoholin nauttimisesta todella hyötyä ja tulee itse siihen tulokseen, että rahat menevät hukkaan¹⁵³. Laululla on siis saatettu pyrkiä valistamaan kansaa ja ohjaamaan heitä kieltolain kannalle.

Aineistossani on myös toinen laulu, jonka käsittän puhtaasti valistustarkoituksessa julkaistuksi. Vuonna 1899 ilmestynyt *Laulu maanjakohommista eli kuinka Jukolan Jussin käwi* on Totinen Tuomas-nimisen¹⁵⁴ henkilön kirjoittama ja se sai huomiota sanomalehdissäkin. Sitä mainostettiin muun muassa *Pohjalainen*- ja *Uusi Aura*-lehdissä ”huomattavaksi arkkiveisuksi”, ja tilauksia pystyi tekemään *Iltapuhteen* toimitukselle.¹⁵⁵ Tätä arkkiveisua jaettiin myös *Iltapuhteen* tilaajille ilmaiseksi.¹⁵⁶ Helmikuun manifestin ja suuren adressin myötä maaseudulla oli alkanut liikkua huhuja, joissa kerrottiin keisarin antaneen käskyn maiden jakamisesta uusiksi Suomessa. Sivistyneistö laittoi nämä huhut maaseudulla kiertelevien ”laukkuryssien” syyksi. Kansan katsottiin olevan huhuille alttiita, koska he olivat tietämättömiä.¹⁵⁷ Sivistyneistö pyrki taistelemaan huhuja vastaan järjestämällä luentotilaisuuksia sekä jakamalla kansalle tietoa lentolehtisten ja muiden kirjoitusten muodossa. Tehokkaimmaksi keinoksi osoittautui kuitenkin vastahuu, jossa kulkukauppiaiden sanottiin olevan jopa itsensä kenraalikuvernööri Bobrikovin apureita.¹⁵⁸

Laulussa Jukolan torppaan saapuu ”muuan matkamies” ja ”kulkuri”, joka kertoo talon isännälle, eli Jussille, maahan tulevasta laista, missä maat jaetaan uusiksi ja jokainen saa oman torpan peltoineen. Jussi kuvataan torpparina, joka ei lue sanomalehtiä, eikä tämän takia olisi tiennyt, vaikka maahan olisi tullut rutto tai sota olisi puhjennut. Jussi ottaa maanjakouutisen ilolla vastaan, kestittää vierasta ja antaa tälle vielä rahaa mukaan vieraan lähtiessä. Iloa ei kuitenkaan kestä pitkään, sillä seuraavana päivänä vieraaksi saapuu kouluja käynyt Erkki Mäntynen. Jussi paljastaa hänelle salaisuutensa, mutta saakin kuulla, että häntä on petetty pahemman kerran. Huijari saadaan kiinni naapuripitäjistä ja nimismies kehottaa kyläläisiä ilmiantamaan kaikki vastaavia huhuja levittävät henkilöt. Samalla kuulijoita kehoitetaan tarkkaavaisuuteen vastaavien tilanteiden varalta.¹⁵⁹

Sanomalehdissä arkkiveisua mainostettiin huhtikuun loppupuolella, eli samaan aikaan kuin esimerkiksi Suomenjoen tutkimassa Urjalassa alettiin toimia huhuja vastaan.¹⁶⁰

¹⁵³ Ramstedt: *Muudan Uusi Wiisu Siitä suuresta wiinattomuudesta* 1916.

¹⁵⁴ Totinen Tuomas oli oikeasti Helmi Maria Selin. Hirvonen 2000, 712.

¹⁵⁵ Kotimaista Kaikkelaista., *Pohjalainen* 28.4.1899, Turun kaupungista ja läänistä., *Uusi Aura* 26.4.1899.

¹⁵⁶ Ilmoituksia., *Iltapuhde* 14, 1899. Omien sanojensa mukaan *Iltapuhde* oli kristillis-siveellisellä pohjalla julkaistu sanomalehti, joka tarjosi ”kaikille kansalaisille hyödyllistä ja huvittavaa lukemista”.

¹⁵⁷ Parikka 1997, 124–125.

¹⁵⁸ Peltonen 1992, 262–263.

¹⁵⁹ Totinen Tuomas: *Laulu maanjakohommista eli kuinka Jukolan Jussin käwi*, 1899.

¹⁶⁰ Suomenjoki 2010, 98.

Mielestäni ajankohta ei ole sattumaa, vaan arkkiveisu on kirjoitettu varta vasten sivistyneistön tilauksesta. Se oli siis osa sivistyneistön kampanjaa maanjakohuhuja vastaan. Lopussa nimismies sanoo: ”Ett’ omaisuutta riistää ei voida keltäkään. / Ja wäärin saatu palsta sen piru wiimein wie”¹⁶¹. Ensimmäinen lause ja sana ”wäärin” on lihavoitu, mikä luettuna lisää sanoman painokkuutta. Ihmisten ei siis tulisi tavoitella toisten omaisuutta tai uskoa, että heille tullaan jakamaan maata. Laulun sisältö korostaa kuvaa tietämättömmästä kansasta, jonka tulisi lukea sanomalehtiä ja seurata omaa aikaansa. Jukolan Jussinkin päättää aloittaa sanomien tilaamisen, koska ”en enää häpeäksi mä tahdo tulla en!”¹⁶² ja näin häntä ei enää voi puijata.

Laulu on kirjoitettu aikana, jolloin sanomalehdet eivät vielä olleet yleistyneet koko kansan keskuuteen. Ehkä sivistyneistön tarkoituksena oli pyrkiä tiedottamaan sellaisella tavalla mikä oli kansalle ennestään tuttu. Kuten jo aiemmin mainitsin, sivistyneistö oli pyrkinyt aiemminkin ottamaan arkkiveisut käyttöönsä valistustarkoituksessa.

3.3. Trubaduurilauluja papeista, herroista ja huijareista

Kolmas yhteiskuntaan liittyvä teemani ovat laulut, jotka kuvaavat sensaatioita/herravihaa/kiistämistä. Arkkiveisut olivat entisajan sensaatiolehtiä, joita myytiin huomiota herättävillä otsikoilla ja kertomuksilla ja niiden aiheiksi valikoituivat kiinnostaviksi tai järkyttäviksi koetut tapahtumat. Ennen sanomalehtien yleistymistä tiedot ja uutiset kulkivat ihmiseltä toiselle lähinnä suullisesti. Akateemikko Päiviö Tommilan mukaan laulut saattoivat välittää tietoja sensaatioista jopa sanomalehtiä tehokkaammin. Niiden avulla pysyttiin vaikuttamaan kuulijan mielipiteisiin ja valtionjohto käytti tätä hyväkseen esimerkiksi autonomian ajan alussa.¹⁶³

Olen luokitellut sensaatioita koskeviksi lauluiksi 13 laulua. Laulujen aiheina ovat esimerkiksi virkamiehet, herrat ja papit ja ne on kaikki julkaistu 1910-luvulla. Huhtalan mukaan arkkiveisujen kautta päästiin purkamaan herrakaunaa ottamalla hampaisiin paikallisia virkamiehiä kuten pappeja. Samalla laulut toimivat sosiaalisena kontrollina, sillä kuka tahansa saattoi joutua laulun aiheeksi. On mahdollista, että kansa käyttäytyi hieman paremmin, koska ei haluttu, että oma nimi mainitaan pilkkalaulussa, joka leviää ympäri

¹⁶¹ Totinen Tuomas: Laulu maanjakohommista eli kuinka Jukolan Jussin käwi, 1899.

¹⁶² Totinen Tuomas: Laulu maanjakohommista eli kuinka Jukolan Jussin käwi, 1899.

¹⁶³ Tommila 1988, 25, 27–29.

Suomea.¹⁶⁴

Tässä luvussa käsiteltäviä lauluja yhdistää se, että niissä näkyy kiistämisen kulttuuri. Suodenjoki määrittelee kiistämisen kulttuurin, eli kiistämisen, ”rahvaan vastarintaiseksi suhtautumiseksi eliitin ajattelutapoja ja toimintaa kohtaan”. Se ei vaadi varsinaisia tekoja, vaan voi ilmetä ajattelun tasolla. Sen sijaan arjen vastarinta, mikä on yksi vastarinnan muodoista ja kohdistuu tiettyyn henkilöön tai asiaan, ilmenee konkreettisina tekoina. Siinä ei kuitenkaan pyritä kohtaamaan auktoriteettia avoimesti kapinoimalla, vaan oma mielipide tuodaan esiin esimerkiksi työn välttelynä tai tahallisenä hidasteluna.¹⁶⁵ Kansan keskuudessa on ollut avointa aggressiota ja häpäisyhalua herroja kohtaan jo pitkän aikaa, ja merkkejä siitä on nähtävissä vanhassa kansanperinteessä. Mielipiteiden julkituominen ei ole kuitenkaan ollut aina mahdollista ilman rangaistusta.¹⁶⁶ Vuoden 1905 suurlakon jälkeen tilanne oli toinen ja pilkkaa, häpäisyä sekä voimakkaita sanoja voitiin käyttää julkisesti ilman pelkoa.¹⁶⁷

Aineistossani on arkkiveisuja, joissa tuodaan esiin vastarintaa papistoa kohtaan. Kirjoittajat hyökkäävät lauluissaan kristinuskon ”ummehtuneita” ja ”ahtaita aatteita” vastaan.¹⁶⁸ Esimerkiksi *Papin laulussa* kuvataan, miten kansaa pelotellaan helvetillä ja saarnataan onttoja oppeja. Näin seurakuntalaiset saadaan pysymään nöyrinä ja antamaan pappeille kymmenyksiä, sillä muuten on ”saatanan rekryytti”. Toisaalta vaikka maallinen elämä onkin köyhille kärsimystä, he saavat taivaassa palkinnon: ”Mut köyhät, – täällä kärsikää / – palwelijat kuulijaiset / Te olkaa – Sitte ylhäällä / On teidän kruunajaiset!”¹⁶⁹

Lauluissa on tyypillistä kritisoida pappeja, jotka kaipaavat maallista omaisuutta, vaikka heidän toimeentulonsa on turvattu viran puolesta.¹⁷⁰ Kirjoittajan mielestä tämä on väärin, sillä papit tekevät vain kolmetuntista työviikkoa ja elävät muun ajan synnissä. Kirjoituksesta on aistittavissa ironiaa, kun kirjoittaja kuvaa, miten papit saavat talonpojilta elintarvikkeita virkansa takia, ”Mutt isä Herra taiwahan / Saa paistin käryyn tyyty.”¹⁷¹ Mielestäni lauluissa on usein humoristinen sävy, mutta sen varjolla tuodaan esiin kritiikkiä. Suullisessa perinteessä kertomusten kautta oli mahdollista purkaa hallitusti ja jäsenyneeesti tunteita ja hyvin usein tunteita esitettiin huumorin avulla. Kertomuksia käy-

¹⁶⁴ Huhtala 1988, 48–49.

¹⁶⁵ Suodenjoki 2010, 50.

¹⁶⁶ Parikka 1997, 117–118.

¹⁶⁷ Parikka 1997, 143.

¹⁶⁸ Kynä: Taiwas- ja helwettiopista, ja Junneliusten jutun juonista 1910, 1910.

¹⁶⁹ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

¹⁷⁰ Esim. Kynä: Taiwas- ja helwettiopista, ja Junneliusten jutun juonista 1910, 1910.

¹⁷¹ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

tettiin sosiaalisen kamppailun välineinä. Esimerkiksi kyläyhteisöissä häpäisevä tai negatiivinen kertomus vei kohteeltaan maineen.¹⁷²

Lauluissa oli tyypillistä kyseenalaistaa pappien arvovalta. Laulu *Kinkereillä*. on kirjoitettu minä-muodossa, mikä on tehokeino, jolla voidaan lisätä sanoman todenmukaisuuden tuntua. Siinä kerrotaan rovastista, joka oli saarnassaan käsitellyt ”uusien aatteiden hommia”, eli työväenliikettä ja varoittanut kuulijoita, etteivät nämä liittyisi liikkeeseen, koska silloin joutuu ”pirun kelkkaan” ja helvettiin. Kertoja kuvaa rovastin jatkaneen juttuaan vielä ”toista tuntia”, mutta miehet olivat poistuneet ”eteiseen / ja wirnuiliivat toisilleen / pastorin jutuilla”. Sen sijaan paikalla oleviin mummoihin pastorin saarna oli tehonnut paremmin ja heidän mielestään pastori oli ”viisas” ja ”wanhurskas” kun oli huomannut pirun aiheet.¹⁷³ Mielestäni tässä on nähtävissä vastakkainasettelua. Kirjoittaja kuvaa miesten nauravan ja pilkkaavan pastoria. Sen sijaan mummot ottavat pastorin puheet todesta ja kauhistelevat työväenliikettä.

Laulun loppupuolella kerrotaan, että kaksi kuukautta kinkerien jälkeen lukkari oli saanut syytteen raiskausyhteyksestä. Lukkarin lisäksi myös papin siveellisyys kyseenalaistetaan, sillä Liisulla on kaksi papin näköistä lasta. Laulun loppu on ironinen: Ei tämä tyttö konsana / istunut 'pirun kelkassa' / Siis 'uskon hedelmiä!'.¹⁷⁴ Tällä tavalla kirjoittaja kyseenalaistaa kirkonmiehien siveellisyyden ja tekee naurunalaiseksi rovastin puheet työväenliitosta pirun juonina. Myös arkkiveisu *Taiwas- ja helwettiopista, ja Junneliusten jutun juonista 1910* saattaa papiston naurunalaiseksi. Painotuote kertoo alatorniolaisen papin rouvasta, joka oli syyllistynyt aviorikokseen talon rengin kanssa. Kirjoittajan mukaan tarina Junneliuksesta osoittaa kuinka vähän papit todellisuudessa auttavat kansaa, koska he eivät saa perhettäänkään siveellisiksi.¹⁷⁵ Hän siis kyseenalaistaa pappien arvovallan ja on sitä mieltä, että papit olivat alkaneet menettää otettaan kansasta. Tapaus sai paljon huomiota sanomalehdissä ja uusista tiedoista sekä oikeudenkäynnistä uutisoitiin laajasti¹⁷⁶. Jutun seuraamista jatkettiin myös tuomioiden julistamisen jälkeen.¹⁷⁷

Laulussa *Noan arkki*. jatketaan uskonnolle ja sen opeille naureskelua. Laulun alussa Raamatun kertomuksia verrataan ”sauna-ämmän” juoruihin, koska ne ovat yhtä tuttuja kaikille. Tämän jälkeen kirjoittaja kuvaa tilannetta, jossa Jumalan kerrotaan suuttuneen ja päättäneen hukuttaa ihmiset. Lopulta hän päättää säästää yhden ihmisen, eli Noan¹⁷⁸ ja

¹⁷² Apo 1987, 119.

¹⁷³ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

¹⁷⁴ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

¹⁷⁵ Kynä: Taiwas- ja helwettiopista, ja Junneliusten jutun juonista 1910, 1910.

¹⁷⁶ Esim. Maaseudulta. Kamala murhayritys., HS 4.1.1910.

¹⁷⁷ Maaseudulta. Junneliuksen juttu., HS 4.6.1910.

¹⁷⁸ Laulussa käytetään nimiä Noak ja Noa rinnakkain. Käytän tässä Noa-nimeä.

käskee tätä rakentamaan arkin, johon hänen tulee varata perheelleen tarpeeksi ruokaa. Noa tekee työtä käskettyä ja pelastautuu arkkiin. Sateen loputtua maa kuivuu ja Noa juhlii, kunnes väsymys yllättää. ”Ja kännipäissä rapakkohon pappa pyllähti”.¹⁷⁹ Laulussa pilkataan sekä Raamattua että sen oppeja. Tällä tavalla kirjoittaja pyrkii kiistämään yhteiskunnan vakiintuneet opit ja arvot. Yhteiskunnan maallistumisesta kertoo se, että laulun alussa lukee: ”Useiden toiwomuksesta otettu tähän uudestaan IV:sta osasta.”¹⁸⁰ Kansanlaululle ja kansanperinteelle on yleistä, että ne kuvaavat suuren joukon tunteja ja saavat siksi yhteisön hyväksynnän.¹⁸¹ Laulun suosio kertoo siitä, että kuulijat hyväksyivät laulun ja nauroivat mukana.

Suullisessa perinteessä kertomuksien tavoitteena oli kohottaa kansan itsetuntoa ja vahvistaa heidän identiteettiään suhteessa herroihin. Kertomuksissa talonpojat ovat älykkäämpiä ja selviävät ongelmista helpommin. Sen sijaan herrat kuvataan naurettaviksi, vihattaviksi ja vastenmielisiksi, usein myös epämiehekkäiksi. Ylempiin luokkiin kohdistettiin aggressiota, suoranaista herravihaa ja eniten sitä kohdistettiin pappeihin, jotka olivat toimineet pitkään esivallan edustajina maaseudulla. Kansankertomuksissa papistoon suhtaudutaan pelkästään negatiivisesti. He ovat ahnaita verottajia, tekopyhiä irstailijoita, juoppoja ja julmia isäntiä, jotka pitävät loputtoman pitkiä saarnoja.¹⁸² Näitä kaikkia piirteitä löytyy myös omasta aineistostani.

Pappien ja kristinuskon lisäksi arkkiveisuissa pilkattiin virkamiehiä. Laulu *Tampereen miljoonakawalluksista* kertoo Tampereen pankkiherrasta nimeltä Idman, ”Joka ei muuta warastanut / Kuin miljoonan wiiden werran”. Kasvattaakseen omaisuuttaan Idman oli huijannut rahaa pankista ja sen asiakkailta, kunnes oli lopulta jäänyt kiinni. Kirjoittaja sanoo kansan kauan ihmettelevän näitä huijareita ja ajattelevan: ”Kyllä ne owat suuret herrat / Aika trokareita.”¹⁸³ Kirjoittaja tuo omia mielipiteitään esiin vähättelemällä kavalussummaa ja laittamalla kansan esittämään arvion. Arkkiveisu on julkaistu nopeasti, sillä vangitseminen tapahtui joulukuussa¹⁸⁴ ja arkkiveisu on julkaistu samana vuonna.

Arkkiveisuissa on tyypillistä kuvata virkamiehet tyhmiksi. Laulussa *Painokannisen wirastossa* kirjoittaja kuvaa tilannetta ja siitä seuraavia tapahtumia, kun Painoylihallituksen johtaja Kanninen saa käsiinsä pilalehden, jossa on pilkkaava kuva hänestä. Joh-

¹⁷⁹ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä, 1913.

¹⁸⁰ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä, 1913.

¹⁸¹ Hako 1981, 210.

¹⁸² Apo 1987, 119.

¹⁸³ Nälän Tuttu: Laulu Tampereen miljoonakawalluksista, 1912.

¹⁸⁴ Lisälehti. Suuria kavalluksia Tampereella., Uusi Suometar 4.12.1912.

taja haluaa nostaa kanteen asiasta, muttei tunne lakia, joten hän joutuu kääntymään lakimiehen puoleen. Lakimies on ”ihmettä täynnä - - / ’No tuo wasta wirkakunta! / Owat pantuna ’tapoja tuomitsemaan’, / Eikä laeista oo nähneet e’es unta’.”¹⁸⁵ Tai *Senaattorin laulussa* kuvataan, miten Suomi on ”Wirkamiesten onnela”, jossa saa palkan parin tunnin työpäivästä. Virkamiehiä pilkataan sanomalla: ”Ei oo meillä wiisautta / äly ehk’ on puutuwa”. Tyhmyys ei kuitenkaan haittaa, koska virkamiehillä on omaisuutta ja heidän elämänsä on turvattu työuran jälkeenkä. Yhteiskunta pitää huolen myös virkamiesten mahdollisesti orvoiksi jäävistä lapsista. Heitä ”ei huutokaupoin myydä / Kuten ’orjan äpäriä’ / Jolle illan hämärässä / Wirkamies ol’ isänä”.¹⁸⁶

Laulussa on nähtävissä vastakkainasettelua. Kun torppari ei enää jaksa tehdä töitä, hänen kohtalonaan saattaa olla vaivaistalo, mutta virkamiehillä on eläketurva. Mikäli torppari kuolee, hänen leskensä hädätetään torpasta ja lapset huutokaupataan, kun taas virkamiesten perheestä huolehditaan. Kirjoittaja myös viittaa virkamiesten harrastamaan esiaviolliseen seksiin, puhuessaan virkamiesten äpäristä.¹⁸⁷ Mielestäni laulun sisältö kritisoi vaivaishoitoasetusta, jonka mukaan kuntien tuli auttaa orpolapsia ja työkyvyttömiä, mutta vaikeuksissa olevien työkykyisten ihmisten auttaminen oli harkinnanvaraista. Kuntien ylläpitämissä vaivaistaloissa olot olivat puutteelliset ja usein vanhukset sekä lapset asuivat yhdessä mielisairaiden kanssa. Vaivaistaloon joutumista pidettiin häpeällisenä ja niiden oloja verrattiin vankiloihin. Vaivaistalojen olot riippuivat kunnallishallinnosta päättävien, eli rikkaiden päätöksistä.¹⁸⁸ Kirjoittajan tarkoituksena saattoi olla keskustelun herättäminen aiheesta. Painattamalla laulun asiasta, aihe tuli tunnetuksi ja siitä puhuttiin.

Arkiveisussa *N.k. ”Nahka-Virtanen” eli silmäys tamperelaiseen huijarielämään* laulun kohteeksi otetaan yksityishenkilö, mutta sen alussa on yleisempää yhteiskunnan kuvausta. Laulun mukaan Tampereella on hienoja herroja ja rouvia, joilla on muotivaatteet, rahaa ja täysi vatsa ympäri vuoden. Mutta toisaalta on myös köyhiä, jotka kulkevat ryysyissä ja näkevät nälkää. Kuvauksen jälkeen kirjoittaja alkaa kertoa Nahka-Virtasesta, joka oli ollut rehellinen ja ammattitaitoinen suutari, mutta sitten häneen oli tarttunut ”tamperelainen kavallustauti”. Hän oli joutunut vankilaan, mutta ei vapauduttuaan parantanut tapojaan, vaan jatkoi rikollisia toimiaan muun muassa väärentäen rahaa. Kirjoittaja arvostelee virkamiehiä ja kirjoittaa toivovansa, että ”tässä huijarikaupungissa, / saisi olla huijaritarkastusta / kuin ryssän virastoissa./ Mut mistäpä löytyisi virkamiestä / pitämään

¹⁸⁵ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsia, 1913.

¹⁸⁶ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

¹⁸⁷ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

¹⁸⁸ Virrankoski 2001, 555—556.

tarkastusta, / - - Niinhän on aina ryssän maalla / ja muuallakin nähty, / että huijarit parhaalla, / saippualla on pesty.” Laulaja onkin sitä mieltä, että on parempi vain nauraa ja ryhtyä huijariksi, koska rehellisyydellä ei pärjää. Silti hän ennustaa, että jonain päivänä varkaille koittaa huonommat ajat.¹⁸⁹

Rikolliset ovat laulun aiheena myös arkkiveisussa *Uusi Laulu Suur-waras karkurista Johan Akseli Hellenistä*. Kirjoittaja kertoo alkavansa laulaa vankikarkurista, joka on jo tullut tunnetuksi suurvarkaana. Vanki oli päässyt karkaamaan jo kolmatta kertaa, vaikka häntä oli vahtimassa kolme vartijaa, jotka ”Hän jätti kuorsaamaan. / Ei herättää hän heitä / Raskinnut poistuessaan.” Paon tekee erikoiseksi se, että Hellen oli ollut tiukasti raudoissa ja kaiken lisäksi miehen kerrotaan olleen sidottuna jaloistaan seinään, mutta jotenkin mies oli saanut käsiinsä puukon, jolla vapautti jalkansa. Paon kuvauksen jälkeen laulussa keskitytään miettimään vartijoiden ilmeitä ja puheita, kun he herätessään tajuavat mitä on tapahtunut. Laulun tekohetkellä Helleniä ei oltu vielä saatu kiinni, vaikka miehiä oli koottu etsintään.¹⁹⁰ Laulussa on nähtävissä kansanperinteelle tyypillinen asetelma, jossa rahvas on herraa nokkelampi. Hellen oli päässyt karkaamaan, vaikka hänet oli sidottu ja häntä oli vartioinut monta miestä.

Kirjoittaja tuo laulussaan esiin usein omia arvioitaan ja mielipiteitään. Hän muun muassa antaa vartijoille ohjeen, että heidän olisi kannattanut nukkua vuorotellen, niin vanki ei olisi päässyt karkaamaan. Laulun loppupuolella vanginvartijoiden kustannuksella naureskellaan lisää. Kirjoittaja kehottaa vartijoita pitämään varkaat kiinni näiden saatua heidät vankilaan. Varkaiden nimittäin tulisi pysyä kiinni ja saada ”Teoistansa palkan”.¹⁹¹ Samanlainen pilkallinen sävy on lehtikirjoituksessa, joka kertoo Hellenin paosta. Siinä nimimerkki Pekka kertoo, miten sekä Hellen että vanginvartija toimivat ”luontaiten taipumustensa” mukaan. Hellenille tämä oli tarkoittanut pakenemista, kun siihen oli ollut mahdollisuus ja vanginvartijalle nukkumista yöllä. Pekka kirjoittaa, miten vanginvartijoiden ilme olisi ollut ”rahan arwoista” nähdä aamulla.¹⁹² Kirjoituksen ja arkkiveisun sisällöt muistuttavatkin hyvin paljon toisiaan. Kirjoitus on julkaistu pian paon jälkeen¹⁹³, eli arkkiveisun kirjoittaja on saattanut lukea sen ennen laulun kirjoittamista.

Virkavalta joutui pilkan kohteeksi yleisemminkin. *Trubaduurilaulu* on ”*Omis-tettu 'Mestari poliisi', aliluutnantti Blåfieldt'in toiminnalle Tampereella*” ja se kertoo

¹⁸⁹ Mooses: N.k. ”Nahka-Virtanen” eli silmäys tamperelaiseen huijarielämään, 1912.

¹⁹⁰ Aug. L-m.: Uusi Laulu Suur-waras karkurista Johan Akseli Hellenistä, 1914.

¹⁹¹ Aug. L-m.: Uusi Laulu Suur-waras karkurista Johan Akseli Hellenistä, 1914.

¹⁹² Sekulia. Kaksi, jotka eiwät sowi yhteen. Kaleva, 12.10.1914.

¹⁹³ Muualta Suomesta. Suurwaras Hellen karannut jo kolmannen kerran Eurajoen wanginkuljettajalta. Kansan lehti 6.10.1914.

Tampereen uudesta poliisimestarista. Laulun mukaan tämä ”Kotkan kuulu kukko” oli näyttänyt ”uuden suunnan” tultuaan poliisin johtoon ja hyökännyt muun muassa Tampereen työläisiä vastaan sekä antanut potkut kaikille järjestystä ylläpitäville poliiseille. Laulun lopussa kirjoittaja kuitenkin ennustaa, että ”Hämeen kansa - - pian sulle / pitkän nenän näyttää”.¹⁹⁴ Mooses kirjoitti poliisimestarista useita arkkiveisuja. Yhdessä niistä hän nimitti miestä ”Suomisyöjä-poliisi Sikaseksi” ja sai syytteen kunnianloukkauksesta. Syyte kumottiin ja kirjoittaja pääsi jatkamaan aiheen parissa.¹⁹⁵ Poliisimestarista kirjoitettiin myös sanomalehdissä¹⁹⁶, joten kyseessä oli laajemmin tunnettu henkilö.

Poliisien pilkkaaminen jatkuu laulussa *Entinen poliisi*, joka on kirjoitettu minämuodossa. Sisältö kertoo tapahtumista, jotka alkavat siitä, kun poliisi oli vielä työssään ja loppuvat siihen, kun tulee vallankumous ja hän joutuu putkaan. Toimiessaan poliisina mies oli käyttänyt ammittinsa tuomaa arvovaltaa ja vanginnut ihmisiä. Hän kuvailee, miten oli kävellyt kaupungilla kädet selän takana ja vihaisesti vilkuillut ihmisiä. Poliisi sanoo: ”Jassoo ette tottele, jaaha, no niin / kyllä pampusta turvani löydän, / kotona kun vihastuin muijalleni / tein hänestäkin pampulla nöyrän.” Poliisien käytöksen kuvataan olevan melko väkivaltaista, sillä putkassa olevia hakataan pampulla ja potkitaan. Vallankumouksen myötä osat kääntyvät pääläelleen ja poliisi joutuu itse putkaan katumaan tekojaan.¹⁹⁷

Ehrnroothin tutkimissa käsikirjoitetuissa lehdissä on paljon samoja piirteitä arkkiveisujen kanssa. Niissä työläisten vihollisiksi nähdään rikkaat porvarit, laiskat virkamiehet, tekohurskaat papit ja venäläiset virkaherrat.¹⁹⁸ Aineistojen sisällön samankaltaisuus on osoitus kansan herravihan yleisyydestä.

¹⁹⁴ Mooses: Trubaduurlaulu Omistettu ”Mestari poliisi” Blåfieldt’in toiminnalle Tampereella, 1912.

¹⁹⁵ Saunio & Tuovinen 1978, 19.

¹⁹⁶ Oikeus ja rikosasioita. Wirkasyyte poliisimestari Blåfieldia vastaan., 24.8.1912.; Uutisia. Hämmästyttävä urkkimishistoria. Kansan ääni, 1.10.1912.; Kotimaasta. Lippujuttu Tampereella., Iltalehti 28.10.1912.

¹⁹⁷ Neljä laulua, 1917.

¹⁹⁸ Esim. Ehrnrooth 1992, 379.

4. Laulut toivat uutisia kansalle

4.1. Surulaulu ihmispedoista

Tässä luvussa käsittelen arkkiveisuja uutisten välittäjinä. Edellisen teeman laulujen tapaan nämäkin laulut kertovat ympäröivästä yhteiskunnasta ja siinä eläneiden ihmisten asenteista. Ensimmäisenä tutkin mitä murhalaulut kertovat omasta ajastaan. Kiinnitän huomiota muun muassa siihen, mitä arkkiveisut kertovat murhien syistä, tekijöistä, uhreista ja tapahtumien seurauksista. Lisäksi vertailen arkkiveisujen ja sanomalehtien rooleja tiedonvälittäjinä. Aineistossani on 10 arkkiveisua, jotka käsittelevät murhia. Lauluissa murhaajat ovat useimmiten miehiä, mutta mukana on myös laulu, jossa murhaajan kerrotaan olevan nainen¹⁹⁹. Miesten kerrotaan olleen ammatiltaan työläisiä, mutta mukaan mahtuu myös yksi torpan poika²⁰⁰ ja kaksi henkilöä, joiden sosiaalinen tausta jää tuntemattomaksi²⁰¹. Murhien uhrit ovat talollisia, työmiehiä, torpan tyttö sekä omassa talossaan asuneita vanhuksia. Yleisin syy murhiin oli rahanhimo, mutta myös viha, juopotelu ja rakkaus aiheuttivat kuolemantapauksia.

Uutislauluille on tyypillistä, että ne on lähes poikkeuksetta kirjoitettu kertomuskaavan muotoon eli niissä toistuu tietty järjestys, sisältö ja tapa kirjoittaa. Uutislaulut ovat myös yleensä ainoa laulu painotuotteessa, kun taas muiden teemojen arkkiveisuissa on monta laulua. Kertomuskaavan mukaisesti aluksi kuvataan tapahtuman puitteet, eli missä ja milloin asia oli tapahtunut ja ketä se oli koskenut. Lauluille on yleistä, että kirjoittaja korostaa oman tehtävänsä surullisuutta, tapahtumien arvaamattomuutta ja uhrien viattomuutta. Niissä myös kuvataan luonnon kauneutta. Tapahtumien kuvauksen jälkeen tekijällä on tilaisuus puhutella kuulijaa esimerkiksi varoittamalla viinasta tai synnistä.

Kielteisestä suhtautumisesta huolimatta murhat kuvailtiin yksityiskohtaisesti ja erityisen suosittuja olivat tapaukset, joissa monta henkeä sai surmansa. Lauluissa onkin jonkinlaista mässäilyä väkivallalla. Uhri saatettiin kuvata anomaan pitkän aikaa armoa, mikä lisäsi tilanteen dramaattisuutta. Murhalaulujen kuvaamaa suomalaista yhteiskuntaa voi olla vaikea löytää 1800-luvun kirjallisuudesta tai sanomalehdistä. Laulut osoittavat, että

¹⁹⁹ K. H.: Surulaulu Ihmispedoista eli Wille Hulttisen kaamea murha Karkussa 23 p. Helmikuuta 1913, jossa 72-vuotias waimo ja 30-vuotias poika yksissä neuwoin murhasivat 60 w. Isänsä., 1914.

²⁰⁰ Jakob Maunu Prosimäki: Laulu siitä kauheasta ja petomaisesta murhasta jonka Jaakko Holsasti teki viime syksynä 1906 Teuvolla Perälän kylässä, 1907.

²⁰¹ Esim. K. J. Heino: Surullinen laulu Kuudenkertaisesta murhasta, 1902.

kansa on kaivannut niin sanotusti sirkushuveja: rikoksia, rakkautta, väkivaltaa ja sentimentaalisuutta.²⁰² Huhtalan mukaan lauluissa murhaaja jää aina kiinni ja saa rangaistuksensa. Joskus kävi jopa niin, että verityön tekijä tunnusti itse, koska tunsi syyllisyyttä. Laulun sisältöön kuului, että murhaajat tuomittiin poikkeuksetta hirviöiksi ja uhrien ajateltiin päässeen taivaaseen.²⁰³

Murhien kuvauksien yksityiskohtaisuus ja dramaattisuus näkyvät aineistossani. Esimerkiksi laulussa kolmen hengen murhasta Lappeenrannassa käytetään teon kuvailuun kahdeksan säkeistöä. Niissä kerrotaan muun muassa, miten uhrit heräävät puolustamaan itseään ja anomaan armoa. Lisäksi kerrotaan murhaajan katkaisseensa käsiä ja kylkiluita sekä murskanneen uhrien päät lattian lainehtiessa verestä.²⁰⁴ Olen kuitenkin Huhtalan kanssa eri mieltä siitä, että syylliset jäivät aina kiinni, sillä tässä samaisessa arkkiveisussa kerrotaan murhaajan olevan yhä vapaana. Laulussa sanotaan syyllisyyden paistavan murhaajasta, joka kärsii tunnontuskista ja rauhattomuudesta.²⁰⁵

Rahan takia murhaan syyllistyneitä henkilöitä kuvataan muun muassa julmiksi ihmispedoiksi, pakanoiksi, rahanhimon orjiksi, tunteettomiksi ja paatuneiksi.²⁰⁶ Pakanaksi kutsumisen lisäksi uskonnollisuus tulee muutenkin hyvin vahvasti esiin. Murhaajaa saatetaan verrata Kainiin, joka tappoi veljensä²⁰⁷ tai kuvataan, miten henkilö on luopunut Jumalasta ja joutunut pirun orjaksi murhaajaksi ryhtyessään²⁰⁸. Yleensä murhaajan kohtalosta oltiin yksimielisiä, eikä heillä uskottu olevan asiaa taivaaseen, vaikka he kärsivätkin tuomionsa vankilassa. Esimerkiksi nimimerkki A. L. kirjoittaa: ” Ei tule maksetuksi se linnan sellissä, / min Jeesus kuolemallaan lunasti ristissä²⁰⁹. ” Nimimerkki Laulaja Ukko on kuitenkin eri mieltä. Hänen mielestään, jos murhaaja ”etsis sowitusta, / Katumuksen kyynelin. / Luoja häntä armahtais kuin / Ristin päällä ryöwärin”.²¹⁰ En havainnut tällaista ristiriitaa uhrien kohtalon suhteen. Heidän ajateltiin aina pääsevän ”rauhan satamaan -- Jossa kuiwaa kyneleet. / Siell’ ei murjo murhamiehet / Eikä mylwi myrskyt maan, / Rauhalla ja kunnialla / Siellä hurskaat kruunataan.”²¹¹

²⁰² Huhtala 1988, 55–56, 58.

²⁰³ Huhtala 1988, 55–56, 58.

²⁰⁴ Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

²⁰⁵ Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

²⁰⁶ Esim. Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

²⁰⁷ Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

²⁰⁸ Jakob Maunu Prosimäki: Laulu siitä kauheasta ja petomaisesta murhasta jonka Jaakko Holsasti teki viime syksynä 1906 Teuvolla Perälän kylässä, 1907.

²⁰⁹ Laulu kamalasta ryöstömurhasta Lopen Läyliäisillä v. 1909, 1909.

²¹⁰ Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

²¹¹ Laulaja Ukko: Suru Laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella., 1901.

Suomessa henkirikokset ovat useimmiten tappoja ja ne ovat tapahtuneet tekijän ollessa vahvassa humalassa.²¹² Rikollisuutta pidettiin aivan erityisesti suomalaisiin liitettävänä alkoholihaittana ja vuoden 1910 tienoilla vakiintui ajatus niin sanotusta suomalaisesta viinapäästä. Tämän myötäsyttyisen ominaisuuden takia suomalaiset eivät osanneet käyttää alkoholia luontevasti, vaan joivat humalahakuisesti ja käyttäytyivät sivistymättömästi, jopa väkivaltaisesti. Suomalaisten korostettiin poikkeavan sivistyskansoista, joiden alkoholinkäyttö oli hienostuneempaa. Todellisuudessa suomalaiset eivät kuitenkaan tehneet humalassa sen enempää rikoksia kuin muutkaan kansat.²¹³

Arkkiveisuissa viinan sanotaan olleen syynä kahteen murhaan. Ensimmäinen on *Kauhia murha Wiipurissa*, joka kertoo työmiehistä, joiden yhdessä juopottelu oli johtanut riitaan ja lopulta murhaan. Kirjoittaja on melko niukkasanainen kuvatessaan tapahtumia, mutta hän käyttää sitäkin enemmän säkeistöjä ihmetelläkseen ”Ei toki todeksi luulisi / Että murhista vielä kuulisi / Niin tappeluista julmista / Ja weritöistä suurista”. Kirjoittajan mukaan koulujen tekemä valistustyö ja raittiusaate menevät hukkaan, kun paheet vaikuttavat ihmisten järkeen. Hänen mielestään alkoholilla on liikaa valtaa yhteiskunnassa, mutta viimeisessä säkeistössä hän esittää toiveen: ”Oi Herra meille armos suo / Että uusi päivä tuo / Meill’ elämän toiwon paremman / Kuin tämä täällä pian katoowa.”²¹⁴

Toinen arkkiveisu on surumielinen kuvaus siitä miten kuuromykkä poika tappaa oman äitinsä. Nainen kuvataan herttaiseksi mummoksi, joka on joutunut yksin elättämään lapsensa perheen isän kuoltua. Pojan kerrotaan olevan ahkera, työteliäs ja äitinsä tuki, mutta myös kiivas luonteeltaan. Kirjoittajan mukaan heidän kotinsa ”sievä on / kuin paratiisi pienoinen, / vieressä pihlaikon”, kunnes tulee tieto perheen tyttären kuolemasta ja poika muuttuu synkäksi luonteeltaan. Sitten pojan kaverit juottavat hänet humalaan ”Ja viina, viina kirottu / teki miehen pedoksi”, joka kotiin saavuttuaan tappoi pahaa-aavistamattoman äitinsä.²¹⁵

Laulusta saa sellaisen kuvan, että äidin lisäksi tapauksessa on toinenkin uhri eli poika. Häneen viitataan kaksi kertaa sanalla raukka ja hänet kuvataan vankilassa itkemässä koti-ikävän sekä tunnontuskien takia. Tekijä kirjoittaa: ”yhteiskunta viinoja / vain suosii, valmistaa, / ja valtiolle varoja / se niillä kokoaa. / Tarjoaa viinaa uhreilleen, / rikoksiin saattaen. / Parantaa heitä jällehen - / vankilaan laittaen.”²¹⁶ Molemmissa lauluissa alkoholin vaikutuksen alaisena tehdyt murhat laitetaan yhteiskunnan syyksi. Laulujen

²¹² Virrankoski 2001, 560.

²¹³ Peltonen 1997, 63–64, 87.

²¹⁴ O. W. M.: Kaksi Surullista Laulua, 1903.

²¹⁵ Ruusa S.: Äidin murha, 1911.

²¹⁶ Ruusa S.: Äidin murha, 1911.

opetus tuntuu olevan, että päättäjien tulisi estää tai ainakin vähentää viinan saatavuutta, jotta henkirikoksilta vältyttäisiin. Näidenkin laulujen voi siis ajatella pyrkineen valistamaan kansaa.

Päättäjien lisäksi vastuuta rikoksista sysättiin myös vanhemmille. *Laulu kamalasta ryöstömurhasta Lopen Läyliäisillä v. 1909* kuvaa miten toinen murhaajista ”pienestä jo huonot tavat tottu”. Kirjoittaja kehottaa vanhempia kasvattamaan lapsensa Herralle kuu-
liaisiksi ja rehellisiksi, jottei jälkikasvun tarvitse myöhemmin kirota heitä vankilassa. Murhalle kerrotaan olevan muitakin syytä, sillä laulussa kuvataan, miten murhaajat olivat havitelleet uhrin rahoja ja piru oli vetänyt heitä puoleensa. Kirjoittaja kertoo miten ”läksi villipedot raukkaa teurastamaan / Artulla kirves aseena ja Kustulla kuorimarauta”. Surmatyö ja sen seuraukset kuvataan melko yksityiskohtaisesti. Laulun lopussa kirjoittaja esittää oman arvionsa, toivoen että Herra armahtaa poikia, jotta nämä katuisivat ja ”kään-
tyis oikeaan”. Lisäksi hän toivoo, että kansa muistaisi laulun.²¹⁷

Mielestäni laululla on ollut kaksi tehtävää. Toisaalta laulu on yksityiskohtiensa ta-
kia melko sensaatiomainen, mutta se on myös kirjoitettu kansalle varoitukseksi ja opiksi. Onkin mahdollista, että murhalaulujen suosion vuoksi, kirjoittajat saattoivat käyttää ti-
lannetta hyväkseen. Laulun joukkoon lisätyillä valistavilla ja varoittavilla kommentteilla oli mahdollista vaikuttaa kansaan vaivihkaa. Laulu on myös esimerkki siitä, että kirjoit-
tajat painoivat uhrien ja tekijöiden nimet kotipaikkakuntineen arkkiveisuihin. Näin tekijät saivat rangaistuksensa lisäksi kokea myös julkista häpeää, kun heidän nimiään ja rikok-
siaan laulettiin ympäri Suomea.

Sensaatiomaisuuden lisäksi joissakin murhista kertovissa arkkiveisuissa on hieman koomisia piirteitä. Tällainen on esimerkiksi *Surulaulu Ihmispedoista eli Wille Hulttisen kaamea murha Karkussa 23 p. Helmikuuta 1913, jossa 72-wuotias waimo ja 30-wuotias poika yksissä neuwoin murhasiwat 60 w. Isänsä*. Laulu kertoo rikkaasta miehestä, jonka hänen Kalle-poikansa ja vaimonsa murhaavat miehen nukkuessa. Saatuaan miehen rahat nämä jättävät hänet huoneeseen, lukitsevat oven ja jatkavat elämäänsä normaalisti. Muu-
taman päivän kuluttua perheen palvelijat alkavat kysellä miehen perään, jolloin ”muori
wanha kahwilla / se heitä lepytteli / ja kenellekään puhumasta / heitä kehoitteli.” Juorut alkavat kuitenkin levitä kylällä ja tämä saa pojan menemään poliisien puheille, jolloin murha paljastuu. Oikeudenkäynnin yhteydessä äiti yrittää lahjoa poikaansa ottamaan syyt
niskoilleen ja päästämään hänet vapaaksi, mutta Kalle ei suostu lahjottavaksi. Oikeus

²¹⁷ Laulu kamalasta ryöstömurhasta Lopen Läyliäisillä v. 1909, 1909.

määrää äidin ja pojan loppuiäkseen kuritushuoneeseen.²¹⁸

Kiinnitin huomiota erityisesti siihen, miten huonosti murhaajat peittelivät jälkiään. He eivät edes yritä viedä uhria pois talosta, vaan luottavat siihen, että lukittu ovi pitää murhan salassa. Tämä seikka sekä palvelijoiden lahjominen kahvilla saivat minut pitämään arkkiveisua koomisena. Sanomalehtiutiset aiheesta vahvistivat kuitenkin arkkiveisun sisältöä. Murhan uhrilla oli tapana lähteä matkoille ilmoittamatta asiasta, joten aluksi vanhan isännän poissaoloa ei osattu ihmetellä²¹⁹. Lopulta palvelusväki oli alkanut ihmetellä katoamista ja he olivat kurkistelleet oven raosta huoneeseen. Tuolloin he olivat nähneet verta ja jalan peiton alla, mutta isäntäväki oli vakuutellut, ettei siellä ole mitään.²²⁰ Lisäksi Vilhelmiina-vaimo oli todella lahjonut ”nisukahvilla” todistajan hiljaiseksi, mutta kyseessä oli hänen teini-ikäinen veljenpoikansa, joka asui talossa.²²¹ Arkkiveisun kirjoittaja ei ollut siis liioitellut, vaan hän oli kuvannut tapahtumia todenmukaisesti.

Toisaalta myös Huhtala on kiinnittänyt huomiota arkkiveisujen antamaan kuvaan suomalaisesta väkivallasta. Hänen mukaansa arkkiveisuissa usein ”mennään vaan ja tapetaan, kun tahdotaan rahaa, viinaa tai nuorempi aviopuoliso”. Väkivalta näyttääkin olevan ratkaisu kaikenlaisiin taloudellisiin tai sosiaalisiin ongelmiin.²²² Ainut lähdemateriaalini joukossa oleva murhalaulu, jossa syynä oli rakkaus, on samalla esimerkki siitä miten sosiaalisia ongelmia ratkojaan. Laulussa torpan pojan, Jaakon, kerrotaan murhanneen Hulda-nimisen morsiamensa, koska hän oli itse rakastanut toiseen naiseen. Laulu on kirjoitettu erityisesti nuoria varten, sillä heitä puhutellaan sekä alussa että lopussa.²²³

Laulussa kuvataan, miten Jaakko houkuttelee pahaa-aavistamattoman Huldin kävelylle ja alkaa raadella tyttöä puukolla. Mies toteuttaa murhan kylmäverisesti, eikä välitä morsiamestaan, joka yrittää tuskissaan taistella vastaan veren virratessa maahan. Murhaaja joutuu teostaan linnan kärsimään elinkautista tuomiota, mutta Huldin kerrotaan laulavan kiitosta Herralle taivaassa ilman kipuja tai huolia. Nuoren naisen lisäksi laulaja surkuttelee useamman säkeistön ajan Huldin vanhempia ja muita sukulaisia, jotka eivät päässeet hyvästelemään rakastaan. Lopuksi hän huomauttaa, ettei Hulda ole ainoa ”Suomen neito”, joka on joutunut murhaajan uhriksi ja kirjoittaa: ”Nyt lauluni mä lopetan / ja

²¹⁸ K. H.: Surulaulu Ihmispedoista eli Wille Hulttisen kaamea murha Karkussa 23 p. Helmikuuta 1913, jossa 72-vuotias vaimo ja 30-vuotias poika yksissä neuvoihin murhasivat 60 w. Isänsä., 1914.

²¹⁹ Ryöstömurha Karkussa., AL 23.3.1913.

²²⁰ Karkun ryöstömurha., AL 27.3.1913.

²²¹ Oikeus- ja Poliisiasioita. Karkun murhajutun käsittely käräjillä., AL 6.5.1913.

²²² Huhtala 1988, 56.

²²³ Jakob Maunu Prosimäki: Laulu siitä kauheasta ja petomaisesta murhasta jonka Jaakko Holsasti teki viime syksynä 1906 Teuvolla Perälän kylässä, 1907.

nuorukaisia waroitin / älkäätkö tehkö niin pahasti / kun teki Jaakko Holsasti.”²²⁴

Aineistossani on kaksi laulua, jotka kertovat samasta murhasta. Kyseessä on Nurmijärvellä 10.5.1899 tapahtunut murha, jossa renki Karl Emil Malmelin murhasi seitsemän henkeä.²²⁵ Nurmijärven murhasta kirjoitettiin paljon lehdissä, joten laulunkirjoittajilla oli saatavilla runsaasti lähdemateriaalia. Sanomalehdessä *Kokkola* oli jo 17.5. uhrien nimet ja heidän vammansa, murhaajan tuntomerkit sekä taustatietoja murhaajan ja talon asukkaiden väleistä. Jutussa kerrotaan lisäksi Malmelinin uhanneen tappaa talon asukkaat vuoden loppuun mennessä.²²⁶ *Hämäläinen* kertoi 27.5. Malmelinin pidätyksestä ja alustavissa kuulusteluissa saatuja tietoja.²²⁷ Sanomalehdessä *Nya Pressen* oli 21.6. pitkä artikkeli Malmelinin oikeudenkäynnistä ja siinä selostettiin muun muassa uhrien haavoja ja murhaajan taustoja.²²⁸ Tällä tavalla sanomalehtiä seuraava arkkiveisunikkari pystyi kirjoittamaan melko yksityiskohtaisen laulun aiheesta jo viikko tapahtuneen jälkeen ja vielä tarkemmilla tiedoilla varustetun veisun vain kuukautta myöhemmin.

R. Kaukomielen arkkiveisun nimi alkaa sanoilla *Suuresti murheellinen, pöyristyttävä ja liikuttava Laulu siitä Kamalasta murhasta Nurmijärven pitäjässä* ja jatkuu kertomalla murhan tapahtumapaikan, ajan, tekijän ja uhrien lukumäärän. Tällä tavalla jo etusivun perusteella saa tietoja tapauksesta. Itse laulussa kerrotaan taustoja tapahtumalle, kuvataan tekoa melko tarkasti ja kerrotaan murhaajan jääneen kiinni. Kaukomieli kirjoittaa: ”Sitten wiettiin roisto linnaan / Weritöitään tuumimaan, / Oikeuden tuomiota / Kahlehisssa wartoomaan.”²²⁹ Käytettävissä olevien tietojen perusteella on mahdoton sanoa tarkkaan, milloin arkkiveisu on julkaistu. Laulun sisältö kuitenkin viittaisi siihen, että laulu on julkaistu ennen kesäkuun loppua, koska siinä ei mainita tuomiota.

Mattssonin arkkiveisu *Seitsämän kertainen Murha Nurmijärwellä* poikkeaa aika paljon Kaukomielen versiosta. Kirjoittaja ei kuvaile paljoakaan murhaajan motiiveja tai hänen suorittamaa tekoa, vaan keskittyy yleisempiin asioihin. Hän kirjoittaa muun muassa sivistyksestä näin: ”Kyll’ siwistys huonoll’ kannall’ / Wiel’ ompii monessa, / Sentähden paljon toimia / Wiel’ siihen tarwitaan.” Lisäksi hän rukoilee, että murhamiehet tekisivät parannuksen Herran avulla. Kirjoittaja tuo uutena asiana esiin murhaajan yrittäneen itsemurhaa sekä sen että talonväki oli pilkannut ja solvannut murhaajaa. Laulu on myös

²²⁴ Jakob Maunu Prosimäki: Laulu siitä kauheasta ja petomaisesta murhasta jonka Jaakko Holsasti teki viime syksynä 1906 Teuvolla Perälän kylässä, 1907.

²²⁵ Från domstolarne. Nurmijärvi-dramat., *Nya Pressen* 21.6.1899.

²²⁶ Muualta kotimaasta., *Kokkola* 17.5.1899.

²²⁷ Nurmijärven murhamies, renki Karl Emil Malmelin vangittu., *Hämäläinen* 27.5.1899.

²²⁸ Från domstolarne. Nurmijärvi-dramat., *Nya Pressen* 21.6.1899.

²²⁹ R. Kaukomieli: *Suuresti murheellinen, pöyristyttävä ja liikuttava Laulu...*, 1899.

siinä mielessä informatiivinen, että sen lopussa on murhattujen nimet ja iät.²³⁰

4.2. Murhelauluja mereltä

Onnettomuuksista kertovat laulut jatkavat murhalauluista tuttua kerrontatapaa. Veisujen nimet ovat tyypillisesti pitkiä ja ne kertovat jo itsessään tapahtumasta. Esimerkiksi höyrylaivan haaksirikosta kertovan arkkiveisun nimi on *Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa eli Höyrylaiwa Westkustenin haaksirikko lokakuun 22 p:nä 1913, jossa hukkui puolitiehen neljäntäkymmentä ihmistä ja noin 50 hewosta ja lehmää*²³¹. Asplundin mukaan arkkiveisut olivat ”oman aikansa epävirallisia tiedotusvälineitä”, joiden otsikoita voi verrata nykyajan iltapäivälehtien lööppeihin.²³² Mielestäni arkkiveisun nimi toimii myös ikään kuin kirjan takakansi, jonka perusteella moni ihminen päättää onko kirja mielenkiintoinen vai ei. Nimien muotoilemiseen kannatti käyttää aikaa, koska siitä saattoi riippua, ostettiinko tuote.

Olen luokitellut onnettomuuksista kertoviksi lauluiksi yhdeksän kappaletta ja ne kertovat kaikki hukkumiskuolemista. Kahdeksan laulua käsittelee laivalle tai veneelle tapahtunutta onnettomuutta²³³ ja yhdessä laulussa mies on lähtenyt ylittämään jäätä hukkuen matkalla²³⁴. Arkkiveisujen julkaisuvuodet eivät jakaannu tasaisesti läpi tutkimusajakauden, vaan aineistossani on arkkiveisuja 1900-luvun alusta ja 1910-luvulta. Kaikkein eniten lauluja on vuodelta 1912, mikä selittyy Titanicista kertovilla lauluilla. Onnettomuuksista kertovat laulut ovat nimeltään joko murhe- tai surulauluja.²³⁵ Sanavalinnalla tuodaan mahdollisesti ilmi sitä tunnetta, minkä tapahtumasta kuuleminen on saanut ihmisissä aikaan. Kertomuksen tapahtumien kuvaaminen tunteisiin vetoavasti saa kuulijat samaistumaan henkilöiden koettelemuksiin.

Laulut on siis usein kirjoitettu kertomuskaavan muotoon. Tällainen on esimerkiksi *Onnettomuus Juhannusyönä Turun saaristossa vuonna 1900, jolloin wiisi ihmistä joutui aaltojen uhriksi*. Kyseessä on jo toinen painos arkkiveisusta²³⁶, mikä kertoo kansan mie-

²³⁰ O. W. M.: Seitsämän kertainen Murha Nurmijärwellä, 1899.

²³¹ J. F.: Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa 1913.

²³² Asplund 2006, 207.

²³³ Esim. Eino Myrsky: Suru-Laulu ”Titanic”-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päivä w. 1912 Suruhymnin kanssa., 1912.

²³⁴ L. E. Sjöblom: Murhe-Laulu., 1900.

²³⁵ Ks. esim. Murhe-Laulu, 1900.; J. F.: Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa, 1913.

²³⁶ H. F.: Onnettomuus Juhannusyönä Turun saaristossa vuonna 1900, jolloin wiisi ihmistä joutui aaltojen uhriksi., 1900.

lenkiinnosta aiheeseen. Laulu noudattelee sanomalehtien välityksellä saatua tietoa tapahtumasta. Kirjoittajan arkkiveisut on julkaistu Turussa ja Uudessakaupungissa²³⁷, joten hän on mahdollisesti lukenut Turun alueen sanomalehtiä. Laulu alkaa kuvauksella, milloin onnettomuus on tapahtunut, mistä minne oltiin matkalla ja ketkä onnettomuudessa olivat mukana. Kertomuskaavan mukaisesti kirjoittaja painottaa uhrien tietämättömyyttä tulevasta ja dramatiikkaa lisätään kertomalla miten kaunis luonto ja ilma olivat.²³⁸ Ymmärrän tämän tehokeinona, jolla lisätään dramaattisuutta. Onnettomuuden kuvaus ja kaunis luonto toimivat toistensa vastakohtina.

Laulussa kuvataan onnettomuus ja kerrotaan uhrien nimet, ammatit ja iät. Nämä on mainittu onnettomuudesta kertovassa uutisessakin²³⁹, joten kirjoittaja on voinut käyttää tietoa hyväkseen. Laulunsa lopuksi kirjoittaja korostaa elämän arvaamattomuutta ja antaa kehotuksen muille merellä liikkujille: ”Ottakaa aina mukana / Hengenpelastuskaluja, / Kun vaara tulee etehen, / Niin woipi ottaa kätehen.”²⁴⁰ Onnettomuuden syyksi sanotaan liian monta ihmistä veneessä ja kapteenin tekemät huonot ratkaisut. Lopussa varoitus, että ihmiset olisivat varuillaan ”huwimatkoilla”.²⁴¹

Laulujen kirjoittajat pohtivat usein onnettomuuksien syitä. Yhtenä syynä nostetaan esiin ihmisten maallistuminen. Arkkiveisussa höyrylaivan haaksirikosta kirjoitetaan: ”mutta nykyihmisiltä / Jumala jää unhoksiin. / Senpätähden Jumalamme / joskus antaa huomata, / että ihmishenki täällä / hänen riippuu wallasta.” Kun onnettomuudesta selviää hengissä ainoastaan karjakauppias, kirjoittaja tuo esiin taivaan Herran olleen laupias ja säästäneen hänen henkensä. Laulu päättyy muistutukseen, ettei kansa unohtaisi Herraa, sillä ihmiskohtaloita johtaa sallimus eikä sattuma. Toisaalta esiin tuodaan myös ihmisen inhimilliset erehdykset, mitkä johtavat onnettomuuksiin. Laivan kapteenin kuvataan olleen liian uskalias myrskysäällä ja lisäksi laiva oli purjehtinut karikkoisella rannikolla. Tällaisiin asioihin ihminen ei voi vaikuttaa.²⁴²

Onnettomuuksista kertovissa lauluissa ihmiset ovat usein vertauskuvallisestikin

²³⁷ Hultin 1931, 335.

²³⁸ H. F.: Onnettomuus Juhannusyönä Turun saaristossa vuonna 1900, jolloin wiisi ihmistä joutui aaltojen uhriksi., 1900.

²³⁹ Turun kaupungista ja läänistä., Sanomia Turusta 26.6.1900.

²⁴⁰ H. F.: Onnettomuus Juhannusyönä Turun saaristossa vuonna 1900, jolloin wiisi ihmistä joutui aaltojen uhriksi, 1900.

²⁴¹ O. W. M.: Kaksi Surullista Laulua, 1903.

²⁴² J. F.: Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa eli Höyrylaiwa Westkustenin haaksirikko lokakuun 22 p:nä 1913, jossa hukkuu puolitiehen neljätkymmentä ihmistä ja noin 50 hewosta ja lehmää. 1913.

matkalla jonnekin. Kirjoittajat vertaavat koko ihmiselämää matkaan ja ihmistä matkamieheen, joka ei tiedä maa matka-aikaansa.²⁴³ Tämä voidaan ilmaista monisanaisesti: ”Tapaus tääkin muistuttaa / Ihmiselämän matkasta, / Kuinka se waaran keskellä / On aina maailman merellä / Elossaan parhaassa. / Myös mantereinen matkamme / Ja kotoinenkin elomme / On merimatkan kaltaista, / Ja kyllin rikas waaroista”.²⁴⁴

Uskonnollisuus on vahvasti mukana lauluissa. Kuulijoita muistutetaan valmistautumaan kuolemaan, sillä sen jälkeen on liian myöhäistä tehdä parannusta.²⁴⁵ Tai varoitellaan, että ihmisten tulisi välttää turmiota, koska silloin lähtö on helpompi²⁴⁶ ja ”Myöhäist’ on silloin herätä / Kun perikatoa lähetään”. Ihminen voi kuitenkin lohdutautua, sillä ajatuksella, ettei heillä ole hätää, sillä Jumala seuraa heitä.²⁴⁷ Uskonnollisuus ei näy kaikissa lauluissa. Titanicin haaksirikosta kertova *Maailman suurin haaksirikko* ei sisällä onnettomuudesta kertoville lauluille ominaista hengellisyyttä. Kirjoittaja on ennemminkin sitä mieltä, että ihmisen ei tulisi kilpailla luonnon kanssa. ”Mihin riittää ihmisäly, / mihin tiukat teräkset? – / Eessä luonnonvoimain suurten / murtuu kaikki laittehet. - - Tämä onnettomuus suuri / saattaa meidät mietteisiin, / että wiel’ on wiisautta / tarwis ihmissydämiin.” Kirjoittaja ei puhu ylösnousemuksesta, jonka jälkeen on mahdollista nähdä rakkaansa, vaan huudahtaa: ”Ainiaaksi erottiin!” Hän ei myöskään vertaa elämää matkaan.²⁴⁸

Koska ihmiset eivät voi tietää Jumalan tahtoa, on lauluille ominaista kuvata tapahtumien arvaamattomuutta. Esimerkiksi *Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta* kuvaa miten ihmiset heräävät kesken unien siihen, että laiva uppoaa.²⁴⁹ Tai *Murhe-Laulussa*, joka kertoo jäihin hukkuneesta nuoresta miehestä, kuvataan, miten uhri ei tiennyt että ”matkakumppanina / Hänt’ seurais kuolema”. Tilanteen traagisuutta lisätään kertomalla, että miehellä on vaimo sekä pieniä poikia, jotka nyt jäivät ilman isäänsä.²⁵⁰

Kirjoittajilla on myös muita keinoja, joilla he vaikuttavat kuulijoihin. He saattavat esimerkiksi puhutella kuulijaa. ”Oletteko koskaan ollut / kauheassa myrskyssä? / Tiedät-

²⁴³ Esim. L. E. Sjöblom: *Murhe-Laulu*, 1900.

²⁴⁴ K. Kataja: *Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta*, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904. 1904.

²⁴⁵ Esim. L. E. Sjöblom: *Murhe-Laulu*, 1900.

²⁴⁶ K. Kataja: *Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta*, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904., 1904.

²⁴⁷ K. Kataja: *Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta*, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904. 1904.

²⁴⁸ J. T.: *Maailman suurin haaksirikko*, 1912.

²⁴⁹ K. Kataja: *Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta*, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904., 1904.

²⁵⁰ Esim. L. E. Sjöblom: *Murhe-Laulu*, 1900.

tekö, miten hauras / silloin omi elämä?” Tai ”Kukaan meist’ ei ajatella / jaksa sitä kauhua.”²⁵¹ Joskus kirjoittaja saattoi jopa suorastaan syyllistää kuulijaa kirjoittamalla, että jos kuulija ei tunne sääliä ja murhetta, on hänen sydämensä kuollut.²⁵² Tällaisilla keinoilla lukija otetaan mukaan lauluun ja vedotaan hänen tunteisiinsa. Kuulijat tempautuvat mukaan tapahtumiin, eivätkä tiedä mitä tulee tapahtumaan seuraavaksi. Heistäkin tulee siis onnettomuuden uhrien tavoin tietämättömiä tulevaisuudesta.

Jotkut tapahtumat olivat kuulijoille jo ennestään tuttuja ja lauluissa saatetaan viitata uutisiin, joiden perusteella laulu on kirjoitettu. Esimerkiksi alkaessaan kertoa Atlantilla tapahtuneesta siirtolaislaivan onnettomuudesta, kirjoittaja sanoo: ”Nyt mä aion laulella / Kummasta tapauksesta, / Mi äsken tänne kuulunut, / Sanomat siitä kertonut”.²⁵³ Ensimmäiset tiedot siirtolaislaiva Norgenin haaksirikosta ilmestyivät sanomalehdissä 5. heinäkuuta 1904. Niissä kerrottiin sähkösanoman saavuttaneen Suomen edellispäivänä.²⁵⁴ Arkiveisuus on julkaistu samana vuonna, mutta tarkkaa päivää tai kuukautta on mahdoton sanoa näiden tietojen perusteella. Toinen esimerkki on *Suuri onnettomuus Pyhäjärwellä* ja siinä kirjoitetaan: ”Elokuun keskiwaiheella / Ihanan suven aikana / Sanomat toivat uutisen / Suruisen tiedon kaikillen”. Lopussa kerrotaan myös hautajaisista, mikä kertoo siitä, että uutisketjua on seurattu lehdestä.²⁵⁵

Pyhäjärven onnettomuudesta uutisoitiin sanomalehdissä kaksi päivää tapahtuneen jälkeen.²⁵⁶ Tiedot Titanicin uppoamisesta saapuivat yhtä nopeasti. Laiva upposi aamu-yöllä 15. päivä huhtikuuta 1912 ja ensimmäiset uutiset olivat luettavissa jo seuraavana päivänä.²⁵⁷ Titanicin haaksirikon aikaan sanomalehdet toimivat jo pääasiallisina tietolähteinä onnettomuuksista. Suurin osa laivan onnettomuudesta kertovista arkkiveisuista ilmestyi heti samana vuonna onnettomuuden jälkeen. Asplundin mukaan kaiken kaikkiaan suomenkielisiä versioita olisi ollut yhteensä 14 kappaletta.²⁵⁸ Omassa aineistossani lauluja aiheesta on neljä kappaletta ja ne kaikki on julkaistu onnettomuusvuonna.

Sanomalehdissä tiedot haaksirikosta olivat aluksi ristiriitaisia ja Titanicin saatettiin

²⁵¹ J. F.: Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa eli Höyrylaiwa Westkustenin haaksirikko lokakuun 22 p:nä 1913, jossa hukkuu puolitiehen neljäntäkymmentä ihmistä ja noin 50 hewosta ja lehmää. 1913.

²⁵² Pekka Inkinen: Surulaulu Höyryl. ”Titanicin” merionnettomuudesta Atlannin merellä, 1912.

²⁵³ K. Katja: Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa ”Norgen” haaksirikosta, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904., 1904.

²⁵⁴ Esim. Ulkomaalta. Suuri haaksirikko., Työmies 5.7.1904.

²⁵⁵ O. W. M.: Kaksi Surullista Laulua, 1903.

²⁵⁶ Esim. Onnettomuus vesillä. 20 henkeä hukkunut., Päivälehti 18.8.1903.

²⁵⁷ Esim. Frukansvärd sjöolycka., Nya Pressen 16.4.1912.; Ulkomailla. Titanic tehnyt haaksirikon., Sosialisti 16.4.1912.

²⁵⁸ Asplund 1994, 767–768.

jopa uutisoida jatkavan matkaansa.²⁵⁹ Vähitellen sanomalehdet saivat päivitettyjä tietoja, mutta pelastuneiden ja hukkuneiden määrät vaihtelivat silti vielä pitkään. Myös laivalla olleiden suomalaisten määrä ja kohtalo olivat epävarmoja.²⁶⁰ Sanomalehdissä kuvattiin laivan huvituksia, laivan uppoamista ja sieltä lähetettyjä hätäsanomia sekä kapteenin pysymistä komentosillalla. Onnettomuuden syyksi kerrottiin osittain veden alla ollut jäävuori, jota tähyttäjät ei ollut huomannut tarpeeksi aikaisin.²⁶¹

Titanicista kertoville lauluille on tyypillistä kuvata laivan uljautta, ihmisten ilonpitoa ja tanssimista sekä juomista.²⁶² Titanicin kerrotaan olleen maailman suurin laiva, joka kiiti Atlantin aallokoissa pelottomana, matkustajinaan rikkaita, tiedemiehiä ja siirtolaisia. Lauluissa mainitaan laivan mukavuudet, ennätyksen hakeminen ja lennättimestä tulevat varoitukset jäävuorista. Tapahtuman puitteet ovat vastakohtana jäävuorelle, joka on laulussa tapahtuva komplikaatio. Kuvataan, miten laiva purjehtii eteenpäin, ”Mutta kylmä meriwirta / jäitä napamailta tuo / suuria kuin jylhät wuoret / ihan laiwawäylän luo.”²⁶³ Yhtäkkiä komentosillallaan oleva kapteeni Smith huomaa jäävuoren lähestyvän ja antaa käskyjä, jotta laiva ei törmäisi. On kuitenkin liian myöhäistä ja laivan kylki repeää.²⁶⁴

Myös *Hämeen Voiman* artikkelissa kerrotaan, etteivät matkustajat osanneet pelätä vaaraa, vaan kuluttivat aikaansa tanssien ja huvitellen. Kello 22 aikaan laiva törmäsi jäävuoreen, mutta törmäys jäi huomaamatta osalta matkustajista ja tämän takia pelastustoimet tulivat yllätyksenä. Matkustajien joukossa syntyi pakokauhu.²⁶⁵ Tapahtumien arvaamattomuus on siis yhteistä sekä lauluissa että sanomalehdissä kirjoitetulle kielelle.

Lauluissa on tyypillistä syyttää onnettomuudesta johtaja Ismayta, jonka kerrotaan tavoittelevan ennätystä ja siksi patistavan kapteeni Smithiä lisäämään vauhtia, vaikka lennättimistä tulee varoituksia jäävuorista. Kapteeni aavistelee pahaa, mutta ei voi olla tottelematta johtajan käskyjä. Kuvatessaan kapteenia ja laivayhtiön johtajaa, kirjoittajat tuovat samalla julki omia mielipiteitään. Smith kuvataan seisomassa ylväänä laivan kannella, hän jakaa ohjeita rauhallisena ja katsoo lähestyvää kuolemaa silmiin. Sen sijaan Ismay naureskelee varoituksille jäävuorista pitäen niitä lapsellisina. Onnettomuuden sattuessa

²⁵⁹ Esim. Fruktansvärd sjöolycka., Nya Pressen 16.4.1912.

²⁶⁰ Esim. Titanics förolyckande. Närmare meddelanden. ÅU 17.4.1912.; Kauhea onnettomuus waltamerellä. Uusi Suometar 17.4.1912.; Viime tiedot. Merionnettomuus Atlannilla., Hämeen Voima 20.4.1912.

²⁶¹ Esim. Ulkomailta. Kamalasta merionnettomuudesta., Haminan Sanomat 23.4.1912.

²⁶² Esim. Eino Myrsky: Suru-Laulu ”Titanic”-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päiwänä w. 1912 Suruhymnin kanssa, 1912.

²⁶³ J. T.: Maailman suurin haaksirikko, 1912.

²⁶⁴ Esim. Eino Myrsky: Suru-Laulu ”Titanic”-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päiwänä w. 1912 Suruhymnin kanssa, 1912.

²⁶⁵ Ulkomaalta. Atlantin kauhea merionnettomuus., Hämeen Voima 23.4.1912.

johtaja kuitenkin ”Ensimmäiseen wenhoon hyppää / Ismay, pelkur’ raukka tää”.²⁶⁶ Toisaalta toisessa laulussa sanotaan johtaja Ismayn hoputtaneen laivaa, mutta ennätyksen hakeminen laitetaan kapteeni Smithin piikkiin. Smithiä kuvataan kuitenkin urheaksi, koska hänen kerrotaan jääneen laivaan sen uppoamiseen asti.²⁶⁷

Myös sanomalehdissä tuodaan esiin ”kevytmielinen” ja ”hurja rekordikiihko”. White Star-yhtiön johtaja Ismay oli pakottanut kapteenin ajamaan täydellä vauhdilla, vaikka alueella oli jäävuoria.²⁶⁸ Sanomalehti *Eteenpäin* kertoo, että Titanicia oli varoitettu jäävuorista, mutta ennätys oli mennyt varovaisuuden edelle. Ainakin 300 ihmistä hukkui huonosti organisoitujen pelastustoimenpiteiden takia, sillä pelastusveneisiin olisi voitu laittaa lisää matkustajia.²⁶⁹ Pelastusveneiden vähyys mainitsee kaksi arkkiveisua. Lisäksi niissä kuvataan, miten jotkut miehet käyttäytyivät sankarin tavoin uhraten oman henkensä, mutta jotkut matkustajista yrittivät väkivalloin päästä veneisiin.²⁷⁰ Monet rikkaat yrittivät rahalla ostaa pelastuksen, ”Mutt’ ei raha kuolon eessä / Kelpaa, eikä rukous, / Kaikki aattel’ henkeänsä / Pois ol’ toisen auttamus.”²⁷¹ *Surulaulu Höyryl. ”Titanicin” merionnettomuudesta Atlannin merellä* tuo esiin, miten onnettomuuden hetkellä sattuma määrää, kuka pelastuu ja kuka kuolee. Siinä ei puhuta tapahtumien arvaamattomuudesta tai korosteta hengellisyyttä. Kirjoittaja tuo esiin, että onnettomuus oli joko Jumalan tahto ja kosto tai kohtalo.²⁷²

Titanicista painetuissa arkkiveisuissa on nähtävissä halu kertoa uutisia, eli tehdä sitä mitä sanomalehdetkin. Esimerkiksi Gustaf Rosenborgin arkkiveisun nimi *Laulu Siitä suuresta onnettomuudesta, Joka tapahtui Huhtikuun 15 päivän aamuna kello 12-3 välillä vuonna 1912. Jolloin 1,600 henkilöä sai surmansa Atlannin waltamereen aalloissa. Kuin maailman suurin jättiläis-höyrylaiwa nimeltä ”Titanic” törmäsi jäävuorta vastaan ja upposin meren syvyyksiin* on jo itsessään selostus tapahtuneesta. Kuitenkaan laulun sisältö ei ole kovin informatiivinen. Rosenborg ei kirjoita kapteenista tai laivan johtajasta, eikä kerro miksi onnettomuus tapahtui. Kirjoittaja keskittyy hengellisyyteen ja jättää tapahtumasta kertomisen sivuseikaksi. Kirjoittajan mukaan Titanic toimii varoituksena ihmisille, jotka hylkäävät Jumalan.²⁷³

²⁶⁶ Eino Myrsky: Suru-Laulu ”Titanic”-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päivänä w. 1912 Suruhymnin kanssa, 1912.

²⁶⁷ Pekka Inkinen: Surulaulu Höyryl. ”Titanicin” merionnettomuudesta Atlannin merellä, 1912.

²⁶⁸ Ulkomaalta. Atlannin kauhea merionnettomuus., Hämeen Voima 23.4.1912.

²⁶⁹ Ulkomaalta. Titanicin haaksirikko., Eteenpäin 25.4.1912.

²⁷⁰ Pekka Inkinen: Surulaulu Höyryl. ”Titanicin” merionnettomuudesta Atlannin merellä, 1912.

²⁷¹ Eino Myrsky: Suru-Laulu ”Titanic”-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päivänä w. 1912 Suruhymnin kanssa, 1912.

²⁷² Pekka Inkinen: Surulaulu Höyryl. ”Titanicin” merionnettomuudesta Atlannin merellä, 1912.

²⁷³ Gustaf Rosenborg: Laulu Siitä suuresta onnettomuudesta, Joka tapahtui Huhtikuun 15 päivän aamuna

4.3. Sotalauluja ja taistelukuvauksia

Tämän pääluvun viimeisenä teemana ovat arkkiveisut, jotka kertovat sodista. Tutkimusajanani käytiin kaksi sotaa, jotka vaikuttivat Suomen oloihin, vaikkei sotia käytykään maamme rajojen sisäpuolella. Tutkin mitä näistä sodista kerrotaan ja miten kirjoittajat suhtautuvat esimerkiksi sodan syihin ja osapuoliin. Edellisten lukujen tapaan vertailen arkkiveisujen ja sanomalehtien roolia tiedonvälittäjinä. Sotasensuurin aikana uutisten sisältöä tarkkailtiin ja sotatapahtumista välittyvä kuva oli yksipuolinen, koska se ei sisältänyt Venäjän vihollisten näkökulmaa. Kansa sai lukea vain sellaisia uutisia, joiden katsottiin olevan Venäjän kannalta positiivisia.

Ensimmäiseksi käsittelen arkkiveisuja Venäjän ja Japanin välisestä sodasta, joka käytiin vuosina 1904–1905. Venäjä oli pyrkinyt laajentamaan Aasiassa omia alueitaan Kiinan ja Korean kustannuksella, mutta sai vastaansa Japanin armeijan. Sodassa molemmat maat kärsivät suuria tappioita ennen kuin rauha saatiin aikaan elokuussa 1905 Portsmouthissa. Sodan lopputulos ei ollut edullinen Venäjälle ja muutenkin maan katsottiin kokeneen arvovaltatappion aasialaisia vastaan.²⁷⁴ Aineistossani on yhteensä neljä arkkiveisua, jotka kertovat tästä sodasta. Niistä yksi on nimimerkin J. A. R. kirjoittama ja loput on tehnyt O. W. Mattsson. Aineistossani on myös laulu²⁷⁵, joka kertoo rauhan solmimisesta, mutta olen jättänyt sen analyysiini ulkopuolelle, koska muita rauhasta kertovia lauluja ei ole.

Venäjän ja Japanin välisestä sodasta kertoville lauluille on tyypillistä kertomuskaava. Yleensä laulut alkavat suoraan kuvauksella sodan syttymisestä tai jatkumisesta,²⁷⁶ mutta aluksi voidaan myös kuvata, miten mielen valtaa synkeys, vaikka ollaan menossa kohti kesää.²⁷⁷ Kertomuskaavan mukaisesti lauluissa kerrotaan sodan alkaminen, sen osapuolet, kuvataan sotaa sekä sen tapahtumia ja lopussa esitetään toivomus, että sota lopuisi pian. Laulu sisältää myös kirjoittajan omia arvioita sekä pyyntöjä Jumalalle.²⁷⁸

Lauluissa on tyypillistä kertoa, että sota on verenhimoisen Japanin syytä²⁷⁹. Sen sijaan Venäjä kuvataan rauhalliseksi maaksi, jonka hallitsija oli ponnistellut säilyttääk-

kello 12-3 välillä vuonna 1912..., 1912.

²⁷⁴ Virrankoski 2012, 285.

²⁷⁵ O. W. M.: Rauhan Laulu, 1905.

²⁷⁶ Esim. O.W.M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

²⁷⁷ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta., 1904.

²⁷⁸ Esim. O.W.M.: Uusi Sotalaulu Itä-Aasian sodasta., 1904.

²⁷⁹ Esim. O. W. M.: Laulu Itä-Aasian sodasta Wenäjän ja Jaappanin välillä., 1905.

seen rauhan idässä. Kun Japani sitten oli hyökännyt, oli Venäjä pakotettu vastamaan ”Lujasti waan uskoen / Korkeimman apuun turwaten / Että isänmaata puolustaa / Uskolliset sotilaat.”²⁸⁰ Kirjoittajat pyrkivät sanavalinnoillaan asettamaan vastakkain verenhimoisen, hurjan ja ”ylpiän” vihollisen sekä rauhaisan Venäjän ja maan urhoolliset sotilaat.²⁸¹ Näin kuulijoiden mielipidettä pystyttiin ohjaamaan haluttuun suuntaan.

Molemmat kirjoittajat miettivät lauluissaan tarkemmin sotien syitä. Mattsson katsoo sodan ja kuoleman johtuvan synnistä ja Jumalan käskyjen rikkomisesta²⁸². Sotia todetaan olleen aina läpi maailman historian. Pahuuden sanotaan alkaneen siitä, kun Kain tappoi veljensä. Tästä lähtien maailmassa on ollut sodanhaluisia ihmisiä, jotka tekevät tuhoa ja estävät rauhan.²⁸³ Laulujen sisältö on vahvasti hengellinen ja molemmat kirjoittajat uskovat Jumalalla olevan paljon valtaa. Hän voi muun muassa päättää sodan aloituksesta ja rauhan solmimisesta.²⁸⁴ Mikäli Jumala tahtoi rangaista kiittämättömyydestä ja tottelemattomuudesta, oli ihminen voimaton hänen edessään. Nimimerkki J. A. R. pitää sotaa merkinä Herran yrityksestä nuhdella kansaa kun ”Pyrkiipi luonnon siwistys / Pois jääpi Herran siunaus / Jos ei waan häntä muisteta / Kaikissa toimituksissa.”²⁸⁵ Tällä hän mielestäni viittaa evoluutioteoriaan, koska hän kirjoittaa opettajista ja opistoista, joissa tulisi vallita Herran henki luonnon hengen sijasta.²⁸⁶

Lauluissa tuodaan selkeästi esiin sodan rasitukset sekä sotilaiden että omaisten kannalta. Sotilaiden sanotaan olevan epä tietoisia siitä näkevätkö he enää koskaan kotiaan ja omaiset kuvataan suremassa menetettyjä rakkaitaan. Sota tuntuuikin koettelevan erityisesti siviilejä, sillä laulussa viitataan turvattomiin leskiin ja orpoihin, ilman sulhasta jääneiden neitojen kyyneliin sekä haavoittuneiden vaivoihin, tuskaan ja kipuun.²⁸⁷ Tällaisilla sanavalinnoilla kirjoittaja vetoaa vahvasti kuulijan tunteisiin. Vaikka suomalaisia miehiä ei ollutkaan sotilaiden joukossa²⁸⁸, on näihin tunteisiin ollut varmasti helppo yhtyä. Sodan aikana kutsuntalakkoagitaattorit pelottelivat asevelvollisia Aasian sotaan joutumisella. Todellisuudessa vuoden 1904 asevelvolliset uskoivat, että juuri kieltäytymällä he varmistaisivat sotaan joutumisen.²⁸⁹ Vaikkei sota siis koskettanutkaan suomalaisia taisteluiden tai henkilökohtaisten suru-uutisten muodossa, oli aihe hyvin ajankohtainen.

²⁸⁰ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta., 1904.

²⁸¹ O.W.M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

²⁸² O.W.M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

²⁸³ O. W. M.: Uusi Sotalaulu Itä-Aasian sodasta., 1904.; J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta., 1904.

²⁸⁴ O.W.M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

²⁸⁵ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta., 1904.

²⁸⁶ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta. 1904.

²⁸⁷ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta. 1904.

²⁸⁸ Virrankoski 2001, 588.

²⁸⁹ Kujala 1996, 228–229.

Omien joukkojen paremmuutta korostetaan kertomalla, että Venäjän joukot ovat urhoollisia ja taistelevat viimeiseen mieheen. Sodan kerrotaan vaatineen paljon uhreja ja aiheuttaneen kärsimystä.²⁹⁰ Haavoittuneiden ja kuolleiden sotilaiden lisäksi sodan tappioksi luetaan materiaaliset tappiot.²⁹¹ Mattsson ei keskity vain Venäjän armeijaan vaan hän tuo esiin myös sodan jalkoihin jääneiden ihmisten kurjuuden ja Japanin kärsimät tappiot. Hän kehottaa ihmisiä rukoilemaan Jumalaa, jotta rauha saataisiin aikaan. Rukouksissa tulisi muistaa sotilaita, jotka ”Isänmaamme puolesta / Ja waltaistuimen / He saawat siellä taistella/ - - Niin itsensä owat uhranneet / Toistensa edestä”. Laulun loppupuolella pyydetään Jumalaa olemaan ruhtinaan tukena, jotta tämä menestyisi ja saisi rauhan aikaan. Toisaalta kirjoittaja toivoo, etteivät sodat leviäisi Suomeen ja hän painottaa maassamme olleen kauan rauhallista.²⁹²

Laulut sisältävät vähän tarkkoja kuvauksia tapahtumista. Kerrotaan ”Wasangoun luona” käydystä taistelusta ja ”Port Arturin” linnoituksesta, jota japanilaiset ovat alkaneet piirittää²⁹³, sotatantereena olevasta ”Mandshurian” maakunnasta ja ”kenraali Stösselin johdolla” linnoitusta puolustaneista sotilaista.²⁹⁴ Yleensä lauluille on kuitenkin tyypillisempää tyytyä kertomaan tapahtumista yleisemmällä tasolla ilman yksityiskohtia. Laulun voi siis sanoa toimineen uutisina, mutta ilman tarkkoja yksityiskohtia.

Samaan aikaan ilmestyneissä sanomalehdissä kerrotaan muun muassa taisteluista, kaatuneiden ja haavoittuneiden määristä, sodan kustannuksista²⁹⁵ ja rauhanneuvotteluiden kulusta²⁹⁶. Aiheet ovat siis samoja kuin arkkiveisuissa, mutta sanomalehdet sisältävät enemmän yksityiskohtia taisteluista sekä tietoja henkilöistä ja paikoista. Tiedot on saatu ”Wenäläisen sähkösanomatoimiston”, Kauppa sähkösanomatoimiston” ja Pietarin sähkösanomatoimiston kautta, joten mielestäni on hieman yllättävää, että ne kertovat myös taisteluista, joissa venäläiset ovat kärsineet enemmän tappioita kuin japanilaiset.²⁹⁷

Japanin sodasta kertovissa arkkiveisuissa ei näy merkkiäkään sortokaudesta tai venäläisvastaisuudesta. Tätä selittää laulujen julkaiseminen sotasensuurin aikana, eli kriittisiä mielipiteitä esittävää painotuotetta ei olisi annettu julkaista. Sensuuri ei kuitenkaan voinut vaatia kirjoittamaan positiivisesti Suomen oloista tai hallitsijasta. Esimerkiksi J. A. R. kirjoittaa: ”Kyllä tulis kiittää Jumalaa / Edestä rauhan Suomenmaan / Kuin on jo kauan

²⁹⁰ Esim. O. W. M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

²⁹¹ Esim. O.W.M.: Uusi Sotalaulu Itä-Aasian sodasta., 1904.

²⁹² O. W. M.: Laulu Itä-Aasian sodasta Wenäjän ja Jaappanin välillä. 1905.

²⁹³ O.W.M.: Uusi Sotalaulu Itä-Aasian sodasta., 1904.

²⁹⁴ O.W.M.: Laulu Itä-Aasian sodasta Wenäjän ja Jaappanin välillä., 1905.

²⁹⁵ Sota., Keski-Savo 9.8.1904.; Sota., Kaskisten Lehti 28.10.1904.;

²⁹⁶ Sota. Rauhanneuvottelut., Uusi Suometar, 27.8.1905.

²⁹⁷ Sota., Keski-Savo 9.8.1904.; Sota., Kaskisten Lehti 28.10.1904.; Sota. Rauhanneuvottelut., Uusi Suometar, 27.8.1905.

aikoja / Wapaana saanut nauttia. / Jo vuosisata lähellä / Hallussa wallan Wenäjän / Olemme olleet suojassa / Luojan suuren suomasta.”²⁹⁸ Myös Mattsson tuo tämän näkökulman esiin. Hän kirjoittaa: ”Kyll’ tulisi Herraa kiittää / Pitkästä rauhasta / Kuin olemme saaneet wiettää / Jo kauwan aikoja.” ja lisää, ettei keisari ole halunnut sotaa, vaan on aina toiminut rauhanaatteen puolesta.²⁹⁹

Mielestäni positiivinen suhtautuminen hallitsijaan, voi olla merkki niin sanotusta kansanomaisesta monarkismista. Ajattelutapa oli tuttu kautta Euroopan ja hyvin yleinen Venäjällä 1900-luvun alkuun saakka. Siihen kuuluu usko hyvästä hallitsijasta, joka toteuttaisi uudistuksia, elleivät hänen virkamiehensä estäisi. Esimerkiksi helmikuun manifestin julkaisun yhteydessä suomalaiset uskoivat virkamiesten huijanneen keisaria allekirjoittamaan julistuksen.³⁰⁰ Mielestäni tällainen ajattelu saattoi olla voimissaan Japanin sodan aikana. Kirjoittajat uskoivat keisarin hyvytyteen ja toivoivat hänelle suojelusta, jotta tämä voisi jatkaa hyvien asioiden tekemistä Suomen hyväksi. Ensimmäisen maailmansodan aikaisissa arkkiveisuissa tällaisia pyyntöjä ei ole enää havaittavissa.

Ensimmäinen maailmansota oli osittain seurausta Euroopan valtioiden luomista liittolaissuhteista. Kesäkuussa 1914 Suur-Serbian kannattaja murhasi Itävalta-Unkarin kruununperillisen vastalauseena kruunun pyrkimykseen tiukentaa otettaan Balkanin niemimaan slaaveista. Itävalta-Unkari lähetti ensin Serbian hallitukselle uhkavaatimuksen tapahtuman johdosta ja lopulta maa julisti sodan syytyneen 28. heinäkuuta. Seurauksena oli dominoefekti, jossa Euroopan valtioiden väliset liittolaissuhteet aktivoituivat muodostaen sodan osapuolet. Keskusvaltoihin kuuluivat Saksa, Itävalta-Unkari ja Turkki. Heitä vastassa olivat Iso-Britannian, Ranskan ja Venäjän muodostamat ympäröivät.³⁰¹ Sota kesti vuoteen 1918 asti ja päättyi ympäröivien voittoon.³⁰²

Aineistossani on kaiken kaikkiaan yhdeksän arkkiveisua, jotka käsittelevät ensimmäistä maailmansotaa. Aineistoni ensimmäinen sodasta kertova arkkiveisu on saapunut Porin painoasiamiehelle 26. elokuuta 1914, eli vajaa kuukausi sodan alkamisen jälkeen.³⁰³ Ensimmäisen puolen vuoden aikana julkaistiin kaiken kaikkiaan kuusi painotuetta, mikä voi viitata aiheen tuoreuteen ja kiinnostavuuteen. Seuraavana vuonna määrää putoaa kahteen ja vuodelta 1916 ei löydy yhtäkään arkkiveisua. Viimeisenä vuonna, eli 1917 ilmestyi yksi arkkiveisu. Sota loppui vasta seuraavan vuoden marraskuussa, mutta

²⁹⁸ J.A.R.: Laulu Wenäjän-Japanin sodasta. 1904.

²⁹⁹ O.W.M.: Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa., 1904.

³⁰⁰ Peltonen 1992, 260—261.

³⁰¹ Ferro 2002, 25, 44, 47–48, 50, 55.

³⁰² Ferro 2002, 245.

³⁰³ L. M-n.: Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1., 1914.

aikarajaukseni takia tutkimuksessani ei ole mukana rauhasta kertovia lauluja. Hultinin teoksen perusteella tästä aiheesta ei julkaistu ollenkaan maallisia arkkiveisuja³⁰⁴.

Laulussa *Maailmansodan marssi* kerrotaan suurvaltojen aloittaneen uuden sodan, koska ”Ei weriä wielä riittävästi / Oltu uhrattu”, vaikka juuri oli käyty sota ”Turkinmaalla”.³⁰⁵ Joissakin arkkiveisuissa kerrotaan sotaa edeltäneistä tapahtumista Serbiassa³⁰⁶, mutta yleensä syytymisyyksi kerrotaan vain vihollisvaltojen vallanhimo ja ilkeys. Sodan ja rauhan ajatellaan olevan Jumalan tahto, mutta kirjoittajat tuovat esiin myös saksalaisten ylpeyden ja halun vallata koko Eurooppa.³⁰⁷ Lauluille onkin tyypillistä kertoa saksalaisten haluavan kasta kaikki kansat saksalaisiksi.³⁰⁸

Mielestäni tämä heijastelee suomalaisten pelkoa. Saksalaiset joukot saivat sodan alkupuolella voittoja venäläisistä ja suomalaiset alkoivat pelätä saksalaisten mairinnousua Suomeen.³⁰⁹ Esimerkiksi tarina *Rottain herkut*. kertoo isännästä, joka käy nostamassa omaisuutensa pankista pois, koska sinne ”ne saksalaiset ensimmäiseksi tuppautuivat ja siellä rahakassojen kimppuun käywät”.³¹⁰ Sodan painopisteen siirryttyä länsirintamalle pelko huomattiin aiheettomaksi.³¹¹ Lauluissa pelkoa saatettiin hillitä rohkaisemalla kuulijoita: ”Wenäjällä warsinkin on / miljoonittain miestä, / ei kärsi kansat Wenäjän / ne saksalaista iestä.”³¹² Täällä ei siis tarvinnut pelätä, koska Venäjä suojeli meitä.

Ensimmäisen maailmansodan lauluille on tyypillistä kuvata viholliset, eli saksalaiset ja itävalta-unkarilaiset negatiivisin tavoin. Saksalaiset ovat raukkamaisia, koska aloittavat sodan ilman ilmoitusta, vaikka sellainen ”On maailmassa tapana / Jo kauwan ollutunna”.³¹³ Saksa ovat myös sotaisia ja janoaa verta yllyttäen Itävalta-Unkarin sotaan.³¹⁴ Myös Itävalta-Unkari on verenhimoinen ja ”sotaisia monarkia”, joka odotti syytä hyökätä Serbiaan, joten Sarajevon tapahtumat tulivat sille kuin tilauksesta.³¹⁵

Laulujen kirjoittajat ottavat erityisesti Saksan keisari Wilhelmin pilkan kohteeksi. Keisarin sanotaan valmistelleen sotaa jo pari vuosikymmentä haluten näyttää mahtiaan.

³⁰⁴ Hultin 1931, passim.

³⁰⁵ L. M-n.: Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1., 1914.

³⁰⁶ Esim. Juho Juhonpoika: Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa N:o 2., 1914.; L. J. Tikkanen: Uusi Laulu Maailman sodasta., 1917.

³⁰⁷ L. M-n.: Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1., 1914.

³⁰⁸ Juho Juhonpoika: Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa N:o 2., 1914.

³⁰⁹ Virrankoski 2001, 698.

³¹⁰ H. Nurhonen: Lauluja ja taistelukuvaauksia Maailmansodasta, 1914.

³¹¹ Virrankoski 2001, 698.

³¹² Juho Juhonpoika: Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa N:o 2., 1914.

³¹³ L. M-n.: Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1., 1914.

³¹⁴ Manne Wolanen: Sarajewon murha eli Laulu Maailmansodasta ynnä Sodan hymni, 1914.

³¹⁵ Manne Wolanen: Sarajewon murha eli Laulu Maailmansodasta ynnä Sodan hymni, 1914.

Kirjoittaja saattaa mennä jopa niin pitkälle, että hän kirjoittaa keisarin olevan ”Williintynyt - - Mielestänsä”, eikä tälle vedä vertoja ihmissyöjätäkään.³¹⁶ *Laulu keisari Wilhelmistä*. on julkaistu kahdessa arkkiveisussa³¹⁷ ja laulun kertojana on aluksi Saksan keisari Wilhelm. Laulussa keisarin kerrotaan olevan ”ärjy” luonteeltaan eikä ollenkaan ”arkalan poikia, / - - Vaan Tappelu-Ville olen oikia”. Taisteluissa hän ei kuitenkaan taistele itse, vaan seuraa sivusta. Laulun loppupuolella kertojaksi tulee laulun kirjoittaja, joka katsoo tilannetta kauempaa. Kirjoittaja kertoo, että ”Venäjä se marssivi Berliiniin / Hurraa j. n. e. / Siellä ottaapi Villeä niskasta kiin. / Sulivei j. n. e.” Tästä seuraa kuritus ja Ville saa ansi-
onsa mukaan.³¹⁸

Venäjän keisari kuvataan mahtavana Balkanin kansojen puolustajana, joka kysyy ”Miks’ sorrat heikompaasi, kuuleppas, Josefi, / oon suojelijana wieläkin niemellä Balkanin.”³¹⁹ Lauluissa kirjoittajat ovat tyypillisesti pienemmän tai hyökkäyksen kohteena olevan maan puolella. Niissä kerrotaan miten ”pikkukansat Balkanilla” olivat saaneet vapauden, mutta sitten Itävalta-Unkari hyökkää Serbiaan. Serbialaiset puolustautuvat raivokkaasti ja Itävallan armeija saa huonon alun sodalle, mutta ”parempata tuskin hälle / Kukaan toiwookaa”.³²⁰ Tai kerrotaan, miten viholliset aloittivat sodan ja hyökkäsivät ”rauhaisaan” Belgiaan. Vihollinen tappoi kansaa, vei kodin perheiltä ja teki muitakin julmuuksia. Belgiaa kuvataan laulussa kauniiksi, rikkaaksi ja hyväksi.³²¹

Arkkiveisuisissa ympärysvaltojen kerrotaan puolustavan meitä ja haluavan rakentaa rauhaa.³²² Niissä annetaan sodan kulusta hyvin positiivinen kuva ympärysvaltojen kannalta. Esimerkiksi *Laulu maailmansodasta* kertoo, että ”Wihollis joukot myös häwinneet owat. / Melkein waan kaikissa taisteluissa.”³²³ ja korostaa Venäjän voitokkaita taisteluita itärintamalla.³²⁴ Todellisuudessa keskusvallat olivat olleet lähellä voittaa sodan jo kaksi kertaa vuoteen 1916 mennessä.³²⁵ Venäläiset pärjäsivät hyvin taisteluissa Itävalta-Unkaria vastaan, mutta olivat vaikeuksissa saksalaisten kanssa, jotka saivat vallattua suuria alueita Puolassa ja etenivät Latviaan asti kesällä 1915.³²⁶ Lauluissa näistä asioista ei kuitenkaan puhuta mitään.

³¹⁶ H. Nurhonen: Lauluja ja taistelukuvauksia Maailmansodasta, 1914.

³¹⁷ L. M.: Sotilaitten lauluja. N:o3., 1914.; A. N.: Laulu keisari Wilhelmistä ja maailmansodasta., 1914.

³¹⁸ L. M.: Sotilaitten lauluja. N:o3., 1914.

³¹⁹ Manne Wolanen: Sarajewon murha eli Laulu Maailmansodasta ynnä Sodan hymni, 1914.

³²⁰ L. M-n.: Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1., 1914.

³²¹ Gustaf Rosenborg: Laulu Maailmansodasta, 1915.

³²² L. J. Tikkanen: Uusi Laulu Maailman sodasta., 1917.

³²³ Gustaf Rosenborg: Laulu Maailmansodasta, 1915.

³²⁴ J. J.: Maailmanpalo. Kaikkein uusin sotalaulu. 4., 1915.

³²⁵ Ferro 2002, 83.

³²⁶ Virrankoski 2001, 702.

Myös sanomalehdet vaikenevat venäläisten tappioista ja kertovat itärintaman tapahtumista sotasensuurin sallimalla tavalla. Suomalaiset sanomalehdet saivat tietonsa venäläisten sähkösanomatoimistojen kautta, joten lähteiden näkökulma oli puolueellinen. Lisäksi uutiset tarkistettiin vielä sensuuriviranomaisten toimesta ennen painatusta. Sanomalehdissä Venäjän armeijan kerrotaan puolustavan asemiaan ja valloittavan takaisin menetettyjä alueita.³²⁷ Vihollisen kerrotaan hyökkäävän raivokkaasti, mutta taistelut kehittyvät ”yleensä kuitenkin - - meille suotuisasti”. Uutisissa kerrotaan kuinka paljon venäläiset ovat ottaneet vankeja tai sotasaalista, mutta tappioista ei puhuta mitään. Niissä voitiin kertoa, että venäläiset olivat joutuneet perääntymään, mutta yleiskuva tilanteesta pyrittiin kääntämään suotuisaksi.³²⁸ Vuoden 1915 tappiollinen tilanne ja keisari Nikolai II siirtyminen armeijan ylipäälliköksi³²⁹ eivät kuuluneet uutisoitaviin asioihin.

Arkkiveisujen ja sanomalehtien vaikeneminen kertoo sotasensuurin tiukentumisesta. Vielä Venäjän ja Japanin välisen sodan aikana oman maan joukkojen tappioista pystyi kirjoittamaan ja vain yhdessä arkkiveisussa on merkintä sensuurista³³⁰. Sen sijaan ensimmäisen maailmansodan osalta ainoastaan yhdessä arkkiveisuissa ei ole sensuuriviranomaisen merkintää.³³¹ Tämä kertoo siitä, että painotuotteita valvottiin tarkemmin kuin ennen. Tiukentunut sensuuri näkyy myös Saapuneiden salaisten asioiden diaareissa, joissa painoylihallituksen antamat takavarikointimääräykset lisääntyvät vuosien kuluessa. Ennen vuotta 1913 määräyksiä oli vain satunnaisesti³³², mutta siitä eteenpäin takavarikkoja tehtiin kuukausittain. Määräykset koskivat muun muassa sanomalehtiä ja niiden lisänumeroita, kirjoja ja runokokoelmia.³³³ Asiakirjoista löytyi vain yksi merkintä, jossa takavarikon kohteena on hyvin todennäköisesti ollut arkkiveisuja. Kyseessä ovat runokokoelmat nimeltä *Kuplettilauluja Helsingin huomatuimpain huvisaarten kesäelämästä* ja Kasper Tantun sekä Jali Joutsenen painattama *Parivaljakolla*.³³⁴ Tästä voi päätellä, että arkkiveisut rikkoivat sensuurimääräyksiä harvoin.

Laulujen rooli tiedonvälittäjinä vaihtelee. Toiset laulut keskittyvät kuvaamaan sodan kauhuja yleisesti ilman uusia tietoja³³⁵, kun taas toiset ovat hyvinkin informatiivisia.

³²⁷ Maailmansota., Kotimaa 1.6.1915.

³²⁸ Esim. Sota. Itäinen sotaanäyttämö., Uusi Aura 1.6.1915.; Maailmansota. Itäinen sotaanäyttämö., AL 16.6.1915.; Maailmansota., TS 2.10.1915.

³²⁹ Virrankoski 2001, 702.

³³⁰ O. W. M.: Laulu Itä-Aasian sodasta Wenäjän ja Jaappanin välillä., 1905.

³³¹ L. J. Tikkanen: Uusi Laulu Maailman sodasta., 1917.

³³² SSAD Ag:3, TMA.; SSAD Ag:4, TMA.; SSAD Ag:5, TMA.

³³³ Esim. Suomen Painoylihallituksen määräys takavarikosta 13.6.1913, SSAD Ag:6, TMA.; Suomen Painoylihallituksen määräys takavarikosta 18.7.1913, SSAD Ag:6, TMA.

³³⁴ Suomen Painoylihallituksen määräys takavarikosta 27.10.1915, SSAD Ag:7, TMA.

³³⁵ Esim. L. J. Tikkanen: Uusi Laulu Maailman sodasta., 1917.

Esimerkiksi *Sarajewon murhassa* kerrotaan yksityiskohtia ja mainitaan paljon paikannimiä.³³⁶ Lauluissa kerrottiin myös ensimmäisen maailmansodan aikana käyttöön otetuista uusista aseista ja taistelutavoista. Aikalaisten mielestä: ”Sota nykyinen kumma on, sitä kun / niin monella muotoa käydään, / ei yksin maalla ja merellä / waan weden allakin näytään”. Laulu kuvaa sukellusveneitä, jotka pystyivät ampumaan torpedoja. Laivojen lisäksi taisteltiin myös taivaalla ilmalaivojen pudottaessa pommeja³³⁷ ja viholliskoneiden ottaessa mittaa toisistaan. Kauhista herätti ranskalaisen insinöörin kehittelemä uusi räjähdysaine, eli turpinaatti. Sitä oli testattu sodassa ja räjähdys oli tehnyt tuhoa laajalla alueella, mutta uhreissa ei ollut näkynyt haavoja.³³⁸

Venäjä ja Japanin sodasta kertovien arkkiveisujen tavoin lauluissa tuodaan esiin sodan vaikutukset arkeen. Niissä kuvataan ihmisten surua, puutetta ja kurjuutta sekä sairauksia ja nälkää.³³⁹ Sodan kuvattiin aiheuttavan myös materiaalisia tappioita. Viljelijät menettivät satonsa, talot, kylät sekä kaupungit tuhoutuivat ja pommit putoilivat hajottaen ympäriltään kaiken. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa sotaa pidettiin maailman suurimpana, eikä historia tiennyt sen vertaisia.³⁴⁰ Kyseessä on kirjoittajan tehokeino, jolla haluttiin voimistaa oman laulun sanomaa.

Sodan alussa taistelujen oli uskottu olevan ohi hetkessä ja joukot pääsisivät palaamaan kotiin. Kukaan ei uskonut, että sota venyisi ja kestäisi useita vuosia.³⁴¹ Lauluille on tyypillistä kertoa, ettei vielä tiedetä kuinka sodassa tulee käymään tai milloin se loppuu.³⁴² Sotilaiden näkökulmasta kirjoitetuille lauluille on tyypillistä samalla aikaa sekä eräänlainen rehvakkuus että epävarmuus omasta kohtalostaan. Kertoja hyvästelee vanhemmat, ystävät ja rakkaat, joita hän ei ehkä enää koskaan tapaa. Sotaa kuvataan lauseella: ”Ei silloin sääliä puolella / Eikä toisellakaan oo; / Kaikilla mielessä silloin on / Maatansa puolustaa.” tai puhutaan tulevasta kunniaista: ”Mainetta maallemme / Silloin me tuomme / Ristiä on rintamme / Kahden puolen täynnä”. Lauluissa otetaan huomioon, etteivät kaikki palaa kotiin, mutta se on Jumalan tahto sekä kohtalo. Ja parempi onkin kuolla taistelussa sankarina kuin elää pelkurina.³⁴³

³³⁶ Manne Wolanen: *Sarajewon murha eli Laulu Maailmansodasta ynnä Sodan hymni*, 1914.

³³⁷ J. J.: *Maailmanpalo. Kaikkein uusin sotalaulu*. 4., 1915.

³³⁸ H. Nurhonen: *Lauluja ja taistelukuvaus Maailmansodasta*, 1914.

³³⁹ Esim. Juho Juhonpoika: *Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa* N:o 2., 1914.

³⁴⁰ Juho Juhonpoika: *Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa* N:o 2., 1914.

³⁴¹ Ferro 2002, 84.; *Mitä sodan pituudesta ajatellaan.*, *Kansan Ääni* 27.8.1914.; *Sodan toinen vuosipäivä.*, *Pohjolan Sanomat* 2.8.1916.

³⁴² Juho Juhonpoika: *Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa* N:o 2., 1914.; J. J.: *Maailmanpalo. Kaikkein uusin sotalaulu*. 4., 1915.

³⁴³ L. M.: *Sotilaitten lauluja*. N:o3., 1914.

Ensimmäisen maailmansodan aikana suurin osa suomalaisista sai elää tavallista elämää, koska sodan vaikutukset näkyivät lähinnä taloudellisesti. Tavallista kansaa koettelivat inflaatio ja elintarvikkeiden hinnan nousu. Sen sijaan työttömyystilannetta paransivat vuonna 1915 aloitetut linnoitustyöt. Sodan jatkuessa vaikutukset alkoivat lisääntyä. Suomessa oli puutetta elintarvikkeista ja niiden hinnat kallistuivat, mutta palkat eivät nousseet samaa tahtia. Voin, maidon sekä sokerin jakelua kuluttajille alettiin säännöstellä vuoden 1916 lopulla.³⁴⁴ Lauluissa kuvataan miten elintarvikkeet kallistuvat, liikenneyhteydet ulkomaille katkeavat, tehtaiden tuotanto keskeytetään ja ihmiset jäävät työttömiksi, joten ”kuristaa nyt tuhansien / täytyy suoliwyötä”. Kurjuuden keskellä suomalaisten tulisi muistaa, että taisteluissa tilanne on pahempi. Lauluissa saatettiin antaa suora kehoitus: ”Kärsimykset kestetään / me suorat suomalaiset / tehdään työtä uutterammin / miehet sekä naiset. / - - pahempiakin päiviä / on ollut osanamme.”³⁴⁵

Kuulijoita saatettiin pyytää rukoilemaan sotilaiden puolesta, koska he sotivat Suomenkin puolesta.³⁴⁶ *Uusi Laulu Maailman sodasta*. kehottaa suomalaisia muistamaan, että ”Sull’ on ollut suoja muuri, / Wenäjä ennen juuri, / Hänpä vielä suojelee!”³⁴⁷ Kansan keskuudessa arvailaan sodan tuloksia, mutta parempi olisi kuitenkin ”jääda tyynesti odottamahan, / eikä pitäisi uskoa huhuja, / ne kun pyrkiwät suurentamahan. / Emme rauhan toimissa ymmärrä / miltä näyttää taistelun taulu, / me uuraasti töitämme teemme waan/ niin loppua saa tämä laulu”.³⁴⁸ Lauluissa kirjoittajat siis tuovat esiin omia mielipiteitään ja antavat kehoituksia Suomen kansalle. Kehoituksilla saatettiin pyrkiä estämään huhupuheiden leviämistä.

³⁴⁴ Virrankoski 2001, 698—699.

³⁴⁵ Juho Juhonpoika: Laulu suuresta maailmansodasta, joka nyt on riehumassa N:o 2., 1914.

³⁴⁶ Gustaf Rosenborg: Laulu Maailmansodasta, 1915.

³⁴⁷ L. J. Tikkanen: Uusi Laulu Maailman sodasta., 1917.

³⁴⁸ J. J.: Maailmanpalo. Kaikkein uusin sotalaulu. 4., 1915.

5. Lauluilla tehtiin politiikkaa

5.1. Akitaattorien saarnateksti

Kolmas teemani on politiikasta kertovat arkkiveisut. Tutkimusaikakauteni aikana suomalainen yhteiskunta muuttui sääty-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskunnaksi.³⁴⁹ Kansan alemmat luokat saivat ja alkoivat myös vaatia enemmän oikeuksia. Yhtenä syynä muutokseen oli työväenluokan nousu. Lisäksi puoluepolitiikka muuttui eduskuntauudistuksen sekä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä. Tässä luvussa tutkin, miten lauluissa käsitellään vaaleja ja eduskuntatyötä sekä miten erilaiset poliittiset aatteet näkyvät suhtautumisessa muihin. Lähteinäni käytän 16 laulua.

Tutkimuskirjallisuudessa vuoden 1905 suurlakko kuvataan merkittävänä tapahtumana erityisesti työväelle.³⁵⁰ Suomessa suurlakko kesti vajaan viikon ja loppui 4. marraskuuta kun Venäjän keisari antoi manifestin, joka lopetti helmikuun manifestin toimeenpanon. Samalla senaatille annettiin lupa valmistella yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvaa valtiopäiväjärjestystä. Muutos teki eduskunnasta yksikamarisen ja antoi äänioikeuden kaikille 24 vuotta täyttäneille kansalaisille, mikä tarkoitti äänioikeutettujen määrän lisääntymistä yli 85 prosentilla. Alimpien kansanryhmien lisäksi uusia äänestäjiä olivat naiset.³⁵¹

Työväenliikkeen johtohahmot uskoivat, että parantamalla ensin työläisten ja vähävaraisten taloudellista ja yhteiskunnallista asemaa, kansa saataisiin puolustamaan autonomiaa. Kun kansa saisi äänioikeuden, heitä alkaisi kiinnostaa valtiolliset asiat kuten perustuslaki. Radikaalimpi näkemys oli, ettei työväki voinut tuntea kiintymystä maataan kohtaan, jos he olivat sorrettuja ja oikeudettomia. Oli siis epävarmaa, oliko köyhälistöllä oikeastaan edes isänmaata, mitä puolustaa. Taistelu äänioikeudesta oli siis ollut isänmaallista toimintaa, mutta työväenliikkeen kannalta nähtynä. Venäjän kysymys ei kuulunut luonnostaan työväenliikkeen toimintaan, koska puolueen ideologia oli yhteiskunnallinen eikä kansallinen.³⁵²

Lauluissa on tyypillistä kehottaa kansaa äänestämään ja tällä tavalla vaikuttamaan asioihin. Ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja painetussa *Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä* korostettiin äänioikeuden merkitystä. Äänioikeutta pidettiin kalliina asiana ja sitä tulisi

³⁴⁹ Markkola 1994, 232.

³⁵⁰ Ks. esim. Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905, 2008.

³⁵¹ Virrankoski 2012, 286–287.

³⁵² Kujala 1995, 25, 129-130.

käyttää kansan eduksi, eli äänestää sosialisteja. Tuolloin kansa saa edustajan, joka puolustaa ja ”eestämme suuta soittaa”. Painotuotteessa kuvataan myös käytännön eduskuntatyötä: ”jos heitä on enimmäkseen puolet, / silloin he ovat määrääjät, / lakeja silloin säätävät”.³⁵³ Näin kansalle kerrottiin myös konkreettinen syy miksi kannatti äänestää sosialisteja.

Toisaalta saman painotuotteen laulussa *Kumma laki*. oltiin huolissaan siitä, mitä tapahtuu, kun äänioikeus annetaan naisille. Äänioikeutettuja naisia oli enemmän kuin miehiä, joten naisten oli mahdollista järjestää eduskuntaan naisemmistö. Kirjoittajan mukaan siitä seuraisi ”akkavalta ainakin / ja juorusanain heitto” sekä ”tutut kahvikekkerit” ja ”sekasotku”. Laulussa irvailaan: ”He laittaa päähän kypärit / ja vöille kyökkiveitset. / He sitten ovat poliisit / ja heill’ on ratsupeitset.” Kirjoittaja on sitä mieltä, että naisten valta tuo sorron takaisin ja tämän takia hän vetoaakin naisiin, jotta nämä äänestäisivät miehiä. ”Te siten pahan vältätte, / kun valtaa tahdo ette, / sen suotte jäädä miehille, / vain meitä valitsette.”³⁵⁴ Laulussa näkyy naisiin kohdistuvaa valistamista, josta kirjoitin jo aiemmin. Mielestäni naisvastaisuus poliittisissa lauluissa on kuitenkin enemmän poikkeus. Esimerkiksi laulussa *Naisille*. heidän toivottiin liittyvän ”köyhälistön liittoon” ja auttavan poistamaan sortoa. Kirjoittajan mukaan naiset ovat ansainneet tasa-arvon miesten rinnalla. ”Onhan heille luotu arvo sama, / Joten se on heille kuuluva.”³⁵⁵

Lauluissa korostetaan yhdessä tekemistä. Kansaa kehoitetaan äänestämään, koska yksin ei voi saada aikaan muutoksia. Sen sijaan, jos liittyy siskojen ja veljien liittoon, voidaan kohottaa kansa kunniaan.³⁵⁶ Suomalaista puoluetta kannattavissa lauluissa korostetaan suomalaisten yhteenkuuluvuutta ja ihmetellään kansan jakaantumista useaan eri puolueeseen. Niissä kehoitetaan talollisia, torppareita, siskoja ja veljiä sekä mökkiläisiä yhteistyöhön³⁵⁷ ja yhtymään ”Suomen lipun ympärille”. Näin he muodostaisivat suuren joukon, joka on ”Kansallisten aatteittemme lujaa suoja muuri”. Näin ”yksi mieli yksi kieli kaikuis kaikkialla, / Ja kolkot korwet raiwattaisiin työllä ahkeralla!!!”³⁵⁸ Lauluissa pyrittiin siis puhuttelemaan kuulijaa, jotta tämä innostuisi äänestämään. Sanoma on kohdistettu ennen kaikkea alempien luokkien edustajille, vaikka kirjoittajan puoluekanta vaihtelee.

Äänioikeuden myötä kansasta tuli tärkeä poliittinen tekijä porvariston silmissä. Uusien äänestäjien suuri määrä aiheutti porvaristossa pelkoa, sillä kansa oli vapaa toimimaan

³⁵³ Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä, 1906.

³⁵⁴ Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä, 1906.

³⁵⁵ Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

³⁵⁶ Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä, 1906.

³⁵⁷ J. J.: Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnateksti., 1908.

³⁵⁸ J. J.-ri.: Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu., 1908.

äänestystilanteessa, miten tahtoi.³⁵⁹ Laulussa *Tiensuun muorin waalireissu* kuvataan miten ylempät luokat yhtäkkiä kiinnostuvat kansasta. Ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja talojen palkolliset kutsutaan kahvipöytään ja kehoitetaan äänestämään ”kansallisia”. Lisäksi ”suometaarit” ja ”lailliset” tekevät vaalityötä kansan parissa apunaan papisto, joka pelotteli kansan joutuvan helvettiin, jos nämä äänestävät ”timokraatei”. Laulun mukaan kansan äänestyskäyttäytymiseen pyrittiin vaikuttamaan muistuttamalla, että sosialistit polttavat kirkot, tappavat papit ja pilkkaavat Jumalaa. Vaalipäivänä talon renki kokoaa rekensä kyytiin ”kaikki rammot, waiwaiset / Joill’ ennen oli heitetty wain iwakatsehet” ja vie heidät äänestyspaikalle.³⁶⁰

Sama laulu kuvaa myös sitä, miten uusi tilanne yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli. Silloin kansa ”pääsi ensi kerran wiiwan wetohon”, sillä ennen tämä oli ollut ”yksin herrain tehtävä”.³⁶¹ Maaseudun väestölle äänestäminen oli tuntematon asia, joka saattoi herättää pelkoakin. Esimerkiksi Urjalassa järjestettiin niin sanottuja harjoitusvaaleja, joissa perehdyttiin ihmisiä äänestyslippuihin, punaisen viivan käyttöön ja vaaliuurniin.³⁶² Myös Tiensuun muori on peloissaan, eikä tiedä mitä äänestyspaikalla tulisi tehdä.³⁶³

Maaliskuussa 1907 järjestetyt eduskuntavaalit olivat todellinen voitto sosiaalidemokraattiselle puolueelle sen saatua läpi 80 kansanedustajaa. Puolueen etumatka muihin oli huomattava, sillä vanhasuomalaiset saivat 59 ja nuorsuomalaiset 26 paikka, eli suunnilleen saman verran kuin sosiaalidemokraatit yhteensä. Vaalien tulosta pidettiin yllättävänä, sillä työväenliikkeen voimaa ei oltu osattu arvioida. Toisaalta nuorsuomalaiset olivat yliarvioineet oman kannatuksensa ja järkyttyivät hävittyään työväenliikkeen lisäksi vanhasuomalaisille. Porvarillisilla puolueilla oli kuitenkin jatkuvasti enemmistö eduskunnassa työväenliikkeen kannatuksesta huolimatta.³⁶⁴

Kansan silmissä nuorsuomalaiset olivat herrojen puolue, vaikka se todellisuudessa oli edistyksellisempi kuin vanhasuomalaiset. Vareksen mukaan heidän vaaliohjelmansa sisälsi kansan kannalta kaukaisia asioita vaikeasti selitettynä, kun taas suomettarelaiset osasivat esittää asiansa maanläheisemmin.³⁶⁵ Asenne nuorsuomalaisia kohtaan tulee esiin arkkiveisuissa. Esimerkiksi *Perustuslaillisten Riemumarssissa* perustuslailliset kuvataan

³⁵⁹ Anttila, Kauranen, Löytty, Pollari, Rantanen & Ruuska 2009, 255.

³⁶⁰ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä, 1913.

³⁶¹ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä, 1913.

³⁶² Suomenjoki 2010, 247.

³⁶³ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä, 1913.

³⁶⁴ Vares 2000, 119–120.; Virrankoski 2001, 600.

³⁶⁵ Vares 2000, 192–193.

rikkaiksi, vaikutusvaltaisiksi, tyhmiksi ja persoksi viinalle. He pyrkivät jarruttamaan edistystä ja käyttämään lakia ”keppihevosenä”, jolla voi huijata kansan enemmistöä ja elää köyhien kustannuksella. Perustuslailliset lupaavat köyhille paikan taivaasta, mutta myös pelottelevat helvetillä. Puolueen jäsenten murheena ovat sosialistit, jotka puhuvat politiikkaa kansalle. Laulussa perustuslailliset kuvataan hyvin radikaaleiksi, sillä keinoiksi sosialisteja vastaan mainitaan ”Työn sulkija niille laitamme / Että nälkään kuolevat” ja ”Me lahtarikaartin laitamme / Ja kaikki tapamme”.³⁶⁶ Laulussa *Ken?* perustuslailliset kuvataan lupausten pettäjinä. Kirjoittaja viittaa ilmeisesti suurlakkoon kertoessaan, miten puolue lupasi kansalle oikeutta ja leipää yllyttäen lakkoon ”ryssän” harjoittamaa sortoa vastaan. Lopulta puolue kuitenkin sieppasi vallan ja ryhtyi itse sortamaan kansaa.³⁶⁷

Toisaalta myös sosialisteja syytettiin epärehellisyydestä. Puolueen vaalityötä tekevät jäsenet ”Walheen kengät jaloissaan - - pitkin maita marssii, / Hajonnutta ohjelmaansa paikkailee ja parsii. / Tuulen tupiin laitellaan taas uudet kadistukset, / Omenapensaat kukkiwat ja eläkelupaukset.” Laulussa korostettiin, että vaikka puolue sanoo olevansa köyhien asialla, he tekevät todellisuudessa yhteistyötä ruotsalaisen kansanpuolueen kanssa ja jarruttavat uudistustyötä. Kirjoittaja muistuttaa Laukon torppareista, jotka uskoivat sosialistien puheita, mutta saivat kärsiä lakon seurauksista. Sosialisteja syytettiin myös siitä, etteivät he puolusta suomen kieltä. Heidän vastakohtanaan tuotiin esiin Suomalainen puolue, joka on isänmaan, suomalaisuuden ja kansanvallan asialla. Laulussa ”kaunista äidinkieltämme” sortavat ruotsinkieliset virkamiehet, joille kirjoittaja ennustaa ”lähtöpassseja”.³⁶⁸ Laulun kirjoittanut Suomalaisen puolueen kannattaja osasi käyttää arkkiveisuja hyväkseen vaalityössä, jotta puolueen sanoma tulisi tutuksi kansalle. Hän myös vetosi kansalle tärkeisiin asioihin.

Kaikkein näkyvimmin sosialisteja vastaan hyökättiin heidän puolueohjelmansa olevan uskonnonvapauskohdan takia. Maaseudun väestö oli uskonnollista, joten puolueohjelmaan kuuluva uskonnonvapauskohta koettiin paikoitellen hankalana puolueen sisälläkin. Pappeja ja kirkkoa voitiin haukkua, mutta niitä ei asetettu vastustamaan suoraan, koska se olisi saattanut karkottaa äänestäjiä.³⁶⁹ Laulussa *Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnatekstissä.* kuvataan sosialistien vaalityötä. Siinä kerrotaan monen ihmisen uskoneen kiertäviä ”nurkka saarnaajia”, jotka pilkkaavat Lutherin oppia ja kieltävät Jumalan. Kirjoittajan mielestä vaalityössä olevilla matkapapeilla on ”Suomalaisten hajotus

³⁶⁶ Perustuslaillisten Riemumarssi., 1906.

³⁶⁷ *Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä*, 1906.

³⁶⁸ J. J.-ri.: *Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu.*, 1908.; J. J.: *Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnateksti.*, 1908.

³⁶⁹ *Esim. Ehrnrooth 1992, 287.*

- - mielessään” ja usein puheet saavatkin aikaan sen, että ”Suomalaiset keskenänsä / Joutuu riitahan.” Kirjoittaja kuvaa, miten vaalitaistelun aikana kansa saa ”monenlaista / Sielun ruokaa”. Yksi lupaa ”laittomasti / Maita paaluttaa”, toinen puhuu ”laillisuuden pajunköyttä” ja kolmas aikoo poistaa kouluista uskonnon. Lisäksi kansalle luvataan tehdä kirkoista teatterit, lupailtaan omaisuuden tasausta, pilkataan Jumalaa ja toisaalta tukeudutaan Raamattuun, saarnataan vallankumouksesta ja julistetaan suomettarelaiset pannaan. Mukana on hieman ironiaakin: ”Kymmenes sit koperoi / Mi jääpi toisilta. / Saarnailepi satuja ja / Buddan oppia.”³⁷⁰ Laulun sävy on humoristinen, mutta kirjoittajan tarkoituksena on kritisoida sosialistiagitaattoreita, jotka lupailevat kansalle liikoa.

”Nurkka saarnaajat” pääsivät kiertämään maata usein 1900-luvun alussa, koska eduskuntavaalit pidettiin aikavälillä 1907-1911 joka vuosi. Sosiaalidemokraatit pyrkivät käyttämään eduskuntaa hyväkseen puolustaessaan kansalaisten perusoikeuksia ja arvostellessaan oikeuslaitoksen toimintaa. Kiristyneiden sensuuriolojen takia eduskunta oli ainoa paikka, missä mielipiteitä pystyi esittämään ilman pelkoa painokanteista.³⁷¹ Kansanedustajat esittivät vastalauseita aina kun he kokivat, että Suomen valtiosäntöä oli loukattu. Keisarilla oli näissä tilanteissa mahdollisuus hajottaa eduskunta ja tästä seurasi uusien vaalien järjestäminen.³⁷² Toisaalta eduskunnan vastalauseet muuttuivat varovaisemmiksi, koska ei haluttu antaa keisarille syytä hajottaa eduskuntaa.³⁷³ Toisen sortokauden myötä eduskunnan toimintaa rajoitettiin ja valvottiin entistä tarkemmin.³⁷⁴

Vuodelta 1908 löytyy arkkiveisu nimeltä *Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu*. Aluksi kirjoittaja kertoo miten ”Otan laulun aiheeksi sen illan wieton kuuman, / Kun sosialistit hajottivat Suomen uuden Duuman.”³⁷⁵ Laulu kertoo tapahtumista, jotka johtivat Mechelinin senaatin kaatumiseen ja lopulta eduskunnan hajotukseen vuonna 1908. Tuolloin kaikki kolme pääryhmää, eli nuorsuomalaiset, vanhasuomalaiset ja SDP, tekivät omat välikysymyksensä. Äänestyksissä puolueet pyrkivät taktikoimaan, jotta saisivat haluamansa lopputuloksen. Viimeisessä äänestyksessä olivat vastakkain SDP:n ja nuorsuomalaisten ehdotukset. Porvarilliset puolueet pitivät vasemmiston ehdotusta erittäin jyrkkänä, mutta kun vanhasuomalaiset äänestivät tyhjää, SDP:n ehdotus voitti.³⁷⁶ Laulussa kirjoittaja kuvaa miten sosialistit olivat kirjoittaneet ”moitelauseen mielettömän hurjan” ja ruenneet ”laatimahan lakia Wenäjälle, / Taluttaen eduskunnan wahingon weräjälle”. Laulajan

³⁷⁰ J. J.: Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnateksti., 1908.

³⁷¹ Heikkilä 1993, 271—272.

³⁷² Virrankoski 2012, 290.

³⁷³ Virrankoski 2001, 606.

³⁷⁴ Ehrnrooth 1992, 485.

³⁷⁵ J. J.-ri.: Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu., 1908.

³⁷⁶ Vares 2000, 155–156.

mukaan ”wiikingit” ja sosialistit olivat tehneet yhteistyötä ja näin aiheuttaneet eduskunnan hajotuksen.³⁷⁷ Viikinki-sanaa käytettiin tuohon aikaan politiikassa kiihkomielisistä ruotsalaisuuden kannattajista.³⁷⁸

Lauluissa näkyy sosiaalisten kysymysten kärjistyminen. *Kalamiesten laulussa* kirjoittaja pohtii torppareihin liittyvää lakiehdotusta, joka on ”Koko Suomen köyhälistön / Hartain tosi toiwomus”. Laulun mukaan torpparit ja tilattomat odottavat jännityksellä maalaisohjelman toteuttamista. Kirjoittaja kehottaa Suomalaista puoluetta pitämään lupauksensa ja viemään läpi suuri maalaisohjelma, sillä jos maattomat saisivat maata ja torpparit turvaa, köyhälistöllä olisi vähemmän huolia. Tällöin ”epäsopu luokka wiha / Kansastamme katoais”.³⁷⁹ Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa Suomalainen puolue oli pyrkinyt houkuttelemaan torppareita ja pienviljelijöitä radikaalilla yhteiskuntapoliittisella vaaliohjelmallaan.³⁸⁰

Myös sosialistit lupaavat arkkiveisuissa parantaa ihmisten oloja ja poistaa kurjuuden. Vastakohtana sosialisteille nähdään porvarihallitus, joka haluaa pitää yhteiskunnan ennallaan viettäen ”mässäselämää”, vaikka miljoonilla on nälkä. He ajavat omia etujaan, lahjovat tuomareita ja laittavat vastustajat vankilaan.³⁸¹ *Hallituksen voittolaulussa* hallituksen eloa kuvataan huolettomaksi: ”Meill’ aika rientää sukkelaan, / Saa yötkin walwoa. / Me pahnallamme skoolataan / Ja senaatissa kuorsataan. / Kun kansa katsoo kelloa, / Me ei kun pulloa.” Hallituksen kerrotaan rakastavan ryssää ja taantumusta, eikä porvareita haittaa, vaikka maassamme olisi nälkä, rutto tai sota, kunhan vain palkat nousevat.³⁸² Lauluissa on tyypillistä syyttää porvaripuolueita siitä, että ne tekevät yhteistyötä venäläisten kanssa. Esimerkiksi Suomalaisen puolueen ei sanottu edustavan suomalaisia olenkaan.³⁸³

Kun sosiaaliuudistuksia ei saatu menemään läpi, sosiaalidemokraatit alkoivat pelätä, että työväki ja torpparit menettäisivät uskonsa puolueeseen. Näin ollen viipyminen laitettiin porvaripuolueiden syyksi, jotka ”Pietarin tietä” käyttäen vehkeilevät Venäjän taantumuksellisen hallituksen kanssa.³⁸⁴ *Porvarien riemuvirressä* kuvataan suomettarelaisten pyrkivän estämään uudistuksia, ja pyytäneen apua Venäjän pääministeri Stolypiniltä. Laulussa kuvataan, miten pääministeri on ”Idän mahti, turwamme, linnamme wahwa. / -

³⁷⁷ J. J-ri.: Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu., 1908.

³⁷⁸ Häkkinen 2011, 1488.

³⁷⁹ J. J.: Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnateksti., 1908.

³⁸⁰ Virrankoski 2012, 287.

³⁸¹ Esim. Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä, 1906.

³⁸² Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

³⁸³ Esim. Ee Vuu Vessu: Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä, 1906.

³⁸⁴ Heikkilä 1993, 293–294.; Virrankoski 2001, 611.

- Esteet ja waarat se tieltämme raiwaa. / - - Siksi meidän täytyykin miljoonat antaa. / - - Stolypinin alttarille kiitosuhri kantaa”.³⁸⁵ Tällä kirjoittaja viittaa eduskunnassa käytyyn keskusteluun sotilasmiljoonien maksusta. Sotilasmiljoonilla tarkoitettiin korvausta, joka suomalaisten tuli maksaa korvauksena siitä, ettei suomalaisia enää rekrytoitu armeijaan.³⁸⁶ Laulussa kirjoittaja pyrkii mustamaalaamaan suomettarelaisia syyttämällä heitä yhteistyöstä venäläisten kanssa.

Porvarien unessa. ongelmaksi nähdään kansansyöjät ja Venäjän taantumus, mikä hallitsee Suomen eduskuntaa. Kirjoittaja on lainannut lauluunsa idean arkkiveisusta *Hapankaalilaulu*³⁸⁷, jonka olen luokitellut Venäjältä kertoviin arkkiveisuihin. Näiden laulujen runko on sama, mutta esimerkiksi henkilöiden nimet ja ongelmat ovat erilaisia. Tässä laulussa eduskunta on hajotettu ”ryssän tuomiolla” ja porvarit veljeilevät venäläisten kanssa. Kirjoittaja kommentoi äskettäin käytyjä vaaleja mainiten ”manttaalipapat”, jotka olivat uhkailleet, ettei saa äänestää sosialisteja, tai ”leivän mä sulta kiellän”. Hän myös ihmettelee, mistä ”ne mustat kynät” olivat tulleet vaalipaikkaan.³⁸⁸ Sosiaalidemokraatit pettyivät lokakuussa 1917 pidettyjen vaalien tulokseen, koska heidän edustajamääränsä tippui 103 edustajasta 92 edustajaan. Sosiaalidemokraattien oli vaikea hyväksyä vaalien tulosta ja puolueen sisällä esitettiin jopa väitteitä vaalivilpistä.³⁸⁹

Lukuisten eduskunnan hajotusten ja niistä seuranneiden vaalitaisteluiden pelättiin vähentävän työläisten kiinnostusta äänestämiseen. Kansan keskuudessa kiertävät agitaattorit muistuttivat kansaa suurlakon ja mielenosoitusten vaikutuksesta uuden vaalilain voimaantumiseen. Sosiaalidemokraatit pyrkivät vaaliagitaatiossaan muodostamaan vastakkainasettelua, jossa toisella puolella olivat esimerkiksi herrat ja toisella työläiset tai köyhät vastaan rikkaat, sosialistinen yhteiskunta vastaan kapitalistinen yhteiskunta. Tällä tavalla saatiin aikaan luokkavihaa. Köyhille kerrottiin, että heidän kurjuutensa oli ylempien luokkien syytä, eikä kohtalo tai Jumalan tahto. Korostamalla tätä köyhien haluttiin kyseenalaistavan vallitseva järjestelmä. Sosialistinen yhteiskunta haluttiin kuvata maanpäällisenä paratiisina, missä riistäjät saisivat tuomion ja rangaistuksen. Puolueen johto ei ollut pyrkinyt näin radikaaliin propagandaan, mutta agitaattorit katsoivat sen menevän parhaiten perille kansaan.³⁹⁰

³⁸⁵ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

³⁸⁶ Heikkilä 1993, 78.

³⁸⁷ Laulajapoika: Hapankaalilaulu, 1916.

³⁸⁸ K. A. Gustafsson: Ajan aallot, 1917.

³⁸⁹ Virrankoski 2001, 711.

³⁹⁰ Ehnrooth 1992, 284.: Virrankoski 2012, 293.

Agitaattorit lupasivat, että tulevaisuudessa osat vaihtuisivat ja tällöin köyhät olisivat parempia kuin rikkaat. Puhujat halusivat korostaa oikeudenmukaisuutta ja työläisten sekä muiden köyhien keskinäistä veljeyttä. Puheessa käytettiin paljon konkretiaa, kuten lupauksia lyhyemmästä työpäivästä ja paremmista palkoista.³⁹¹ Suodenjoen mukaan paikallisten agitaattorien ”kielenkäytössä edistysusko nivoutui voimakkaaseen tunnelataukseen, suoranaiseen puoluevihaan, joka tukeutui kansanomaiseen kiistämiseen kulttuuriin.”³⁹² Viitteitä sosiaalidemokraattien agitaatiopuheesta näkyy myös toisessa alateemasani. Käsittelen seuraavaksi työläisiä kuvaavia lauluja, jotka ovat hyvä esimerkki luokkavihan lietsomisesta.

5.2. Köyhälistön vapauslauluja

Ensimmäinen suomalainen ”työväenliikkeen poliittisia päämääriä” tukeva arkkiveisu on *Työmiehen Walitus kalliina aikana Tammikuulla 1892* ja siinä puhutaan työläisten huonojen olojen lisäksi muun muassa alkoholin haitoista. Vuosisadan vaihteessa työväenliikkeen aatteet ilmestyivät kansanlauluihin ja erityisesti arkkiveisuihin. Laulut kuvastivat aikakauden yhteiskunnallista sekä aatteellista muutosta.³⁹³ Työväenlaulut olivat usein aatteellisia marsseja, joiden korkealentoisessa tyyliässä näkyi ajan isänmaallinen runous. Ulkomaalaisia lauluja ei useinkaan osattu suomentaa, joten ennen sisällissotaa laulut olivat kotimaisia.³⁹⁴

Työläisiä käsitteleviä lauluja tai runoja on aineistossani 30 kappaletta ja ne julkaistu lähinnä toisen sortokauden aikana. Tutkin muun muassa minkälaisia päämääriä sekä arvoja laulut kuvaavat, ketkä olivat työläisten vastustajia ja miten laulut suhtautuvat Jumalaan tai väkivaltaan. Olen luokitellut laulun työläisiä koskevaksi, jos se sisältää paljon mainintoja työstä, kansasta ja köyhistä ja jos laulun taustalla vaikuttaisi olevan poliittinen päämäärä. Useinkaan painotuotteet eivät sisällä vain työläisiä käsitteleviä lauluja, vaan niissä on muitakin teemoja³⁹⁵, mutta mukana on myös arkkiveisuja, joihin kirjoittajat ovat painattaneet ainoastaan työväen lauluja.³⁹⁶ Ne on siis painettu työväen aatetta ajatellen ja tukien.

³⁹¹ Soikkanen 1961, 181—182.

³⁹² Suodenjoki 2010, 309.

³⁹³ Saunio & Tuovinen, 1978, 16—18.

³⁹⁴ Hako 1981, 209.

³⁹⁵ Esim. Arkkiveisuja y.m. vetänyt viisi itse Ee vuu vessu, 1904.

³⁹⁶ Esim. Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.; K. A. Gustafsson: Ajan aallot, 1917.

Vuonna 1899 perustettu Suomen työväenpuolue erosi muista maista siinä, että sen kannattajien ja jäsenten enemmistö oli maaseudun tilatonta väestöä.³⁹⁷ Kannattajista löytyi myös aatelisia, maistereita ja opettajia, mutta suurin osa oli itsekin lähtöisin kansan parista.³⁹⁸ Sama sosiaalinen tausta oli myös arkkiveisujen tekijöillä.

Arkkiveisua *Köyhälistön vapauslauluja* mainostettiin *Työmieheissä* vuonna 1909.³⁹⁹ Painotuote sisältää yhdeksän laulua ja ne ovat kaikki melko lyhyitä, vain muutaman säkeistön pituisia ja niiden sisältö on ytimekäs. Kirjoittaja puhuu köyhälistöstä, orjista, joukosta ryysyissä ja arvottomista kurjista, mutta puhetapa ei ole halveksuva.⁴⁰⁰ *Uudessa Työväenmarssissa*. työväkeä kuvataan orjina, joita painavat vieraan virkavallan laittamat kahleet. Laulu kuvaa, miten orjien mitta on tullut täyteen ja ”kurjuuden kahleita katkotaan pois”.⁴⁰¹ Parikan mukaan tällainen puhetapa on merkki kahtiajaon julkituomisesta ja asioiden kääntämisestä nurin, niin että moraalii kääntyikin kahleet laittaneita vastaan. Tämä voisi viitata siihen, että työväki halusi tuoda oman viestinsä esiin mahdollisimman voimakkaasti ja samalla herättää keskustelua tilanteesta.⁴⁰²

Lauluille onkin tyypillistä kuvata työväestön kurjuutta. Työläiset kuvataan kansana, joka on jo sukupolvien ajan nähnyt nälkää ja kärsinyt vilusta sekä köyhydestä.⁴⁰³ Kurjuus voidaan pukea tarinan muotoon ja esimerkiksi *Laulu lahdella*. kertoo pojasta, joka muistelee armastaan, jonka ”koto on vallan / seudussa Pohjolan, / seassa kylmän hallan, / pakkasen purevan. / Siellä jos kuinka raatoi / käsillä torpparin, / kylmä sen hyödyn kaatoi / jäätävien huurehin.” Tyttö oli joutunut muuttamaan etelään ja saanut paikan oikukkaan emännän palvelijattarena. Pojan tullessa katsomaan morsiantaan, tämä oli ollut kuihtunut ja sairas valvottuaan ”illat ja yötä --/ käskystä rikkaiden”. Lopulta tyttö kuolee pojan syliin, vaikka poika yrittää auttaa tätä.⁴⁰⁴ Laulussa tuodaan esiin kritiikkiä työläisten oloja kohtaan.

Leppälahtelaisten riemumarssi. kuvaa Jyväskylän ja Pieksämäen välisen tien rakentajia, joiden työolosuhteet ovat niin kurjat, ettei kirjoittaja voi sitä ”katsella wapaalla mielellä”. Kaiken lisäksi työläisten joukossa on töitä hakemassa myös ”talon Jussit”,

³⁹⁷ Jussila 2006, 62.

³⁹⁸ Saunio & Tuovinen 1978, 14.

³⁹⁹ Työmies 15.5.1909.

⁴⁰⁰ Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

⁴⁰¹ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴⁰² Parikka 1997, 143.

⁴⁰³ Koito: Muisto-Runo köyhälistön Suurlakosta Marraskuulla w. 1917, 1917.

⁴⁰⁴ Arkkiveisuja y.m. vetänyt viisi itse Ee vuu vessu, 1904.

vaikka heillä on ”suuret sapsukakuormat konien perässä”.⁴⁰⁵ Työläisten kurjia oloja tuodaan esiin myös lauluissa *Matkalaulu tiellä Porwooseen*⁴⁰⁶ ja *Aurajoella*⁴⁰⁷. Ne ovat alun perin sama laulu, mutta kirjoittajat ovat muokanneet sisältöä itselleen sopivammaksi. Lauluissa kirjoittajat kuvaavat ympärillään näkyviä tehtaita, peltoja ja ihmisiä sekä näkemäänsä köyhyyttä, puutetta ja kurjuutta. Laulujen työväki tekee töitä ahkerasti, mutta herrat saavat hyödyn.⁴⁰⁸

Köyhälistön kerrotaan käyvän taistelua porvariston aiheuttamaa sortoa vastaan.⁴⁰⁹ Työväen kurjuus on ylempien luokkien ja vallanpitäjien syytä, sillä he eivät ole kysyneet kansan mielipidettä, ennen kuin alkoivat laatia laittomia lakeja.⁴¹⁰ Kansan tulisi vaatia kansanvaltaa, mikä poistaa sarron, ”kansan polkiat”, ”waltaherrat” ja yksinvaltiuden.⁴¹¹ Monessa paikassa ”työväen aate on - - wieras / ja henkinen toiminta nukkuu waan”. Työpaikoilla johtajat käyttävät työläisiä hyväkseen ja rikkurit ”joukossa juoksee / he yhteistoimintaa kuolettaa”.⁴¹² Työväen aatteen kannattamisesta saattoi myös joutua vankilaan tai saada potkut. Aatetta vastaan puhuvat myös papit ja ”koittawat kansaa nukkumaan”.⁴¹³ Lauluissa köyhälistön kurjuuden syyksi nähtiin ylemmät luokat ja vallanpitäjät ja heitä kohtaan lietsottiin luokkavihaa. Ehrnroothin tutkimissa käsinkirjoitetuissa lehdissä on nähtävissä paljon samoja piirteitä kuin arkkiveisuissa. Niissä työväen vihollisiksi nähdään porvarit, virkamiehet, papit ja ryssät.⁴¹⁴

Työväen lauluissa kritisoidaan hallitsijaakin. Laulussa *Korkein walta*. ruhtinaan kerrotaan ottaneen Jumalan arvon ja surmanneen kansaa. Kirjoittaja ennustaa, että tulevaisuudessa koittaa uusi aika, jolloin mainen mahtavuus murtuu.⁴¹⁵ Uuden ajan ennustaminen onkin lauluille tyypillinen piirre. Kirjoittajat luovat kuvaa paremmasta tulevaisuudesta, jolloin totuus pääsee valtaan ja ihmiset ovat onnellisia. Tuolloin köyhät saavat ihmisarvon ja sorto on poissa.⁴¹⁶ Laulussa *Ajan aallot* ennustetaan uutta aikaa, jolloin kansa näyttää herroille. Tuolloin vallan tasapaino horjuu ja vanha valta häviää. Vallanpitäjät

⁴⁰⁵ Arvid Nisunen: 3:me Hauskaa Laulua., 1916.

⁴⁰⁶ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettialaluluja, runoja ja wirsiä, 1913.

⁴⁰⁷ Arvid Nisunen: 3:me Hauskaa Laulua., 1916.

⁴⁰⁸ Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettialaluluja, runoja ja wirsiä, 1913.; Arvid Nisunen: 3:me Hauskaa Laulua., 1916.

⁴⁰⁹ Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

⁴¹⁰ Koito: Muisto-Runo köyhälistön Suurlakosta Marraskuulla w. 1917, 1917.

⁴¹¹ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴¹² Laulajapoika: Uusi Sioninkannel V Kuplettialaluluja, runoja ja wirsiä, 1913.; Arvid Nisunen: 3:me Hauskaa Laulua., 1916.

⁴¹³ Arvid Nisunen: 3:me Hauskaa Laulua., 1916.

⁴¹⁴ Ehrnrooth 1992, 379.

⁴¹⁵ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴¹⁶ Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

yrittävät estää muutosta, mutta ”tuuli kääntyy” ja kansa saa voiton.⁴¹⁷ *Yhä vieläkö verta?*-laulun sisältö kehottaa kuulijaa: ”Uusi maailma me luomaan ryhdytään, / kun on sortajat vallasta syösty. / Me kansoihin veljinä yhdytään / ja paljoo silloin me pystytään, / uusi onni on taistomme hyöty.”⁴¹⁸

Tämä parempi tulevaisuus on mahdollinen, mikäli kansa toimii yhdessä, sillä silloin on mahdollista siirtää vaikka vuoria. Lauluissa käsketään kuulijaa liittymään työläisiin ja nousemaan taistoon ”eestä aatteen”.⁴¹⁹ Tai työväen tulisi käydä ”innolla, tarmolla taistelohon”, koska kansan onni on kallis asia.⁴²⁰ Ennen 1910-lukua työväen lauluissa näkyy turvaamista Jumalaan ja uskotaan Hänen apuunsa.⁴²¹ Laulussa *Aattemme*. kirjoitetaan: ”Taän aatteen Luojan avulla / me voittoon saatamme. / On Luoja meidät luonunna / yks’-arvoisiksi kaikissa. / Hän tottakai on apumme, / kun sorron kaadamme.”⁴²² Myöhemmin lauluissa alkaa enemmän näkyä jumalanpilkkua ja ironinen suhtautuminen uskoon.

Arkkiveisuissa on myös tietyille ryhmälle suunnattua agitaatiota. *Punaseiskaartin marssissa*. puhutellaan nuoria miehiä, joiden tulisi liittyä ”kansan kaartiin” ja rientää ”riweihiin.” Punakaartit kuvataan kansanvaltaisena järjestyksen valvojana, jotka vartioivat kansan omaisuutta ja henkeä. Heidän tehtävänsä on tärkeä, jalo ja ylevä. Kaartin vastakohtana ovat ”waltherrat ylhäiset”, jotka kannattavat sortoa ja pettävät maan sekä kansan. Kansan on pakko käydä lakkoon ja kokeilla, jos voitetaan. Punakaarti kuvataan kansan viimeiseksi keinoksi.⁴²³ Punakaarteja alettiin perustaa vuonna 1905, kun loka-marraskuun vaihteessa Suomessa puhkesi suurlakko. Olot olivat suhteellisen rauhalliset, vaikka poliisi oli lakossa ja kansa kokoontui suuriin mielenosoituksiin. Helsingissä järjestystä valvomaan perustettiin kansalliskaarti, josta irtaantui omaksi ryhmäkseen työväen punakaarti. Samanlaisia kaarteja perustettiin muuallekin maassa.⁴²⁴

Kansalliskaartit, eli suojeluskunnat ja punakaartit jatkoivat toimintaansa vielä suurlakon jälkeenkin. Heinäkuussa 1906 puhkesi Viaporin varuskunnassa kapina, johon osallistui punakaartilaisia. Sen yhteydessä kaartiin välillä käytiin tulitaistelu, kun suojeluskunta pyrki hillitsemään raitiotielakon aiheuttamaa mellakkaa ja punakaartilaiset olivat

⁴¹⁷ K. A. Gustafsson: Ajan aallot, 1917.

⁴¹⁸ Lauri Leivo: Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja II, 1917.

⁴¹⁹ Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

⁴²⁰ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴²¹ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴²² Svante Sandelin-Wuorio: Köyhälistön vapauslauluja, 1909.

⁴²³ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴²⁴ Virrankoski 2012, 286.

vastapuolella venäläisten matruusien kanssa. Hakaniemen torilla kuoli seitsemän suoje-luskuntalaista ja kaksi punakaartilaista. Tämän jälkeen aseellisten kaartiin toiminta lope-tettiin, mutta kahakka jäi ihmisten mieliin.⁴²⁵

Aineistostani löytyy arkkiveisu *Kaksi Surullista Laulua.*, joka käsittelee näitä ta-pahtumia. Kirjoittaja kuvailee Viaporin kapinaan johtaneita syitä, tapahtumia linnoituk-sessa sekä kapinan seurauksia. Hänen mukaansa kapina Venäjällä on saanut alkunsa tyy-tyttömyydestä hallituksen toimintaan. Hallitus lupaa ensin noudattaa kansan tahtoa, mutta ei pidä lupauksiaan ja saa aikaan sekasortoa kansan keskuudessa. Laulusta saa sel-laisen kuvan, että kirjoittaja on kapinoitsijoiden, eli ”venäläisten veljämme”, puolella. Myös Viaporin kapinassa kirjoittaja menee kapinoitsijoiden puolelle ja kuvailee mel-kein pä ihailevasti, miten kuolemantuomion saaneet luutnantit ”halweksuen kuolemaa / He katseliwat silmiin waan / Ei peitettäkään silmilleen / Ollenkaan panna antaneet.” Toi-saalta laulussa ollaan hyvin huolissaan mahdollisten uusien levottomuuksien vaikutuk-sista Suomen autonomiaan. Kirjoittaja varoittelee Suomen poikia, jotta nämä pysyisivät aloillaan eivätkä sekaantuisi kapinoiniin.⁴²⁶

Työväen arkkiveisuissa ajankohtaiset aiheet näkyvät melko vähän. Laulussa *8-tun-tisesta työpäivästä* kirjoittaja ottaa ulkopuolisen tarkkailijan aseman, kun hän kertoo, mi-ten maailmanjärjestys on muuttunut sosialistien saatua vallan. Nykyään työntekijä saa saman rahan tunnilta, mitä ennen koko päivältä ja töitä tehdään vain kahdeksan tuntia. Kirjoittaja uskoo työajan lyhentämisen johtavan laiskuuteen ja hän pohtii mitä työväki mahtaa tehdä loppuajan päivästä. Uusi työaikalaki on muuttanut myös piian ja emännän suhteita. Piian miettiessä vaatteitaan ja odottaessa sulhastaan, emäntä kiirehtii tiskaamaan ja miettii kuka lypsää lehmät illalla, kun ”Piikalikka istuu ja nauraa vaan”. Emännällä pitää nykyään myös olla kaksi piikaa, koska ei voi pitää samaa henkilöä töissä yötä päivää. Laulaja suhtautuu sosialisteihin ja yleisesti ottaen muutoksiin negatiivisesti. Hän epäilee, että ”maailman loppua saamme odottaa / sosialistit kohta jo tuomionsa saa. / Vallastansa tulee heille äkkinäinen pää / kun yliherra suuttuu ei kostamatta jää.”⁴²⁷ Mielestäni tällä viitataan sääty-yhteiskunnan lakeihin. Säädyt olivat Jumalan asettamia, eikä ihminen saa-nut muuttaa maailmanjärjestystä.

Muisto-Runo köyhälistön Suurlakosta Marraskuulla w. 1917 kuvaa miten kansa saa tarpeekseen ja he rupeavat lakkoon. Silloin ”pyörät seisoivat tehtahissa” vaikka ”porwarit

⁴²⁵ Kujala 1989, 213, 217-233, 237.

⁴²⁶ J. Kangas: *Kaksi Surullista Laulua.*, 1906.

⁴²⁷ Neljä laulua, 1917.

porasi, / ihmetteli itkusilmin, / nenin nyrpein nurisi, / laittomaksi moisen lakon, / anarkiian alkusyyksi”. Runossa kuvataan miten rikkaat kokoavat ”lahtarikaartin” tekemään ilkivaltaa, kun taas ”punainen voima” kerää aseita, jotta kansa säästyisi ”weljeswihasta” ja saisi ”sorrotta sopia” kaiken.⁴²⁸ Työväen paikallisia järjestyskaarteja oli alettu perustaa huhtikuusta 1917 lähtien. Osa niistä oli tarkoitettu työväen suojeluun ja järjestyksen valvontaan, sillä poliisivoimat olivat hajonneet ennen kesää. Osa kaarteista taas valmistautui vallankumoukseen. Syyskuussa perustettiin koko maan työväen kaartien organisaatio, mikä lisäsi kaartien perustamista entisestään.⁴²⁹

Työväen laulujen sisällöissä on nähtävissä erilaista suhtautumisessa väkivaltaan. Vuonna 1906 painetussa laulussa *Aamun sarastaessa*. kirjoitetaan sarron, yksinvaltiuden ja herrojen alas ajamisesta, mutta siinä toivotaan, ettei Suomen kansa sotisi miekoin, vaan kukistaisi sortajansa sanan voimalla.⁴³⁰ Vuonna 1917 painetuissa runoissa *Yhä vieläkö verta?* ja *Sodan haamut* kirjoittaja puhuu rauhan puolesta. Hänen mukaansa orjuus on poistunut ja vapaustunto on vallassa. Rauha ja leipä saatu aseilla, mutta he toimivat niin vain pakon edestä. ”Jos miekalla rauhaa voitamme, / niin lisäämme sydämmen jäätä.”⁴³¹ *Sodan haamuissa* kerrotaan miten ”hirveät haamut” yrittävät houkutella väkivaltaan ja sotiin sanomalla, että vapaus, onni, ylpeys sekä isänmaa ovat vaarassa. Kirjoittaja on kuitenkin sitä mieltä, että väkivallalla saatu rauha jättää vihan sydämiin. Laulaja kehottaa: ”Pois jääköön jo ylpeys isänmaan, / on maailma jo yhteinen, / nyt kansojen veljien keskenään, / eikä enää sortajien”.⁴³²

Samalta ajalta on myös toisenlaisia lauluja. Laulu *Ajan aallot* kuvaa kansaa, joka lähtee taistoon tietäen, että ”Kuoloon se tai voittoon vie.” Kirjoittajan mukaan ”Veri kansan kallis hinta / Kallis toki palkkakin.” Kirjoittaja puhuu veljistä, joiden tulisi nousta ja astua uljaasti taistoon. Hän kysyy, näkeekö kuulija aamunkoiton, joka viestii vapauden voitosta? *Kun ihminen muuttuu*.-laulussa taistelijoihin viitataan sanalla me ja he voittavat kahlevallan ja herrat, eivätkä enää joudu kärsimään puutteesta. Kirjoittaja puhuttelee kuulijaa: ”Sinä joka olet vahva kun vuori / Särje kahleesi ponnahtain. / - - Käy esiin, aikasi jo on.”⁴³³ *Koston päivässä* kuvataan, miten kansa valmistautuu koston. Sen seurauksena hirmuvallat järkkyvät, kun ”koston työ - - aljetaan”. Kirjoittaja puhuu suuresta joukosta, jonka voimaa ei voi estää ja jotka kostavat miljoonien puolesta. Kansan mitta on tullut

⁴²⁸ Koito: Muisto-Runo köyhälistön Suurlakosta Marraskuulla w. 1917, 1917.

⁴²⁹ Virrankoski 2001, 711.

⁴³⁰ Teräs: Uudenajan Aamun koitto., 1906.

⁴³¹ Lauri Leivo: Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja II, 1917.

⁴³² Lauri Leivo: Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja II, 1917.

⁴³³ K. A. Gustafsson: Ajan aallot, 1917.

täyteen, joten ”Sääliä ei enää meillä, / ole kohtaan sortajaa. / Vuosituhansien teillä, / heiltä saatiin ruoskaa vaan.”⁴³⁴

Vuoden 1917 aikana ilmapiiri Suomessa alkoi kiristyä. Kansan keskuudessa levisi vallankumousaate ja maassa järjestettiin paljon mielenosoituksia sekä lakkoja. Sosiaali-demokraattinen puolue sai paljon uusia jäseniä, jotka eivät kuitenkaan tunteneet puolueen periaatteita ja olivat alttiita radikaalille agitaatiolle. Sosialistien uusille johtajille oli ominaista luottaa joukkovoimaan. Heille esimerkkinä toimivat vuoden 1905 suurlakko ja sen seuraukset. Sen sijaan eduskuntatyö ei ollut tuottanut tuloksia. Ajattelutavan muutokset näkyivät myös arkkiveisuissa, jotka ennakoivat sotaan valmistautumista ja entinen iloisuus vaihtui vakaviin marsseihin.⁴³⁵

5.3. Suomisyöjät Suomessa

Suomisyöjät-sanaa käytetään usein aineistoni arkkiveisuissa, koska aikalaiset käyttivät sanaa viitatessaan venäläisiin ja heidän toimenpiteisiinsä autonomian vähentämiseksi.⁴³⁶ Tässä luvussa tutkin, keitä nämä suomisyöjät olivat ja ketkä kokivat sortoa. Viimeinen teemani on siis Venäjää käsittelevät arkkiveisut. Aineistossani on 12 laulua tai runoa, jotka käsittelevät Venäjää ja sortokausia.

Suomi oli vuodesta 1809 lähtien kuulunut Venäjään autonomisesti hallittuna maana. Enemmistö suomalaisista puhui äidinkielenään suomea, mutta hallinnon ja säätyläistön kielenä säilyi vanhan emämaan, Ruotsin, kieli. Suomi oli saanut pitää myös ruotsinvaltakansallisen valtiosäännön ja lait. Keisarin edustajana Suomessa toimi kenraalikuvernööri, joka valvoi viranomaisia ja huolehti keisarin päätösten toimeenpanosta.⁴³⁷ Suomessa alkoi 1800-luvun loppua kohden esiintyä ajatuksia alueesta omana perustuslaillisena kansakuntana. Samaan aikaan keisari Aleksanteri III pyrki yhtenäistämään keisarikunnan eri alueita, mikä lisäsi jännitteitä Venäjän ja Suomen suhteissa. Helmikuun manifesti vuonna

⁴³⁴ Lauri Leivo: Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja I, 1917.

⁴³⁵ Sisällissodan sytyttyä vuonna 1918 tiedonkulku vaikeutui, jolloin arkkiveisuista tuli taas tiedonvälittäjiä. Laulaminen jatkui punaisten keskuudessa vankileireillä. Tuolloin lainailtiin sävelmiä ja aiheita vanhoista kansanlauluista sekä arkkiveisuista. Erityisesti ennen suosittu vankien tekemät laulut saattoivat saada uuden elämän hieman muokattuna. Saunio & Tuovinen 1978, 21–22.; Virrankoski 2001, 709–710.

⁴³⁶ Esim. Heikkilä 1993, 134, 311.

⁴³⁷ Virrankoski 2012, 162–163, 166–167.

1899 poisti Suomen erityisaseman ja aloitti ensimmäisenä sortokautena tunnetun aikakauden,⁴³⁸ joka päättyi suurlakon jälkeen vuonna 1905.⁴³⁹

Sortokausien nimityksestä on käyty paljon väittelyä. Poliittisen historian dosentti Vesa Vareksen mielestä tulisi kuitenkin muistaa, että aikalaisten käsitys tapahtumista on erilainen kuin nykypäivän ihmisen. Tutkijat tietävät minkälainen lopputulos tapahtumilla oli, mutta siinä hetkessä eläneet ihmiset tiesivät vain sen miltä tilanne näytti silloin. Suomalaisilla oli mielessään 1800-luvulla valinnut tilanne, jolloin edistystä tapahtui monella alueella. Sen tähden he kokivat muutokset uhkana kansalliselle olemassaololleen. Vareksen mukaan sortokausien vaikutus näkyi ennen kaikkea hallituksen ja ylimpien virkamiesten elämässä. Talous- ja elinkeinoelämä jatkoi kukoistustaan ja tavallinen kansa pääsi osalliseksi demokratiasta äänioikeuden myötä. Myöskään venäjän kielen aseman vahvistaminen ei ehtinyt vaikuttaa kansan elämään.⁴⁴⁰

Vanhin aineistostani löytyvä arkkiveisu on *Keisari Aleksanteri II:sen, rakkaan suuriruhtinaamme, Muisto Suomen kansalle sekä Suomen kansan Isänmaan laulu*. Arkkiveisu sisältää tekstin *Muutama sana Aleksanteri II:sen elämästä* ja se kertoo keisarin elämästä ja hyvistä teoista. Hänet kuvataan rakastettuna hallitsijana ja Suomen etujen suojeelijana. Tämän jälkeen kirjoittaja palaa nykyhetkeen ja kertoo Aleksanteri II patsaan kukittamisesta Helsingissä 13.3.1899.⁴⁴¹ Kirjoittaja puhuu vainajan kuoleman vuosipäivästä,⁴⁴² mutta ei kerro, että todellisuudessa kansa oli kerääntynyt osoittamaan mieltään helmikuun manifestin johdosta. Arkkiveisussa on myös laulu nimeltä *Suomen kansan Isänmaan laulu*. Siinä kirjoittaja kiittää Herraa muun muassa hyvästä esivallasta ja mahdollisuudesta käyttää suomen kieltä virastoissa. Kirjoittajan mukaan on suuri armo, että ”kieleemme on päässyt yhden arwoiseks / Muiden kielten kanssa nyt saman wertaiseks, / - - Ja ompi yhtä hyvä kuin ruotsinkielikin”. Lopussa kirjoittaja kiittää jalosta ja armollisesta ruhtinaasta sekä toivoo tälle voimia raskaissa toimissa sekä siunausta meidän kansallemme.⁴⁴³

Mielestäni arkkiveisu pyrkii ottamaan kantaa helmikuun manifestiin, vaikkei kirjoittaja voikaan puhua asiasta suoraan. Sen sijaan hän on ottanut arkkiveisunsa aiheeksi keisari Aleksanteri II ja hänen hyvät teot Suomen hyväksi. On kuin kirjoittaja haluaisi

⁴³⁸ Virrankoski 2001, 576—584.

⁴³⁹ Virrankoski 2012, 286.

⁴⁴⁰ Vares 2000, 58—59.

⁴⁴¹ O. W. Mattsson: *Keisari Aleksanteri II:sen, rakkaan suuriruhtinaamme, Muisto Suomen kansalle sekä Suomen kansan Isänmaan laulu*, 1899.

⁴⁴² O. W. Mattsson: *Keisari Aleksanteri II:sen, rakkaan suuriruhtinaamme, Muisto Suomen kansalle sekä Suomen kansan Isänmaan laulu*, 1899.

⁴⁴³ O. W. Mattsson: *Keisari Aleksanteri II:sen, rakkaan suuriruhtinaamme, Muisto Suomen kansalle sekä Suomen kansan Isänmaan laulu*, 1899.

muistuttaa kuulijoita, miten hyvin Suomen asiat ovat olleet ja mistä eduista kansa on saanut nauttia. Laulun loppupuolella on viitteitä kansanomaisesta monarkismista kirjoittajan toivoessa voimia ruhtinaalle.

Arkkiveisun vaikeneminen helmikuun manifestista johtuu sitä, ettei asiasta saanut kirjoittaa edes runojen tai allegorioiden muodossa. Sensuurin takia omat mielipiteet pyrittiin naamioimaan vertauskuvien avulla. Erittäin suosittuja olivat erilaiset uskonnolliset tai historialliset vertaukset ja kamppailun vertaaminen esimerkiksi hallaan, lumi- ja ukkosmyrskyyn tai itä- ja pohjoistuuleen. Venäjistä saatettiin tehdä paha ja myrkyllinen peto, jonka vastakohtana oli hyvä, kiltti eläin. Painoasiamiehet oppivat lukemaan rivien välistä, mutta kirjoituksiin puuttuminen oli silti vaikeaa, koska niiden tulkinta ei ollut yksiselitteistä. Venäläistämispolitiikan edetessä sensuurimääräyksiä tiukennettiin entisestään. Sanomalehdet eivät saaneet tiedottaa hallituksen toimenpiteistä ennen virallista julkaisemista eikä kirjoituksissa saanut esiintyä arvostelua.⁴⁴⁴

Joitakin arkkiveisuja pääsi kuitenkin sensuurin ohi. Vuonna 1902 ilmestynyt arkkiveisu *Laulu kolmesta poliisista, jotka tekiwät wäärän walan ja saiwat kunniamerkin*. kertoo miten Porokohwi kääntyy pirun puoleen, koska hän ei saa ”lurjuksia” kiinni valastaan huolimatta. Piru ehdottaa hänelle kolmea poliisia, joita kuvaillaan tyhjäntoimittajaksi, rahanahneeksi ja juopoksi, mutta ”Bobballe” he kelpaavat hyvin. Komissaareiksi päästyään miehet muun muassa tunkeutuvat ihmisten koteihin ja varastavat omaisuutta, vangitsevat viattomia ja todistavat vääriä valoja oikeudessa, mutta jäävät ilman rangaitusta. Tämä saa laulun kirjoittajan pohtimaan miten kummalliseksi maan asiat ovat menneet, kun roistoja palkitaan oikeuden halventamisesta. Laulun loppupuolella kirjoittaja esittää lisää omia arvioita: ”Pian on polttawa helwetin tuli / Walapattojen luita. / - - Ei ne konnat tartte muuta / Kurjasta elämästänsä”.⁴⁴⁵

Arkkiveisu kuvaa hyvin sitä, miten osa suomalaisista suhtautui kenraalikuvernööriin ja hänen toimiinsa Suomessa. Ihmisten keskuudessa oli paljon vihaa ja vastarintaa venäläisiä kohtaan. Kujalan mukaan suomalaisten vastarinta oli aluksi lähinnä symbolista ja tuli ilmi esimerkiksi protestien muodossa. Käännekohtaksi muodostuivat vuoden 1902 asevelvollisuuskutsunnat, joita boikotoitiin perustuslaillisten aloitteesta. Vastustus muuttui käytännön tekemiseksi ja samalla eri ryhmien asenteet jyrkkeneivät.⁴⁴⁶

Ensimmäisen sortokauden aikana julkaistiin vähän arkkiveisuja, jotka käsittelivät

⁴⁴⁴ Leino-Kaukiainen 1984, 61–62, 239–240

⁴⁴⁵ *Laulu kolmesta poliisista, jotka tekiwät wäärän walan ja saiwat kunniamerkin*, 1902.

⁴⁴⁶ Kujala 1995, 107.

aihetta, mutta määrät lisääntyvät ennen toista sortokautta ja sen aikana. Toisen sortokauden alkuun ei liity helmikuun manifestin kaltaista radikaalia tapahtumaa. Ajanjakson katsotaan alkavan vuodesta 1908 ja kestäneen aina Suomen itsenäistymiseen saakka vuonna 1917. Ensimmäisenä toimenä keisari muutti Suomen asioiden esittelyjärjestystä niin että suomalaisten suora yhteys hallitsijaan hävisi. Vuonna 1910 säädettiin yleisvaltakunnallinen lainsäädäntöjärjestys, eli lait ja asetukset, jotka eivät koskeneet pelkästään Suomea, siirrettiin käsiteltäväksi Venäjällä. Tällaisia asioita olivat muun muassa asevelvollisuus, koulujen opetusohjelma, julkiset kokoukset ja julkaisutoiminta. Tämän lisäksi kaksi vuotta myöhemmin säädettiin yhdenvertaisuuslaki, mikä antoi venäläisille äänioikeutta lukuun ottamatta samat oikeudet kuin suomalaisille. Ensimmäisen maailmansodan aikana tuli ilmi täydellinen venäläistämishjelma, mutta sitä ei ehditty koskaan toteuttaa.⁴⁴⁷

Varsinkin yleisvaltakunnallinen lainsäädäntöjärjestys tuntuu innostaneen kirjoittajia tekemään lauluja. Arkkiveisussa *Valtakuntalaisuus* kuvataan, miten maassamme valitsee laitton mielivalta eivätkä ihmiset enää saa kokoontua tai pitää puheita, vaan heitä ahdistellaan ja karkotetaan kaupungeista. Kirjoittajan mukaan laillisuus on hylätty, ”valtakuntalainen järjestys on voimassa” ja valta on ”katalilla Suomi-syöjillä” ja ”alhaisilla, matalilla maansa myöjillä”. Laulussa on työväen lauluille tyypillistä edistysuskoa, kun siinä ennustetaan, että sortajien järjestelmä koituu vielä heidän kohtalokseen ja ”uusi päivä Suomelle on koittava”.⁴⁴⁸

Suomisyöjistä puhutaan myös arkkiveisussa *Hapankaalilaulu*. Se alkaa sanoilla ”Suomisyöjät on Pietarissa / Nähneet semmoista unta, / Että Venäjä oli rajamaa / Ja Suomi oli valtakunta.” Kirjoittajan mukaan Suomeen tulee ”ryssän lait”, mutta ma jää ilman laillisuutta. Arkkiveisun nimi viittaa siihen, että venäläiset pitävät hapankaalista, kun taas suomalaisille hapankaali ei maistu. Laulussa otetaan vahvasti kantaa venäläisten pyrkimyksille yhtenäistää valtakunnan eri osia ja kirjoittaja korostaa: ”Emme me huoli karttuunista / Ja valtakunnan laista, / Emme me tahdo tökötille / Ja hapankaalille haista. / Toiset on tavat Venäjällä, / Toiset tavat täällä, Kun meidän paita on pöksyissä / Ja ryssäin housuin päällä.”⁴⁴⁹

Suurlakon jälkeen ennakkosensuuri oli lakkautettu, mutta painoasiain ylihallitus jatkoi painetun sanan valvontaa. Vuonna 1910 painoasiamiesverkosto perustettiin uudelleen ja kirjapainoilta alettiin vaatia vapaakappaleiden lähettämistä asiamiehille.⁴⁵⁰ Tästä

⁴⁴⁷ Vares 2000, 58.; Virrankoski 2001, 603—604.

⁴⁴⁸ Kaarlo Uskela: Kupletteja ja pilarunoja I Valtakuntalaisuus, 1911.

⁴⁴⁹ Frans Lepistö: Hapankaalilaulu, 1916.

⁴⁵⁰ Heikkilä 1993, 251, 256.

huolimatta toisen sortokauden aikaisissa arkkiveisuihin on nähtävissä jopa pilkkaa sensuuriviranomaisia kohtaan. *Hapankaalilaulussa* kiistetään sensuuriviranomaisten valta: ”Suomeksi minä vaan laulelen, / En osaa ryssän kieltä, / Enkä mä kysy lauluihini / Suomisyöjäin mieltä.”⁴⁵¹ Arkkiveisussa *Painoylihallitus* virastosta käytetään myös nimiä painoylihallitus ja painokanneylihallitus ja sen sanotaan olevan ”venäläisen virkavallan vahva vallitus”. Painoylihallitusta syytetään laittomuuksista, sananvapauden rikkomisesta ja turhista takavarikoista. Laulajan mielestä hän ei voi pyytää lupaa jokaiseen sanaansa, joten jos ajat eivät muutu, hänen pitää puhua sakkojen ja vankilatuomion uhalla.⁴⁵² Ilmeisesti arkkiveisut onnistuivat välttämään sensuuriviranomaisten tarkistukset, koska näin vahvaa kritiikkiä ja pilkkaa on annettu julkaista. Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että sensuuriviranomaiset eivät pitäneet arkkiveisuja kovin vaarallisina.

Lauluissa suhtautuminen venäläisiin vaihtelee. Heitä saatettiin ivata hyvinkin voimakkaasti ja värikkäin kuvauksin, kuten esimerkiksi laulussa *Suomea wallottamassa eli Puriskewitskin uni*. Laulu kertoo venäläisen painajaisunesta, jossa hän lähtee joukkoinen valloittamaan Suomea, mutta rannalla häntä vastassa on suuri sika. Puriskewits määrää sian teurastettavaksi, mutta joutuu lopulta itse ”wapisevin polwin” teurastushommiin, koska hänen miehensä pelkäävät sian torahampaista. Sika pistää vastaan ja niin ”urho pois pakenee”, mutta kompastuu ja sian torahampaat uhkaavat. Tässä vaiheessa mies herää omasta sängystään ja on helpottunut, kun ”ainoastaan päässänsä on tuska werraton”.⁴⁵³

Laulut *Viimeinen hallitsija* ja *Itsewaltias* on painettu vuonna 1910 ja ne ennustavat tsaarin luopuvan vallasta. Ensimmäinen laulu kuvaa autiosaarelle vetäytynyttä entistä hallitsijaa. Kirjoittaja kuvaa, miten hallitsijan aikana sorto vallitsi, mutta nyt veljeys on vallalla. Laulun lopussa todetaan lakonisesti, että hallitsijan kuolema tulee olemaan surkea, eikä kukaan vie häntä hautaan, ”Vaen korpit raadon syö”.⁴⁵⁴ Laulu *Itsewaltias* kertoo Aakusti-nimisestä pojasta, joka on ”aika tolwana”, mutta onnistuu ylenemään aina sahanomistajaksi asti ja laajentamaan valtakuntaansa. Hän riistää alueilta itsehallinnon ja hallitsee niitä ”rautalakien”, viekkaiden ministerien ja sotajoukkojen avulla. Aakustin valtakunnassa kaikilla on oltava yksi uskonto sekä kieli ja vastustajat tuomitaan maanpakoon. Kirjoittaja ennustaa, että asiat tulevat muuttumaan, koska ”walo woittaa alaa”. Viimeinen säkeistö kuuluu: ” On waltakunnan laidalla jo walon temppeli / Waikk’ rakennuksen ainehetkin kielsi ’keisari’ / Yks’ mielisyden kaunihin se nousi woimalla / Ja loistollaan se

⁴⁵¹ Frans Lepistö: *Hapankaalilaulu*, 1916.

⁴⁵² Kaarlo Uskela: *Kupletteja ja pilarunoja II Painoylihallitus*, 1911

⁴⁵³ Laulajapoika: *Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä*, 1913.

⁴⁵⁴ Laulajapoika: *Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel*, 1910.

karkottaa yön mustan peikkoja.”⁴⁵⁵ *Itsewaltiaassa* puhutaan peiteltysti Suomen tilanteesta. Aakusti on keisari, joka on riistänyt itsehallinnon ja pitää valtaa yllä sotajoukkojen sekä kierojen ministerien avulla.

Sen sijaan, kun arkkiveisujen aiheena on Venäjällä tapahtunut maaliskuun vallankumous, suhtautuminen venäläisiin on positiivisempi. Arkkiveisu *Laulu Vallankumouksesta Venäjällä 13-14.3.1917 ja sen seurauksista Suomessa* kuvaa maaliskuun vallankumoukseen johtaneita tapahtumia sekä sen seurauksia. Siinä on sensuuriviranomaisen merkintä lokakuulta 1917, eli arkkiveisua on painettu noin puoli vuotta tapahtumien jälkeen. Siinä kuvataan miten Venäjällä kansa ja sotajoukot olivat nousseet ”piinaajia” vastaan, koska olivat kyllästyneet nälkään ja väkivaltaan. Sisällössä on piirteitä edistysuskosta kirjoittajan kuvatessa vallankumouksen jälkeisiä aikoja. ”Maaliskuun päivä walkeni” ja aurinko hehkui kunniaa ja vapauden kello soi, kun valtaistuimet sortuivat kansan edessä. Kirjoittaja ylistää vapautta ja vallankumousta, joka oli hänen mielestään näyte kansan tahdosta.⁴⁵⁶

Runossa *Vallankumous* tapahtumia kuvataan tunteisiin vetoavasti. Runo alkaa siitä, kun kalpea ja kurja raatajien joukko jonottaa saadakseen leipää itselleen ja tehtaissa raataville työläisille. Koska leipä on aina loppu, odottajat katkeroituvat ja ”Jo kajahtavat / ilmaan leipää huudot, / sydäntä särkevinä / hengen eestä. / Vaan pamahtavat / vastaan tuliputket, / ne vastuun keisarin / nyt kertoo eestä.” Lopulta ihmiset ryntäävät eteenpäin ja syttyy taistelu, jossa sotamiehet menevät kansan puolelle. Lopputuloksena ”kahlehtijat / pannan kahleisihin, / nyt hallitsijat / istuimilta syöstään”. Edellisen arkkiveisun tavoin vallankumouksen jälkeen koittaa aamu, jolloin rauha voittaa, sodan haamu väistyy ja nousee ihmisyyden päivää.⁴⁵⁷

Tilanne Venäjällä oli ollut sekava vuoden 1917 alusta lähtien. Kansa oli väsynyt sotaan, elintarvikepulaan ja huonoon taloustilanteeseen. Keisari piti tiukasti kiinni itsevaltiaan asemastaan, mikä suututti poliitikkoja läpi puoluerajojen ja aiheutti vallankumouspropagandaa. Lopulta kuohunta johti tammikuussa yleislakkoon ja helmikuussa Pietarin varuskunta ryhtyi kapinaan liittyen mellakoivaan työväkeen. Keisari joutui luopumaan kruunustaan ja valtaan tuli väliaikainen hallitus. Nämä tapahtumat tunnetaan Suomessa nimellä maaliskuun vallankumous.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Laulajapoika: Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel, 1910.

⁴⁵⁶ Gustaf Rosenborg: *Laulu Vallankumouksesta Venäjällä 13-14.3.1917 ja sen seurauksista Suomessa*, 1917.

⁴⁵⁷ Lauri Leivo: *Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja I*, 1917.

⁴⁵⁸ Virrankoski 2001, 702.

Arkiveisussa *Laulu Vallankumouksesta Venäjällä 13-14.3.1917 ja sen seurauksista Suomessa* kerrotaan myös, miten vallankumous on vaikuttanut Suomeen. Kirjoittajan mukaan suomalaiset saavat kiittää venäläisiä, jotka pelastivat oman maansa ja ”meidätkin he irroitti raskaista kahleistamme pois Wapaaksi julisti”. Arkiveisussa puhutaan vapaudesta ja veljeydestä sekä kerrotaan miten Suomi ja Venäjä seisovat rinnakkain lakien turvissa. Kirjoittaja esittää toiveen, ettei vapautta menetetä riitaisten puolueiden takia. Hänen mielestään puolueiden tulisi toimia yhdessä ja olla sovussa, jolloin ”Näytettäis että osaa Suomenmaa järjestää, hoitaa asiat, Mi sille uskottiin.”⁴⁵⁹ Viimeisellä lauseella kirjoittaja viittaa mielestäni Suomen muuttuneeseen tilanteeseen, kun Venäjän uusi hallitus kumosi helmikuun manifestin ja muut autonomiaa loukanneet lait.⁴⁶⁰ Arkiveisussa suhtauduttiin positiivisesti venäläisiin, mikäli he olivat työläisiä ja vallankumouksen asi-
alla. Tuolloin he olivat suomalaisten veljiä, joiden kanssa puolustetaan lakia. Samanlaista idän toivoa ja veljeyttä on nähtävissä käsinkirjoitetuissa lehdissäkin⁴⁶¹.

Vallankumousta kuvattiin myös hallitsijan näkökulmasta laulussa *Nikolain valitusvirsi*. Siinä kerrotaan, miten kansa nousi kapinaan ja keisari joutui luopumaan kruunustaan sekä joutui vankilaan. Mielestäni kirjoittaja pistää tapahtumat hallitsijan omaksi syyksi, koska hän oli hallituskaudellaan käyttänyt valtaa kansan ”turmaksi” eikä ollut kuunnellut kansan mielipiteitä. Hallitsija ei usko, että kansa tulee säästämään hirmuhallitsijaansa. Kirjoittaja esittää lisää omia arvioitansa hallitsijan suulla: ”Mutt’ haikialla miellä ma miksi olisin, / tiesinhän että vielä näin mulle kävisi. / On kansa voimallinen näin kaikki muuttamaan, / ei yks’kään mahdollinen oo heitä vastustaan.” Lopussa hallitsija katu tekojaan ja toivoo, että kansa unohtaisi hänen tekonsa ja tunnustaisi hänet veljekseen.⁴⁶² Laulussa kansa on niin voimakas, ettei edes hallitsija pysty heitä vastustamaan.

Suomi itsenäistyi 6. joulukuuta 1917, mutta aineistostani ei löydy arkiveisuja, jotka kertoisivat tästä. Hultinin teosten mukaan aiheesta ei ylipäätään kirjoitettu arkiveisuja, joten vaikeneminen selittyy sillä⁴⁶³. Voi olla, että loppuvuoden levottomuudet ja tammikuussa 1918 puhjennut sisällissota veivät asialta huomiota.

⁴⁵⁹ Gustaf Rosenborg: *Laulu Vallankumouksesta Venäjällä 13-14.3.1917 ja sen seurauksista Suomessa*, 1917.

⁴⁶⁰ Virrankoski 2001, 702.

⁴⁶¹ Ehrnrooth 1992, 444, 447.

⁴⁶² Lauri Leivo: *Vallankumousrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja I*, 1917.

⁴⁶³ Hultin 19129, passim.; Hultin 1931, passim.

6. ”Niin kirjoittamasta lakata minäkin saan”

Aloin tutkia arkkiveisuja, koska halusin saada tietää mitä kansa ajatteli sortokausista. Vähitellen tutkimuskysymyksekseni hahmottui laulujen tapa kuvata laajemmin omaa aikaansa. Tutkimusprosessini aikana olen huomannut, että arkkiveisujen välittämä kuva 1900-luvun alun yhteiskunnasta on kiinnostava, värikäs ja monipuolinen. Aineistossani käsitellään monia eri teemoja, erilaisia tapahtumia ja yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia sekä ilmiöitä.

Arkkiveisujen kuva yhteiskunnasta on kuitenkin puolueellinen. Koska painotuotteiden lukijakuntana olivat pääasiassa tavallinen kansa, myös laulujen aiheet ja sisällöt ovat valikoituneet sen mukaan mikä heitä kiinnosti. Lauluissa toiselle osapuolelle, eli herroille, ei anneta juurikaan suunvuoroa, vaan heidän osakseen jää pilkan kohteena olo. Arkkiveisut olivat kansan omaisuutta, kun taas ylemmillä luokilla oli toisenlaiset kanavat ja tavat tuoda julki ajatuksiaan.

Kansan lisäksi miehet ottavat puheenvuoron arkkiveisuissa. Naisten kirjoittamia arkkiveisuja on julkaistu vain vähän, joten lauluista välittyvä kuva on miehinen ja toisinaan hyvin naisvastainen. Lauluissa ei kerrota suoraan millaisia miesten ja naisten roolit olivat 1900-luvun vaihteessa. Mutta kuvatessaan miesten surua, kun he joutuvat hoitamaan lapsia ja kotia, tulee kirjoittaja samalla kuvanneeksi, miten asiat normaalisti ovat. Tai arvostellessaan nuorten naisten koreilunhalua, muotivaatteita ja kiiltäviä kenkiä, kirjoittajat tuovat esiin mikä on heidän mielestään hyväksyttävää ja mikä huonoa käytöstä. Se mikä tuodaan ilmi pilkaten, on huonoa käytöstä ja peilaa sitä mitä naiselta toivotaan.

Kirjoittajat pyrkivät lauluillaan antamaan ohjeita ja olemaan mukana valistustyössä. Yhteiskunnallisissa lauluissa puututaan niin säädynmukaiseen pukeutumiseen, naisten siveellisyyteen kuin kansan alkoholinkäyttöönkin. Naisia pyrittiin ohjaamaan rooliin, jossa he olivat kauniita, kuuliaisista ja siveellisiä perheenäitejä. Näin arkkiveisut vahvistivat sivistyneistön toiveita työläisperheiden luonteesta. Aineistoni arkkiveisut suhtautuivat alkoholiin pääasiassa positiivisesti, mutta sen haittavaikutuksista varoiteltiin kuulijoita. Alkoholista kertovat arkkiveisut on julkaistu 1910-luvulla, eli aikana jolloin Raittiusliikkeen suosio kansan keskuudessa oli jo vähentynyt. Ensimmäisen maailmansodan aikana vahvojen alkoholijuomien nauttiminen oli kiellettyä, mutta lauluista näkee, että lakeja kierrettiin ahkerasti.

Mielestäni arkkiveisuja julkaistiin myös puhtaasti valistustyötä varten. Tästä ovat esimerkkeinä arkkiveisut *Muudan Uusi Wiisu Siitä suuresta wiinattomuudesta* ja *Laulu*

maanjakohommista eli kuinka Jukolan Jussin käwi. Nämä painotuotteet on julkaistu luultavasti sivistyneistön aloitteesta ja niillä on pyritty valistamaan kansaa tavalla, joka oli sille ennestään tuttu. Jälkimmäisessä arkkiveisussa tulee esiin, ettei sivistyneistö uskonut kansan lukevan sanomalehtiä, joten he eivät tienneet maailmantapahtumista mitään. Sivistyneistön mielikuvaa tuki se, että arkkiveisuja ei mainostettu sanomalehdissä, koska sitä ei nähty kannattavaksi. Yleisempää oli laittaa mainos arkkiveisuun.

Yhteiskunnasta kertovat laulut keskittyvät kuvaamaan rajoja, jotka näkyivät kansan ja herrojen välillä sekä kansan keskuudessa. Kirjoittajat eivät automaattisesti ajatelleet, että raha ja sivistys toisivat ihmiselle onnen. Kulkuri saattoi olla onnellisempi kuin rikas, koska kulkuri sai laulaa ja tanssia maantiellä vailla huolia. Myös köyhän elämä voitiin nähdä tavoittelemisen arvoisena, koska vaikka elämäntie olikin kapea, se vei taivaaseen, kun taas herrat joutuivat helvettiin. Kaikkein eniten vastarintaa kohdistettiin pappeja, virkamiehiä ja virkavaltaa kohtaan. Laulujen sävy oli usein humoristinen, mutta sen avulla voitiin tuoda esiin hyvin voimakastakin kritiikkiä. Usein pilkka kohdistui herroihin vasta laulun lopussa, kun kertomuksessa osat vaihtuivat ja herroilta niin sanotusti vedettiin matto jalkojen alta. Pilkan avulla kirjoittajat pääsivät purkamaan herroja kohtaan tunteensa kaunaa, tuomaan esiin oman, eriävän mielipiteensä ja kiistämään herrojen arvovallan. Arkkiveisut pitivät yllä kansanperinteelle tyypillistä herravihaa.

Alkaessaan kirjoittaa arkkiveisua, niiden kirjoittajilla on ollut mielessään jokin päämäärä, jonka perusteella sisältö on rakentunut. Osa lauluista on tarkoitettu huviksi, toiset uutisiksi ja kolmannet valistukseksi tai aatetta tukeviksi lauluiksi. Esimerkiksi uutisiksi tarkoitettut laulut noudattelevat yleensä kertomuskaavaa, kun taas muiden rakenteessa on voinut olla enemmän vaihtelua. Kertomuskaavassa tapahtumilla on selkeä alku ja loppu, joiden välissä kerrotaan tapahtumia mutkistanut käänne. Mukana on myös hengellisiä aineksia ja kirjoittajan omaa arviota. Kirjoittajat puhuttelevat usein kuulijaa ja pyrkivät vetoamaan tämän tunteisiin. Näin he yrittävät saada kuulijan mielenkiinnon heräämään, luomaan jännitystä ja tempaamaan kuulijan mukaan tapahtumiin.

Murhista kertoville lauluille on ominaista vakava ja harras sävy, johon huumori sopii huonosti. Lauluilla pyrittiin välittämään tietoa, mutta myös liikuttamaan ja järkyttämään kuulijoita. Murhia kuvataan muun muassa kauheiksi, järkyttäviksi, hirvittäviksi ja surullisiksi. Lauluissa murhat ja niiden tekijät tuomitaan, mutta tapahtumien kuvauksessa on aistittavissa mässäilyä väkivallalla. Sisällön perusteella kuva yhteiskunnasta rakentuu julmaksi, sillä murhat esitetään keinoiksi saada rahaa ja päästä epätoivotuista henkilöistä eroon.

Onnettomuuksista kertovissa lauluissa korostetaan tapahtumien arvaamattomuutta

ja ihmisten tietämättömyyttä tulevasta sekä toisaalta kaunista luontoa, ihmisten leikinlaskua ja iloa. Tällä tavalla kirjoittajat luovat tarkoituksella dramaattisuutta ja käyttävät tapahtumien puitteita luomaan kontrastia sille mitä tulee tapahtumaan. Uutislaulujen sisältö on usein hyvin uskonnollista. Niissä tapahtumat nähdään Jumalan tahtona tai kostona ihmisten synneistä. Tämä toistuu oikeastaan läpi tutkimusaikakauden muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Esimerkiksi kahdessa Titanicin uppoamisesta kertovassa laulussa onnettomuuden syiksi sanotaan sattuma sekä luonnon mahtavuus ja sodista kertovissa lauluissa sotien sanotaan johtuvan vihollisten vallanhimosta.

Muiden uutislaulujen tavoin myös sotalaulut on usein kirjoitettu kertomuskaavan muotoon. Niissä pyritään asettamaan vastakkain oman maan urhoolliset joukot ja vastustajan verenhimoiset sotilaat. Vielä Venäjän ja Japanin välisestä sodasta kerrottaessa kirjoittajien oli mahdollista kuvata omien joukkojen tappioita, mutta ensimmäisen maailmansodan aikana sensuuriolot ovat tiukentuneet. Omat joukot kuvataan voitokkaiksi, eikä niiden kärsimistä tappioista puhuta.

Ensimmäisestä maailmansodasta kirjoitetuista lauluista huokuu saksalaisvastaisuus ja erityisesti keisari Vilhelm II sai osakseen paljon pilkkaa. *Laulu keisari Wilhelmistä* julkaistiin syksyn 1914 aikana kahdessa arkkiveisussa. Arkkiveisun levitessä ympäri Suomea, kansa saatiin nauramaan keisarille, jota Venäjän keisari Nikolai II otti niskasta kiinni. Saksan keisari on ikään kuin kuriton poika, jota isä nuhtelee. Arkkiveisu kuvaa hyvin sitä, että sensuuri salli kirjoittaa tällaista vihollisista, mutta ei omista joukoista. Mikäli laulujen kohteena olisi ollut keisari Nikolai II, ei tällaisia lauluja olisi päästetty sensuurin läpi. Mutta kun kyseessä oli vihollismaan hallitsija, ei tilannetta nähty ongelmallisena. Saksan keisariin kohdistuva pilkka on uudenlaista propagandaa verrattuna Venäjän ja Japanin välisen sodan aikaisiin lauluihin. Niissäkin pilkattiin vihollista, mutta ketään ei mainittu nimeltä. Nyt pilkka kohdistetaan henkilöihin kansallisuuksien lisäksi.

Sotalauluille on yleistä kirjoittajien positiivinen suhtautuminen Venäjän keisariin. Venäjän ja Japanin välinen sota käytiin ensimmäisen sortokauden aikana, kun taas ensimmäinen maailmansota ajoittuu toisen sortokauden ajalle. Asioista vaikeneminen selittyy sensuurilla, mutta laulujen muu sisältö on ollut kirjoittajien päätettävissä. Mielestäni kansaa saatettiin pyrkiä rauhoittamaan korostamalla hallitsijan hyvyttä ja Suomen rauhaa oloja viimeisen sadan vuoden aikana. Kirjoittajat asettivat vastakkain suomalaisten ja sodan jaloissa olevien maiden kansalaisten olot. Kansaa pyydettiin rukoilemaan keisarin puolesta, koska tämä suojelee suomalaisia. Ensimmäisen maailmansodan aikaisissa lauluissa keisarille ei enää rukoilla suojelua. Tämä voi olla merkki siitä, että kansalaisten usko hallitsijaan oli hiipunut suurlakon, eduskuntaudistuksen ja toisen sortokauden

myötä.

Ensimmäisestä maailmansodasta kertovien laulujen sisällön muuttumista on vaikea tutkia, koska materiaalia ei ole tasaisesti koko sota-ajalta, vaan arkkiveisut painottuvat sodan alkupuolelle. On vaikea sanoa mistä kiinnostuksen hiipuminen johtuu. Sodan pitkittyessä sen vaikutukset alkoivat näkyä myös suomalaisten arjessa ja kotimaan olojen kuvaus lisääntyi myös arkkiveisujen sivuilla. Ehkä kansalaisten kiinnostus kääntyi oman maan asioihin, kun maailmansodan ratkaisutaistelut tuntuivat venyvän.

Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä sanomalehdet toimivat jo pääasiallisina tiedonlähteinä. Sanomalehtien yleistyminen ei kuitenkaan vähentänyt uutislaulujen julkaisumääriä. Riippui paljolti arkkiveisujen kirjoittajasta, kuinka paljon hän käytti sanomalehtien tietoja hyväkseen. Jotkut ovat lisänneet lauluihinsa tarkkoja kuvauksia ja yksityiskohtia, kun taas toiset laulut sisältävät enemmän yleistä kuvausta. Erityisesti sodista kertovat laulut ovat uutisarvoltaan heikompia. Sotasensuurin takia kirjoittajilla ei ollut tarkkoja tietoja, joten heidän täytyi tyytyä kuvailemaan sotaa yleisemmin. Ensimmäisen maailmansodan aikana tarkkojen sotatapahtumien sijaan kuulijoille kerrottiin uusista taistelutekniikoista kuten torpedoista, ilmalaivoista ja turpinaatista.

Uutisina toimiville lauluille on yleistä se, että ne ovat arkkiveisujen ainoita lauluja. Arkkiveisu on julkaistu ainoastaan tapahtumasta kertomisen takia, eikä mukaan ole laitettu niin sanotusti täytelauluja. Tämä kertoo siitä, että uutislaulut kiinnostivat kansaa ja niitä oli kannattava painattaa yksinäänkin. Niille on ominaista tietynlainen kieli, mikä näkyy myös sanomalehtikirjoituksissa. Molemmissa kirjoitetaan tapahtumien olleen arvaamattomia ja korostetaan, ettei ihminen tiedä mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan. Tapahtumien arvaamattomuus yhdistettynä uskonnolliseen sisältöön antaa elämästä sellaisen kuvan, että ihmiset ovat täysin Jumalan tahdon varassa ja heitä voi heitellä miten huvittaa.

Poliittisissa arkkiveisuissa kuva ihmisten vaikuttamismahdollisuuksista muuttuu. Heistä tulee voimakkaampia ja heidän uskotaan pystyvän vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Tätä korostettiin erityisesti työläisten arkkiveisuissa, jotka kehottivat kansaa nousemaan, yhdistymään ja vaikuttamaan asioihin, sillä yhdessä he voisivat saada aikaan mitä vain. Eduskuntauudistuksen myötä kansa oli saanut enemmän vaikutusvaltaa. Kansan voima pelotti porvaristoa, joka pyrki vaikuttamaan kansan äänestyskäyttäytymiseen. Aineistossani on Suomalaisen puolueen näkökulmasta kirjoitettuja arkkiveisuja, jotka puhuttelevat kansaa ja koettavat näin saada kansan äänestämään suomettarelaisia. Näissä lauluissa korostetaan, että työväenpuolue lupaa ennen vaaleja paljon, mutta unohtaa lu-

paukset eduskuntaan päästyään. Kirjoittaja pyrkii vakuuttamaan kuulijoita siitä, ettei työväenpuolue ole oikeasti työläisten puolella, kun taas suomettarelaiset haluavat kansan parasta.

Useat kirjoittajat ovatkin ymmärtäneet arkkiveisujen tavoittavan kansaa ja he ovat käyttäneet painotuotteita apunaan vaalityössä. Niissä näkyy miten kirjoittajat pyrkivät tuomaan esiin omaa asiaansa, mustamaalaamaan vastustajaa ja selittelemään puolueensa tekemisiä parhain päin. Varsinkin sosialistit käyttivät arkkiveisuja osana puolueensa agitaatiota. Sosiaalidemokraattien johtajat pelkäsivät äänestäjien katoavan, kun yhteiskunnallisia uudistuksia ei saatu toteutumaan. Lauluja käytettiin muun muassa herrojen haukkumiseen ja heitä syytettiin yhteistyöstä venäläisten kanssa. Kansalle selitettiin, että uudistuksia ei saatu toteutettua porvareiden takia. Taistelussa kansan äänistä ei ollut väliä oliko laulun sisältö totta vai ei, kunhan vain sai oman näkökulmansa kansan tietoon.

Aineistossani näkyy herravastaisuus ja porvarienvälitys läpi tutkimusaikakauden. Kansalla kiistämisen kulttuuri oli pitkään vain ajattelun tasolla ja se näkyi hiljaisena vastustamisena. Kirjoittajat toteuttavat kiistämisen kulttuuria näkyvämmiin esittämällä mielipiteitään porvareista ja muistan vallanpitäjistä. He eivät ryhtyneet arjen vastarintaan tekemällä konkreettisia tekoja, vaan sepittivät laulun, jota laulettiin kansan keskuudessa. Näin he olivat yllyttämässä myös kansaa mukaan vastarintaan ja kiistämään ylempien luokkien arvot. Työväenlauluissa kieli on aggressiivisempaa kuin pelkkää herravihaa sisältävissä lauluissa. Aluksi kirjoittajat puhuvat yhteenliittymisestä, veljeydestä ja uuden ajan alkamisesta, mutta myöhemmin lauluissa puhutaan konkreettisesta tekemisestä. Niissä kuvataan miten rikkaat nauttivat työläisten tekemän työn tuloksista ja riistävät kansaa. Lauluja lukiessa tuntuu, kuin ilmassa leijuisi väkivallan ja sodan uhka. Laulujen työläiset ovat radikalisoituneet ja alkaneet vaatia oikeuksiaan, eivätkä he enää vain pyydä, että jotain tapahtuisi.

Arkkiveisujen sisällön perusteella väitän, että kansa ymmärsi sortokaudet eri tavalla kuin herrat. Lauluissa puhutaan sorrosta, mutta lauluissa kansaa sortavat suomalaiset herrat, poliisit ja virkamiehet. Mikäli lauluissa osoitetaan vastarintaa venäläisiä kohtaan, on kyseessä yleensä viranomaisen. Näin ollen vastarinta kohdistuu ennemminkin virka-asemaa kuin kansallisuutta kohtaan. Työväestö oli enemmän huolissaan yhteiskunnallisista uudistuksista ja niiden toteutumisesta, kuin autonomisesta asemasta. Sen sijaan ylemmille luokille autonomia oli tärkeämpi asia, koska heillä oli etuoikeuksia mitä puolustaa.

Sortokausia merkittävämmäksi nousee suurlakko, vaikkei aiheesta olekaan paljon arkkiveisuja aineistossani. Suurlakon merkitys näkyy ennen kaikkea sen vaikutusten, eli yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, kautta. Äänioikeusuudistuksen myötä kansasta tuli

poliittinen tekijä ja tämä näkyy arkkiveisuissakin. Lakon jälkeen yleistyvät arkkiveisut, joissa on mukana kiistämisen kulttuuria ja politiikkaa. Lisäksi työväen laulujen sisältö muuttui radikaalimmaksi.

Aineistoni arkkiveisut julkaistiin aikana, jolloin sensuuriviranomaiset tarkastivat painotuotteiden sisällön etukäteen ja antoivat niille painoluvan. Sensuuriolot olivat melko tiukat, lukuun ottamatta lyhyttä vapaampaa aikaa vuosien 1906 ja 1910 välillä. Tästä huolimatta kirjoittajat pystyivät painattamaan arkkiveisuja, jotka sisälsivät muun muassa vastarintaa ja pilkkaa vallanpitäjiä kohtaan sekä yllyttivät kansaa nousemaan sortoa vastaan. Arkkiveisut onnistuivat siis välttämään painoasiamiehien kontrollin tai sitten tarkastajat eivät pitäneet arkkiveisuja sensuroinnin arvoisina. Kuitenkin painosmäärät ja aikalaisku-vaukset kertovat arkkiveisujen olleen vaikutusvaltaisia ja tärkeitä julkaisumuotoja. Sensuurin vähäisen vaikutuksen vuoksi, arkkiveisuissa on päässyt ilmaisemaan kansan tunteja melko vapaasti. Ainoastaan ensimmäisen maailmansodan aikana vallinneen sotasensuurin aikana arkkiveisuja valvottiin tarkemmin.

Arkkiveisut ovat siis hyvä lähde, kun halutaan tutkia kansan mielipiteitä ja minun mielestäni niitä kannattaisi tutkia lisää. Jos mukaan ottaisi Helsingin yliopiston kirjaston arkkiveisukokoelmat, voisi siellä olevan aineiston perusteella löytää lisää teemoja. Tutkimuksen näkökulman voisi rajata koskemaan pelkästään työläisiä, yhteiskuntaa, uutisia tai vaikkapa valistusta. Arkkiveisut ovat lähdemateriaalina niin monipuolisia, että mahdollisuuksia on todella paljon.

Lyhenteet:

Aamulehti = AL

Helsingin Sanomat = HS

Saapuneiden salaisten asioiden diaari = SSAD

Turun maakunta-arkisto = TMA

Turun Sanomat = TS

Åbo Underrättelser = ÅU

Lähdeluettelo**Julkaisematon alkuperäisaineisto**

Turun maakunta-arkisto, Turku (TMA)

- Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkanslian arkisto

- Saapuneiden salaisten asioiden diaarit

- Ag:3 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1890-1913

- Ag:4 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1903-1904

- Ag:5 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1906-1911

- Ag:6 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1913-1914

- Ag:7 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1915-1916

- Ag:8 Saapuneiden salaisten asioiden diaari 1917-1917

Muu kirjallinen alkuperäisaineisto

Turun yliopiston kirjasto, Fennica-kokoelma, Arkkiveisut

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti, Tampere 1913-1915 (AL).

Eteenpäin, Kotka 1912.

Haminan Sanomat, Hamina 1912.

Helsingin Sanomat, Helsinki 1910 (HS).

Hämeen Voima, Hämeenlinna 1911-1912.

Hämäläinen, Hämeenlinna 1899.

Iltalehti, Helsinki 1912.

Iltapuhde, Pori 1899.

Kaleva, Oulu 1914.

Kansan Lehti, Tampere 1914.
Kansan ääni, Lappeenranta 1912-1914.
Karjala, Viipuri 1909.
Kaskisten Lehti, Kristiina 1904.
Keski-Savo, Savonlinna 1904.
Kokkola, Kokkola 1899.
Kotimaa, Helsinki 1915.
Nya Pressen, Helsinki 1899-1912.
Pohjalainen, Vaasa 1899.
Pohjolan Sanomat, Kemi 1916.
Päivälehti, Helsinki 1903.
Sanomia Turusta, Turku 1900.
Sosialisti, Turku 1912.
Suomalainen, Jyväskylä 1904.
Tampereen Sanomat, Tampere 1905.
Turun Sanomat, Turku 1915 (TS).
Työmies, Helsinki 1904-1909.
Uusi Aura, Turku 1899-1915.
Uusi Suometar, Helsinki 1905-1912.
Åbo Underrättelser, Turku 1912 (ÅU).

Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, Risto: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja Jää. WSOY, Porvoo 1994.

Anttila, Anu-Hanna & Mikko Pollari: Suitsittu seksuaalisuus. *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Toim. Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska. Vastapaino, Tampere 2009. 111-137.

Anttila, Anu-Hanna, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska: Kuinka kansa kesytetään? *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Toim. Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska. Vastapaino, Tampere 2009. 255-266.

Apo, Satu: Kertomusten sisällön analyysi. *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. Klaus Mäkelä. Gaudeamus, Helsinki 1990. 62-80.

Apo, Satu: Suullisten kertomusten kulttuuriset merkitykset: esimerkkejä suomalais-karjalaisesta kansanperinteestä. *Kieli, kertomus, kulttuuri*. Toim. Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Helsinki 1987. 118-133.

Apo, Satu: *Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja – kulttuuriin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.

Asplund, Anneli: *Balladeja ja arkkiveisuja. Suomalaisia kertomalauluja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 563. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1994.

Asplund, Anneli: Kirjallinen laulu. *Suomen musiikin historia. Kansanmusiikki*. Toim. Anneli Asplund, Petri Hoppu, Heikki Laitinen, Timo Leisiö, Hannu Saha & Simo Westerholm. WSOY, Porvoo 2006. 200-264.

Ehrnrooth, Jari: *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905-1914*. Historiallisia Tutkimuksia 167. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992.

Ferro, Marc: *The Great War 1914–1918*. Alkuteos: La Grande Guerre (1969). Translated by Nicole Stone. Routledge classics. Routledge, London 2002.

Haapala, Pertti: *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Kleio ja nykypäivä. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995.

Hakapää, Jyrki: Laulettu ja kirjallinen kohtaaminen. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toim. Lea Laitinen & Kati Mikkola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2013. 221–252.

Hako, Matti: Murrosajan kansanlaulut. *Kansanmusiikki*. Toim. Anneli Asplund & Matti Hako. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 366. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vaasa 1981. 207–220.

Heikkilä, Jouko: *Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917*. Historiallisia tutkimuksia 168. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993.

Hirvonen, Maija: *Salanimet ja nimimerkit*. BJT Kirjastopalvelu Oy, Gummerus Kirjapaino Oy 2000.

Huhtala, Liisi: Arvottomat arkkiveisut? *Kirjan rantaviiva*. Toim. Jussi Nuorteva. Humaniora-sarja. Gaudeamus, Helsinki 1988. 45-59.

Huhtala, Liisi: Arkkiveisu kirjallisuuden tutkimuksen näkökulmasta. *Kirjahistoriaa. Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen*. Toim. Tuija Laine. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 647. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1996. 237-248.

Hultin, Arvid: *Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta. Laatinut ja*

- julkaissut Arvid Hultin. I Hengelliset arkkiyeisut.* Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XII:1. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1929.
- Hultin, Arvid: *Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta. Laatinut ja julkaissut Arvid Hultin. II Maalliset arkkiyeisut.* Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XII:2. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1931.
- Hultin, Arvid: *Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta. III-V Arkki-sadut : ruotsalaiset arkkiyeisut : sävelhakemisto. Laatinut ja julkaissut Arvid Hultin.* Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XII:3-5. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki 1932.
- Häkkinen, Kaisa: *Nykysuomen etymologinen sanakirja.* 5. painos. WSOY, Helsinki 2011.
- Jersild, Margareta: *Skillingstryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800.* Svenskt visarkivs handlingar 2. Svenskt visarkiv, Stockholm 1975.
- Jussila, Osmo: *Suomi suuriruhtinaskuntana 1809–1917. Suomen poliittinen historia 1809–2006.* Toim. Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. 5. uudistettu painos. WSOY, Helsinki (1995) 2006. 9–98.
- Kujala, Antti: *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa.* Historiallisia Tutkimuksia 152. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1989.
- Kujala, Antti: *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905.* Historiallisia Tutkimuksia 194. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- Kuusanmäki, Jussi: *Ensimmäisen maailmansodan lehtisensuuri. Sensuuri ja sananvapaus Suomessa.* Toim. Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomen sanomalehdistön historia-projektin julkaisuja N:o 17. Painatusjaos, Helsinki 1980. 85–105.
- Lassila, Pertti: *Syvistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla.* Gaudeamus, Helsinki 2008.
- Laurila, Vihtori: *Suomen rahvaan runoniekat sääty-yhteiskunnan aikana. I osa yleiset näkökohdat.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 249. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1956.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905.* Historiallisia Tutkimuksia 126. Gummerus, Jyväskylä 1984.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890-1905. Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905.* Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988. 421–632.
- Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle.* Historiallisia Tutkimuksia 187. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.

- Mäkinen, Ilkka: Lukemisen historiaa. *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe. Suomen kulttuurihistoria 1-5-sarja. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2003. 310–325.
- Niinimäki, Pirjo-Liisa: *Saa veisata omalla pulskalla nuotillansa. Riimillisen laulun varhaisvaiheet Suomalaisissa arkkiveisuissa 1643–1809*. Suomen Etnomusikologisen Seuran julkaisuja 14. Tampereen yliopistopaino, Tampere 2007.
- Oittinen, Riitta: Säädystä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa. *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Toim. Matti Peltonen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1990, 51–76.
- Parikka, Raimo: ”Varo veli, topora yksin matkustaa.” *Rahvas, vastarinta, politiikka. Työväestö ja kansakunta*. Toim. Raimo Parikka. Väki voimakas 10. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997. 99–171.
- Peltonen, Matti: *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 164. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1992.
- Peltonen, Matti: *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Hanki ja Jää. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Hämeenlinna 1997.
- Pietikäinen Sari & Mäntynen, Anne: *Kurssi kohti diskurssia*. Tallinna Raamatutrukikoda, Tallinna 2009.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>.
- Salokas, Eino: *Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana*. Suomalainen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1923.
- Saunio, Ilpo & Tuovinen, Timo: *Edestä aattehen. Suomalaisia työväenlauluja 1890–1938*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1978.
- Siikala, Anna-Leena: *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 404. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1984.
- Soikkanen, Hannu: *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. WSOY, Porvoo 1961.
- Sulkunen, Irma: *Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Historiallisia Tutkimuksia 134. Gummerus Oy, Jyväskylä 1986.
- Suodenjoki, Sami: *Suurlakon riitaisa yksimielisyyys. Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suo-*

- messa 1905*. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas & Marko Tikka. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki 2008. 101–120.
- Suodenjoki, Sami: *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat. Työväenliikkeen läpimurto hämääläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909*. Bibliotheca Historica 129. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010.
- Tommila, Päiviö: Suomen sanomalehdistön alkuvaiheet. *Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988. 23–75.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10., uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2013.
- Vares, Vesa: *Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Historiallisia tutkimuksia 206. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Virrankoski, Pentti: *Suomen historia. Toinen osa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 846. SKS, Helsinki 2001.
- Virrankoski, Pentti: *Suomen historia. Maa ja kansa kautta aikojen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1381 / Tieto. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012.
- Wirilander, Kaarlo: *Arkiveisujen säätyerotus*. Kalevalaseuran vuosikirja 46. WSOY, Helsinki 1966. 333-360.

Sähköpostikirjeenvaihto

- Hilander, Liisa: Sähköpostiviesti 10.1.2013, tekijän hallussa.
- Hilander, Liisa: Sähköpostiviesti 28.1.2013, tekijän hallussa.
- Turunen, Panu: Sähköpostiviesti 17.2.2012, tekijän hallussa.
- Turunen, Panu: Sähköpostiviesti 3.1.2013, tekijän hallussa.

Liitteet

Liite 1

Luettelo tutkimuksen lähteinä käytetyistä arkkiveisuista:

- Ajan aallot.* Kirjoittanut K. A. Gustafsson. Helsinki, 1917.
- Arkkiveisuja N:o 2. Vaalivirsiä.* Tehnyt Ee Vuu Vessu. Helsinki, 1906.
- Arkkiveisuja y. m. vetänyt viisi itse Ee vuu vessu.* Helsinki 1904.
- Eduskunnan hajotus ja Uusi waalitaistelu.* Kirjoitti J. J-ri. Pori, 1908.
- Hapankaalilaulu.* Laulajapoika. S. I. 1916.
- Hauskoja kuplettilauluja III Uusi Sionin kannel.* Kirjoitti ja kokoili Laulajapoika. Porvoo, 1910.
- Hirveä Murha Laulu elikkä lyhyt kertomus siitä julmimmasta werilöylystä ja ryöwiöstä jonka, kauppaneuwos W. Ahlström ja hänen 3 arw. palwelijaansa joista yksi heti heitti henkensä, saivat osakseen matkustaessaan Muolassa eräänä kesäyönä w. 1906 y. m. s. roswouksista.* Sepittänyt ja kustantanut A. A. Bäckäng. S.I. 1906.
- Humoristisia lauluja I.* Gabriel Tossu. Helsinki, 1917.
- Hupaisia Lauluja illan puhteeksi.* Kirjoitti Y. W-n. Viipuri, 1912.
- Iloinen laulu Komioista kaupungin piiosta ja ihanista tehtaan tytöistä.* Painoon kustansi J. F. Pori, 1914.
- Kaidalla tiellä. Humoristinen laulu.* Kirjoittanut Kaarlo Uskela. Lahti, 1916.
- Kaksi Hauskaa kuplettia. Raskas työpäivä. Herttainen tyttö sekä Köyhän laulu, vakava.* Kirjoittanut R. Väinölä. Tampere, 1915.
- Kaksi Surullista Laulua. 1. Suuri onnettomuus Pyhäjärwellä, jossa 18 henkeä hukkuiwat elokuun 16 päivänä 1903. 2. Kauhia murha Wiipurissa, elokuun 17 päivän illalla 1903.* Kirjoitti ja painoon kustansi O. W. M. Tampere, 1903.
- Kaksi Surullista Laulua. Ensimmäinen Wiaporin Kapinasta. Toinen Suomalaisten Kapinasta Hakasalmen torilla Heinäkuun 2 p:nä 1906.* Kirjoitti ja kustansi J. Kangas. Tampere, 1906.
- Kaksi tämän ajan laulua. Hulikaanilaulu. Rokotuspakosta y. m. Pirkkalassa.* Hyräili Mooses. Tampere, 1914.
- Kalamiesten laulu. eli Akitaattorien saarnateksti.* Kirjoitti J. J. Pori, 1908.
- Keisari Aleksanteri II:sen, rakkaan suuriruhtinaamme, Muisto Suomen kansalle sekä Suomen kansan Isänmaan laulu.* O. W. Mattsson. Turku, 1899.
- Kolme laulua. 1:nen Kilju laulu. 2:nen Mustalaisen laulu. 3:mas. Taljakka laulu.* Kokoili ja kustansi A. N. Pori, 1916.
- Kolme Hauskaa Laulua. Vanhoille ja nuorille Talwi-iltain ratoksi ja huwiksi.* Kirjoitti ja kustansi A. Nisunen. 2. painos. Helsinki, 1914.
- Kolme hauskaa kuplettilaulua. Soittaja Kalle. Iloinen tanssi. Kaksi laulua elämästä.* Kustansi A. K. Viipuri, 1917.
- Kolme iloista kuplettia. Vanhapoika. Vanhapiika. Naisten valta.* Kustansi Laulajapoika. S.I. 1914.
- Kupletteja ja pilarunoja I. Valtakuntalaisuus.* Kaarlo Uskela. Helsinki, 1911.
- Kupletteja ja pilarunoja II. Painoylihallitus.* Kaarlo Uskela. Helsinki, 1911.
- Köyhälistön vapauslauluja.* Kirjoitti ja kustansi: Svante Sandelin-Wuorio. Tampere, 1909.
- Laulu Aikakautemme Muotihulluudesta.* Kirjoitti ja painoon kustansi O. W. M. Turku, 1904.
- Laulu Itä-Aasian sodasta Wenäjän ja Jaappanin wälillä.* Kirjoitti ja painoon kustansi O. W. M. Tampere, 1905.
- Lauluja ja taistelukuvauksia Maailmansodasta Missä sankarien veri virtaa. Sotalaulu*

Saksan Wille-keisarista ja kenraali Klukista. H. Nurhonen. Helsinki, 1914.

Laulu kamalasta ryöstömurhasta Lopen Läyläisillä v. 1909. Kirjoitti A. L. S.I. 1909.

Laulu keisari Wilhelmistä ja maailmansodasta. Kustansi A. N. Pori, 1914.

Laulu kolmesta poliisista, jotka tekiwät wäärän walan ja saiwat kunniamerkin. Perliinissä, 1902.

Laulu Maailmansodasta. Kirjoitti ja kustansi Gustaf Rosenborg. Tampere, 1915.

Laulu maanjakohommista eli kuinka Jukon Jussin käwi. Kirjoittanut Tuomas Totinen. Pori, 1899.

Laulu siitä kauheasta ja petomaisesta murhasta jonka Jaakko Holsasti teki viime syksynä 1906 Teuvolla Perälän kylässä. Hyräili ja kirjoitti sekä painoon kustansi Jakob Maunu Prosimäki. Tampere, 1907.

Laulu Siitä suuresta onnettomuudesta, Joka tapahtui Huhtikuun 15 päivän aamuna kello 12-3 välillä vuonna 1912. Jolloin 1,600 henkilöä sai surmansa Atlannin valtameren aalloissa. Kuin maailman suurin jättiläis-höyrylaiwa nimeltä "Titanic" törmäsi jääwuorta vastaan ja upposi meren syvyyksiin. Kirjoitti ja kustansi Gustaf Rosenborg. Tampere, 1912.

Laulu suuresta Maailmansodasta, joka nyt on riehumassa N:o 2. Kirjoitti ja kustansi Juho Juhonpoika. Pori, 1914.

Laulu Tampereen miljoonakawalluksista. Kirjoitti Nälän Tuttu. Porvoo, 1912.

Laulu Vallankumouksesta Venäjällä 13-14.3.1917 ja sen seurauksista Suomessa. Kirjoitti ja kustansi Gustaf Rosenborg. Tampere, 1917.

Laulu Wenäjän-Japanin sodasta. Kirjoittanut J. A. R. Pori, 1904.

Maailmanpalo. Kaikkein uusin sotalaulu. 4. Kirjoitti ja kustansi J. J. Pori, 1915.

Maailman suurin haaksirikko. Valtamerijättiläisen "TITANIC'in" upottua Atlanninmerellä 15 p:nä huhtikuuta 1912. Hukkuneitten siirtolaisten muistoksi sepitti ja kust. J. T. Pori, 1912.

Muisto-Runo köyhälistön Suurlakosta Marraskuulla w. 1917. Kirj. Koito. Tampere, 1917.

Murhe-Laulu. Kirjoittanut L. E. Sjöblom. Uusikaupunki, 1900.

Muudan Uusi Wiisu Siitä suuresta wiinattomuudesta. Ramstedt. Helsinki, 1916.

Neljä laulua. Helsinki, 1917.

N. k. "Nahka-Virtanen" eli silmäys tamperelaiseen huijarielämään. Hyräili Mooses. Tampere, 1912.

Nuorison lauluja. I:nen vihko. Sisältää: 1) Taljakka laulu. 2) Waltion warsa. 3) Miesten surulaulu kun uusi naispuolue perustetaan. 4) Kilju laulu. 5) Juorukellot. 6) Moskowan rakkausmarssi. 7) Hanssin Jukka. Kokoili ja kustansi A. N. Pori, 1917.

Onnettomuus Juhannusyönä Turun saaristossa vuonna 1900, jolloin wiisi ihmistä joutui aaltojen uhriksi. Kirjoitti ja kustansi H. F. Toinen painos. Turku, 1900.

Perustuslaillisten Riemumarssi. Tampere, 1906.

Rauhan Laulu Japanin ja Wenäjän välillä tehdystä rauhasta kuin allekirjoitettiin Portsmouthin kaupunkissa Amerikassa syyskuun 5 p:nä 1905. Kirjoitti ja painoon kustansi O. W. M. Tampere, 1905.

Sarajewon murha eli Laulu Maailmansodasta ynnä Sodan hymni. Tekijä Manne Wolanen. Tampere, 1914.

Seitsämän kertainen Murha Nurmijärwellä. Simolan torpassa Klaukkalan kylässä, jossa kaikki torpan wäki kirweellä surmattiin. Toukokuun 9:tä päivänä vastaan yöllä 1899. Kirjoitti ja painoon kustansi O. W. M. Turku, 1899.

Sota-Laulu Wenäjän ja Japanin välisestä sodasta Itä-Aasiassa. O. W. M. Tampere, 1904.

Sotilaitten lauluja. N:o 3. Kirjoitti L. M. Pori, 1914.

Surulaulu Höyryl. "Titanicin" merionnettomuudesta Atlannin merellä. Tehnyt Pekka Inkinen. Tampere, 1912.

Surulaulu Ihmispedoista eli Wille Hulttisen kaamea murha Karkussa 23 p. Helmikuuta

1913, jossa 72-wuotias waimo ja 30-wuotias poika yksissä neuwoin murhasi wat 60 w. Isänsä. Kirjoitti ja kustansi K. H. Pori, 1914.

Surulaulu kauheasta merionnettomuudesta Waasan edustalla Merenkurkussa eli Höyrylaiwa Westkustenin haaksirikko lokakuun 22 p:nä 1913, jossa hukkuu puolitiehen neljäntäkymmentä ihmistä ja noin 50 hewosta ja lehmää. Kirjoitti ja kustansi J. F. Pori, 1913.

Suru laulu kolmen hengen kuolemasta Pajarin torpassa Lappeella. Kirj. Laulaja Ukko. Viipuri, 1901.

Suru-Laulu "Titanic"-laiwan kamalasta tuhosta huhtik. 15 päiwänä w. 1912

Suruhymnin kanssa. Kirj. Eino Myrsky. Tornio, 1912.

Surullinen Laulu Kuudenkertaisesta murhasta. Tapahtunut Tammikuun 17. päivä wastaan yöllä 1902. Antrean pitäjän Liikolan kylän Yrjölän talossa. Kirjoitti K. J. Heino. Tampere, 1902.

Surullinen Laulu Siirtolaislaiwa "Norgen" haaksirikosta, joka tapahtui Rockal-kallion luona 28 p. Kesäk. w. 1904. Toimitti K. Kataja. Rauma, 1904.

Suuresti murheellinen, pöyristyttävä ja liikuttawa Laulu siitä Kamalasta murhasta Nurmijärwen pitäjässä, Klaukkalan kylässä, jossa Simola-nimisessä torpassa toukokuun 10 päivää wasten yöllä vuonna 1899 renki Karl Emil Malmelin kauhistuttawalla tawalla murhasi kaikki torpassa kotona olewat asukkaat, kaikkiaan seitsemän henkeä. Runoillut R. Kaukomieli. Tampere, 1899.

Taiwas- ja helwettiopista, ja Junneliusten jutun juonista 1910. Kyhäili Kynä. Toinen painos. Wiipuri, 1910.

Talonpojan arvo. Kirj. Sanfrid Takala. Tampere, 1917.

Trubaduurilaulu Omistettu "Mestaripoliisi", aliluutnantti Blåfieldt'in toiminnalle Tampereella. Hyräili Mooses. Tampere, 1912.

Vallankumoursrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja I. Nikolain valitusvirsi. Salomon korkia veisu y.m. Kirjoittanut Lauri Leivo. Toinen painos. Helsinki, 1917.

Vallankumoursrunoja ja vapaa-aatteisia lauluja II. Rasputinin ylistysvirsi. Profeetta Mooses. Sodan haamut y.m. Kirjoittanut Lauri Leivo. Helsinki, 1917.

Uudenajan Aamun koitto. Työwäen lauluja. Tehnyt Teräs. Viipuri, 1906.

Uusi laulu Maailmansodasta N:o 1. Kirjoitti ja painoon kustansi L. M-n. Pori, 1914.

Uusi Laulu Maailman sodasta. Kirjoitti ja kustansi L. J. Tikkanen, Iisalmi, 1917.

Uusi Laulu Suur-waras karkurista Johan Akseli Hellenistä. Teki ja kustansi Aug. L-m. Tampere, 1914.

Uusi Sioninkannel V Kuplettilauluja, runoja ja wirsiä. Toimitti ja kustansi Laulajapoika. Porvoo, 1913.

Uusi Sotalaulu Itä-Aasian sodasta. Kirjoitti ja painoon kustansi. O. W. M. Tampere, 1904.

Äidin murha. Tapahtunut Himangalla 23 p:nä Heinäk. 1911, jolloin kuuromykkä Jaakko Roukala, kauhealla tavalla murhasi vanhan äitinsä. Kirjoitti Ruusa S. Vaasa, 1911.

3:me Hauskaa Laulua. 1. Leppälähtelaisten riemumarssi. 2. Äidin muisto. 3. Aurajoella. Kokoili ja kustansi Arwid Nisunen. Pori, 1916.

3:me Humoorista laulua. 1:nen Miesten surulaulu kun uusi naispuolue perustetaan. 2:nen Juorukello. 2:mas Waltion warsa. Kokoili ja kustansi Arwid Nisunen. Pori, 1916.